

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ -
ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ -
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

Διπλωματική Εργασία

**«Η ΕΠΙΡΡΟΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΣΤΑ ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ
ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»**

ΤΟΥ

ΠΕΤΡΟΥ ΤΣΙΠΛΑΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΡΜΑΚΟΛΑΣ

Θεσσαλονίκη, ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία.

Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Πέτρος Τσιπλάκης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Ευχαριστίες

Για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω την ΑΔΙΣΠΟ και το πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Κ. Ιωάννη Αρμακόλα για την βοήθεια και την καθοδήγηση του καθ'όλη τη διάρκεια της συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης τη σύζυγο μου, Ελένη και τα τέσσερα παιδιά μας Γιώργο, Θάλεια, Δημήτρη και Στυλιανό για την αγάπη τους και την αμέριστη συμπαράσταση τους. Τους ευχαριστώ για τον χρόνο που μου διέθεσαν για την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής και υπόσχομαι να αναπληρώσω για τις στιγμές που έχασα μαζί τους.

Πέτρος Τσιπλάκης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περίληψη

Η παρούσα εργασία είχε σκοπό να διερευνήσει πως επηρεάζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια από την πολιτική που ασκεί η Ρωσία στα Βαλκάνια. Για τον λόγο αυτό διερευνήθηκε η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας που ασκεί η Ρωσία τόσο διεθνώς όσο και συγκεκριμένα με όλα τα κράτη των Βαλκανίων κυρίως στους τομείς διπλωματίας/άμυνας, οικονομίας/ενέργειας και πολιτισμού/θρησκείας. Στη συνέχεια διερευνήθηκε η επίδραση που έχει η εμπλοκή της Ρωσίας στα Βαλκάνια στην ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια. Από την μελέτη των παραπάνω φαίνεται ότι η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτεί τη φυλετική και θρησκευτική συγγένεια που έχει με διάφορα κράτη των Βαλκανίων, ώστε να μην αποτελέσει το σύνολο των κρατών μέρος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ, οργανισμών στους οποίους αποτελεί μέλος η Ελλάδα. Η περίπτωση του Μαυροβουνίου έδειξε ότι δεν αρκεί η φυλετική και θρησκευτική συγγένεια ώστε να μην πραγματοποιηθεί αυτό. Η περίπτωση της ΠΓΔΜ έχει πολλά κοινά σημεία με αυτήν του Μαυροβουνίου κυρίως όσον αφορά την εμπλοκή της Ρωσίας στις πολιτικές εξελίξεις. Το γεγονός αυτό επηρεάζει κυρίως τις σχέσεις της Ελλάδας με την ΠΓΔΜ, όπως έδειξαν οι πρόσφατες εξελίξεις μετά τη συμφωνία των Πρεσπών. Επιπλέον, ακόμη και οι συζητήσεις για αλλαγή συνόρων ανάμεσα στη Σερβία και το Κόσοβο μπορούν να προκαλέσουν αλυσιδωτές εξελίξεις και να επηρεάσουν την Ελλάδα. Τέλος, η προσέγγιση της Ρωσίας με τη Τουρκία φαίνεται ότι θα επηρεάσει άμεσα την ισορροπία ισχύος μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας αλλά και δύναται να επηρεάσει μακροπρόθεσμα αρνητικά το κυπριακό ζήτημα.

Λέξεις Κλειδιά: Βαλκάνια, Ρωσία, Εξωτερική Πολιτική, Ασφάλεια.

Abstract

The purpose of this thesis is to explore how the Greek foreign and security policy is influenced by the Russian external policy conducted in Balkans. For that reason the Foreign and Security Policy of Russia, that is used both at an international level and in particular with every country especially in Balkans was examine in sections such as diplomacy/security, economy/energy and culture/religion. In addition the impact that the involvement of Russia in Balkans has in the Greek foreign and security policy was examined. From this study, it appears that Russia tries strongly to benefit from the ethnic and religious relationship with some of the Balkan countries, so that not all of them become members of NATO and EU, in which Greece participates. The case of Montenegro showed the ethnic and religious relationship is not sufficient. The case of FYROM has many common points with the case of Montenegro, especially in the involvement of Russia in the internal political developments. This fact affects especially the relations between Greece and Russia, the recent developments have shown after the agreement at Prespa lake. In addition, the discussions for change of national borders between Kosovo and Serbia can cause knock-on developments and affect Greece. Lastly, the approach of Russia and Turkey showed that it will affect directly the balance of power between Greece and Turkey and can have negative impact in the longer-term in the Cyprus issue.

Key Words: Balkans, Russia, Foreign and Security Policy.

Περιεχόμενα

1	Εισαγωγή	1
1.1	Γενικά	1
1.2	Σκοπός – Στόχοι	3
1.3	Διάρθρωση της εργασίας	3
2	Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ρωσίας	5
2.1	Αναδρομή Εμπλοκής Ρωσίας στα Βαλκάνια	5
2.2	Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Εθνικής Άμυνας της Ρωσίας από το 1990 έως σήμερα	6
2.2.1	Από την Διάλυση της ΕΣΣΔ έως την Άνοδο του Πούτιν στην Εξουσία	6
2.2.2	Από την Άνοδο του Πούτιν στην Εξουσία μέχρι σήμερα	8
2.3	Σύγχρονη Εθνική Πολιτική Ασφαλείας Εξωτερική Πολιτική της Ρωσίας	13
2.4	Εργαλεία Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσίας στα Βαλκάνια	16
2.4.1	Στρατιωτικός Τομέας	17
2.4.2	Οικονομικός Τομέας	18
2.4.3	Διπλωματία	20
3	Σχέσεις Ρωσίας με χώρες των Βαλκανίων	23
3.1	Αλβανία	23
3.2	ΠΓΔΜ	25
3.3	Κόσοβο	28
3.4	Σερβία	30
3.5	Μαυροβούνιο	33
3.6	Βοσνία – Ερζεγοβίνη	36
3.7	Κροατία	38
3.8	Σλοβενία	40
3.9	Ρουμανία	41
3.10	Βουλγαρία	43
3.11	Τουρκία	46
4	Σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας	50
4.1	Γενικά	50
4.2	Επηρεασμός Ελλάδας από τις Σχέσεις Ρωσίας - NATO και Ρωσίας - ΕΕ	59
4.3	Επηρεασμός της Ελλάδας από τις Σχέσεις Ρωσίας με Κράτη των Βαλκανίων	65

5 Συμπεράσματα – Προτάσεις	73
5.1 Συμπεράσματα	73
5.2 Προτάσεις	81
6 Επίλογος	83
Βιβλιογραφία	85

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4.1 : Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας - Ρωσίας

57

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Εικόνα 3-1 : Αγωγοί Φυσικού Αερίου ανάμεσα Ρωσία - Τουρκία	48
Εικόνα 4-1: Αντί της συμμετοχής στην ευροζώνη, μήπως τα συμφέροντα της Ελλάδας διασφαλίζονται περισσότερο με μια προνομιακή σχέση / συμμαχία κυρίως με κάποια άλλη χώρα.....	52
Εικόνα 4-2 : Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύει κάτι «καλό» ή κάτι «κακό»	53
Εικόνα 4-3 : Ο ιδανικός πολιτικός ηγέτης για την Ελλάδα, με ποιον θα έμοιαζε;	54
Εικόνα 4-4 : Αμυντικές Δαπάνες NATO 2017.....	61

Συμβολισμοί

ΝΑΤΟ: ΒορειοΑτλαντικό Σύμφωνο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΕΔ: Ένοπλες Δυνάμεις

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΠΓΔΜ: Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Α΄ ΠΠ: Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

Β΄ ΠΠ: Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

TAP: Trans Adriatic Pipeline

IAC: Ionian Adriatic Pipeline

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

1 Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η βαλκανική χερσόνησος αποτελούσε στο πέρασμα των χρόνων το σημείο εισόδου των διαφόρων λαών προς το εσωτερικό της ευρωπαϊκής ηπείρου. Για το λόγο αυτό τα Βαλκάνια αποτελούσαν και αποτελούν τον συνδετικό κρίκο μεταξύ Ανατολής και Δύσης και η κυριαρχία στη συγκεκριμένη περιοχή ήταν και είναι αναγκαία προϋπόθεση για την κυριαρχία των μεγάλων δυνάμεων, γεγονός που αυξάνει τη γεωπολιτική τους αξία. Η απώλεια της κυριαρχίας στη συγκεκριμένη περιοχή είχε ως αποτέλεσμα αρχικά την συρρίκνωση και στη συνέχεια την κατάρρευση τόσο της Βυζαντινής όσο και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων αιώνων υπήρξαν πολλές ανακατατάξεις στην υπόψη περιοχή με αποτέλεσμα να σχηματιστούν πολλά κράτη εντός αυτής.

Η Ρωσία ήταν πάντα παρούσα στα Βαλκάνια από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα και έπειτα. Μέχρι τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Α΄ ΠΠ) ήταν αυτή που βοήθησε ενεργά πολλά βαλκανικά κράτη να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στη συνέχεια και μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄ ΠΠ) και τη συμφωνία της Γιάλτας το 1945 ασκούσε επιρροή σε ένα πολύ μεγάλο μέρος της βαλκανικής χερσονήσου. Η Ρωσία, μετά τη διάλυση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ), προσπάθησε να έχει μια φιλο-δυτική πολιτική, έτσι ώστε να έχει μια αγαστή συνεργασία με τα ευρωπαϊκά κράτη. Δεν μπορούσε να επέμβει αποφασιστικά στις διαμορφούμενες εξελίξεις εντός των Βαλκανίων κυρίως λόγω των εσωτερικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα άρχισε να ενδιαφέρεται για την συγκεκριμένη περιοχή αλλά το ΒορειοΑτλαντικό Σύμφωνο (NATO) και η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) είχαν ήδη καταφέρει να διεισδύσουν στα Βαλκάνια με αποτέλεσμα πολλά κράτη να αποτελούν μέλη αυτών των οργανισμών, ενώ και όσα δεν έπραξαν τούτο επιθυμούν να το πράξουν τα επόμενα χρόνια εξαιτίας της ύπαρξης περισσότερων οικονομικών δεσμών με τα κράτη της ΕΕ. Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποτρέψει την είσοδο των υπολοίπων κρατών, κυρίως των φυλετικά και θρησκευτικά προσκείμενων προς αυτήν, σε αυτούς τους οργανισμούς. Κάποιες φορές οι προσπάθειές της αποτυγχάνουν, όπως στην περίπτωση εισόδου του Μαυροβουνίου στο NATO το 2017. Κάποιες άλλες φορές στέφονται με

επιτυχία, όπως στις περιπτώσεις της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης, της Σερβίας και της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ).

Η Ρωσία αποτελεί μια πολύ σημαντική στρατιωτική δύναμη. Διαθέτει πολύ ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ) καθώς και πυρηνικό οπλοστάσιο. Είναι μια σημαντική οικονομική δύναμη και λόγω των πλουτοπαραγωγικών πηγών που διαθέτει (υδρογονάνθρακες) έχει θετικό εμπορικό ισοζύγιο. Η Ρωσία άρχισε να ασχολείται με τα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια της κρίσης στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και στη συνέχεια σε αυτήν του Κοσόβου. Διαθέτει ισχυρά ερείσματα ιδιαίτερα στα συγγενή με αυτήν τόσο θρησκευτικά όσο και φυλετικά κράτη. Αποτελεί σημαντικό συνομιλητή για τα ανοιχτά ζητήματα της περιοχής, αφού αποτελεί μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), με δικαίωμα αρνησικυρίας στη λήψη αποφάσεων.

Η Ελλάδα εδώ και περίπου 190 χρόνια διαθέτει διπλωματικές σχέσεις με τη Ρωσία. Η Ρωσία βοήθησε την Ελλάδα κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας της. Στα επόμενα χρόνια, λόγω της θεωρίας του Πανσλαβισμού που υιοθέτησε η ρωσική ηγεσία, η Ρωσία ευνοούσε τα συμφέροντα των σλαβόφωνων κρατών των Βαλκανίων. Μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο χώρες βρίσκονταν σε διαφορετικά στρατόπεδα. Μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού η Ελλάδα και η Ρωσία είχαν μέχρι πριν λίγο καιρό αгаσθή συνεργασία σε διάφορους τομείς, και κυρίως στον οικονομικό τομέα. Η Ελλάδα αφού αποτελεί κράτος – μέλος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ προσπαθεί να μην παρεκκλίνει από την επίσημη πολιτική αυτών των δύο οργανισμών απέναντι στη Ρωσία. Τα τελευταία χρόνια μετά την εμπλοκή της Ρωσίας στην κρίση στην Ουκρανία το 2014 και λόγω της επιβολής περιοριστικών μέτρων που επιβλήθηκαν από την ΕΕ στη Ρωσία, οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των κρατών μειώθηκαν.

Η Ελλάδα συνεργάζεται με τη Ρωσία σε διάφορους διεθνείς οργανισμούς τόσο σε διεθνές όσο και περιφερειακό επίπεδο (Εύξεινος Πόντος). Η Ρωσία, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε διάφορα ζητήματα που αφορούν την Ελλάδα, όπως το Κυπριακό ζήτημα και το ζήτημα της ονομασίας της ΠΓΔΜ. Στην πρώτη περίπτωση στηρίζει τις ελληνικές θέσεις για δίκαιη λύση μέσω του ΟΗΕ. Στη δεύτερη περίπτωση έχει

εμπλακεί σε αυτήν με σκοπό να μην υπάρξει λύση και έτσι η ΠΓΔΜ να μην απο-τελέσει κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας διαταράχθηκαν το καλοκαίρι του 2018 λόγω της απελάσεως διπλωμα-τών και από τις δύο πλευρές εξαιτίας της εμπλοκής της Ρωσίας σε εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και συγκεκριμένα στη συμφωνία που συνάφθηκε στις Πρέσπες μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Επιπλέον, η Ρωσία μετά την πώληση του αντιαεροπορικού συστήματος S-400 στην Τουρκία και την προσέγγιση μαζί της στον οικονομικό - ενεργειακό τομέα φαίνεται να απομακρύνεται από την Ελλάδα.

1.2 Σκοπός – Στόχοι

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η επιρροή που ασκεί η Ρωσία στις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου και οι συνέπειες που υφίσταται η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια από τις διάφορες ενέργειες της σε σχέση με τις χώρες αυτές. Στο πλαίσιο αυτό θα εξεταστεί η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας τόσο της Ρωσίας όσο και της Ελλάδας καθώς και οι επιπτώσεις που έχουν οι σχέσεις της Ρωσίας με τα κράτη των Βαλκανίων σε διάφορους τομείς (κυρίως διπλωματία/άμυνα – οικονομία/ενέργεια – πολιτι-σμός/θρησκεία) για την Ελλάδα.

1.3 Διάρθρωση της εργασίας

Το πρώτο κεφάλαιο αποτελεί την εισαγωγή για την υπάρχουσα εργασία και παρατίθενται πληροφοριακά στοιχεία για αυτήν.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει μια γενική ιστορική αναδρομή της πο-ρείας εμπλοκής της Ρωσίας στα Βαλκάνια καθώς και τη διεθνή θέση, την εξωτε-ρική πολιτική και την πολιτική ασφαλείας της Ρωσίας τα τελευταία χρόνια. Στην συνέχεια παρουσιάζονται διεξοδικά τόσο η εθνική πολιτική ασφαλείας όσο και δόγμα της εξωτερικής πολιτικής αυτής. Τέλος, παρουσιάζονται τα εργαλεία της ρωσικής πολιτικής για τις σχέσεις της με τα κράτη των Βαλκανίων καθώς και τα ζητήματα στα οποία εμπλέκεται εντός της υπόψη περιοχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται διεξοδικά οι σχέσεις της Ρωσίας με όλα τα κράτη των Βαλκανίων, οι οποίες αφορούν διάφορους τομείς όπως η δι-πλωματία/άμυνα, η οικονομία/ενέργεια και ο πολιτισμός/θρησκεία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Ρωσία, καθώς και πως επηρεάζονται τα ζητήματα της εθνικής πολιτικής της Ελλάδας (κυρίως ελληνο-τουρκικές σχέσεις, Κυπριακό, ΠΓΔΜ) από την στάση της Ρωσίας. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις σχέσεις της Ελλάδας, ως μέλος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ, σε σχέση με τη Ρωσία. Ακολούθως, αναλύεται διεξοδικά ο επηρεασμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας σε σχέση με διμερείς σχέσεις της Ρωσίας με όλα τα κράτη των Βαλκανίων.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο εξάγονται συμπεράσματα για τις συνέπειες που έχει η επιρροή της Ρωσίας στην ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική και διατυπώνονται προτάσεις για τον τρόπο ενεργείας της Ελλάδας μελλοντικά.

2 Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας της Ρωσίας

2.1 Αναδρομή Εμπλοκής Ρωσίας στα Βαλκάνια

Η Ρωσία από τον 18^ο αιώνα και έπειτα μετεξελίχθηκε σε αυτοκρατορία και διεκδίκησε εκτάσεις στην παρευξείνια περιοχή με αποτέλεσμα να έρθει σε σύγκρουση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Ρωσο-Τουρκικός πόλεμος του 1768 – 1774 υπήρξε η απαρχή της ενασχόλησης της Ρωσίας με την περιοχή των Βαλκανίων. Με το τέλος του πολέμου και τη συνθήκη του Κιουτσούκ – Καϊναρτζή το 1774 η Ρωσία πλέον αποτελούσε την προστάτιδα δύναμη των ορθόδοξων πληθυσμών που διαβιούσαν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κατά τον 19^ο αιώνα η Ρωσία υπήρξε παρούσα κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες των διαφόρων εθνών της βαλκανικής χερσονήσου. Αρχικά βοήθησε την Ελλάδα και τη Σερβία, ώστε αυτές να αποκτήσουν η πρώτη την ανεξαρτησία της και η δεύτερη μια μορφή αυτονομίας από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μέχρι σήμερα η Ρωσία άρχισε να χρησιμοποιεί τον Πανσλαβισμό ως εργαλείο για την επίτευξη των στόχων της στην περιοχή των Βαλκανίων. Η Ρωσία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την φυλετική της συγγένεια με τα διάφορα έθνη που διαβιούν στα Βαλκάνια. Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η εκ νέου αντιπαράθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία με το νικηφόρο για αυτή ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1877 – 1878. Είχε ήδη επιλέξει τη Βουλγαρία ως το κράτος, που θα μπορούσε να προωθήσει τα συμφέροντά της στα Βαλκάνια. Προσπάθησε με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου να δημιουργήσει μια μεγάλη Βουλγαρία όμως δεν μπόρεσε να το επιτύχει αυτό εξαιτίας της ισχυρής αντίστασης των δυτικών κρατών. Έτσι με τη συνθήκη του Βερολίνου δημιουργήθηκαν νέες κρατικές οντότητες εντός των Βαλκανίων (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018).

Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι έδειξαν ότι η Ρωσία δεν μπορούσε να υπερασπίσει τα συμφέροντα του ευνοούμενου από αυτήν κράτους με αποτέλεσμα η Βουλγαρία να φύγει από τη σφαίρα επιρροής της. Πριν την έναρξη του Α΄ ΠΠ, η Σερβία αποτέλεσε εκ νέου σύμμαχο της Ρωσίας στα Βαλκάνια, αλλά τελικά δεν μπόρεσε να τη βοηθήσει έτσι ώστε να αποφύγει την ήττα από τις κεντρικές δυνάμεις. Η Οκτωβριανή Επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα η Ρωσία να ταλανίζεται από εσω-

τερικά προβλήματα και έτσι να μην είναι σε θέση να διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στο σχηματισμό κρατών στα Βαλκάνια μετά τη λήξη του Α΄ ΠΠ. Κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η ΕΣΣΔ δεν μπόρεσε να ασκήσει την επιρροή της στα Βαλκάνια, εξαιτίας του γεγονότος ότι το κομμουνιστικό καθεστώς της προσπαθούσε να επιβάλλει την κυριαρχία του εντός αυτής. Μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ, με τη συμφωνία της Γιάλτας το 1945, ορίστηκαν οι σφαίρες επιρροής εντός της βαλκανικής χερσονήσου. Η συμφωνία των ποσοστών τηρήθηκε από τις μεγάλες υπερδυνάμεις μέχρι την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού το 1989, με αποτέλεσμα τα Βαλκάνια να αποτελέσουν ένα ακόμη πεδίο αντιπαράθεσης των δύο υπερδυνάμεων. Αυτή την περίοδο αξίζει να τονισθεί η απομάκρυνση της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας από την σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ, γεγονός που δεν ερχόταν σε αντιδιαστολή με τη συμφωνία της Γιάλτας. Η Ελλάδα μαζί με την Τουρκία, αποτέλεσαν τα μοναδικά κράτη των Βαλκανίων που δεν είχαν κομμουνιστικό καθεστώς. Στα υπόλοιπα κράτη κυριάρχησαν τα κομμουνιστικά κόμματα και επέβαλλαν ένα τύπο δικτατορικού καθεστώτος. Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου δεν υπήρξαν ιδιαίτερες εντάσεις στην περιοχή των Βαλκανίων ανάμεσα σε χώρες του ΝΑΤΟ και τις χώρες που συμμετείχαν στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018).

2.2 Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Εθνικής Άμυνας της Ρωσίας από το 1990 έως σήμερα

2.2.1 Από την Διάλυση της ΕΣΣΔ έως την Άνοδο του Πούτιν στην Εξουσία

Μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, η ρωσική εξωτερική πολιτική θα έπρεπε να καθορίσει εκ νέου τους στρατηγικούς της στόχους. Η μία τάση, με κύριο εκφραστή τον υπουργό Εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ, ονομάστηκε ευρωατλαντική με κύριο στόχο την ενίσχυση των σχέσεων με το ΝΑΤΟ και την ΕΕ για να μπορέσει η Ρωσία να αποτελέσει μια χώρα με προσανατολισμό προς τη Δύση. Η δεύτερη τάση, η οποία ονομάστηκε ευρωασιατική, είχε στόχο να τονίσει ότι η Ρωσία ήδη αποτελούσε μια μεγάλη δύναμη και θα μπορούσε να ασκήσει μια αυτόνομη πολιτική σε σχέση με τα δυτι-

κά κράτη. Η δεύτερη τάση είχε ως κύριους εκφραστές το κομμουνιστικό κόμμα, τους εθνικιστές αλλά και το στρατιωτικό κατεστημένο (Καραγιάννης 2011).

Η ρωσική εξωτερική πολιτική έχει μια δική της θεώρηση για το τι θεωρεί «εγγύς» χώρες. Στις πρώτη γραμμή υπάρχουν οι χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Ουκρανία, Λευκορωσία καθώς και οι πρώην ασιατικές δημοκρατίες της ΕΣΣΔ). Τη δεύτερη γραμμή αποτελούν η Γεωργία, η Μολδαβία, η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζαν. Η τρίτη γραμμή αποτελείται από τις βαλτικές χώρες και η τέταρτη γραμμή από τις χώρες του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας και τα δυτικά Βαλκάνια. Ανάλογα με την εγγύτητα προς τη Ρωσία αυτή θα μπορούσε να ασκήσει την ενδεδειγμένη πολιτική (Radin and Reach 2017).

Σταδιακά και μετά τη λήξη του ψυχρού πολέμου, όλες οι χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας άρχισαν να κόβουν τους δεσμούς τους αρχικά με την ΕΣΣΔ και στη συνέχεια με τη Ρωσία. Η Βουλγαρία και η Ρουμανία έπαψαν να αποτελούν σύμμαχο της Ρωσίας στα Βαλκάνια. Ειδικά μετά το 1992 η Ρωσία επικεντρώθηκε στην επίλυση συγκρούσεων στην εγγύς περιφέρειά της. Αρχικά, η Ρωσία αναμείχθηκε στην απόσχιση της Υπερδνειστερίας από την Μολδαβία, η οποία μέχρι σήμερα αποτελεί μια αυτόνομη περιοχή και επιθυμεί να προσαρτηθεί στη Ρωσία, ενώ εντός αυτής υπάρχουν ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις (η εγγύτερη στρατιωτική παρουσία της Ρωσίας στα Βαλκάνια) (Oliker, Crane, et al. 2009)

Η ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του πολέμου μεταξύ Σέρβων και Κροατών το 1991, δεν έπραξε κάτι λόγω του ότι βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης. Άρχισε σταδιακά να ασχολείται με τη γιουγκοσλαβική κρίση μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης το 1992. Η Ρωσία μέχρι το 1995, κυρίως λόγω της μόνιμης θέσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, προσπάθησε να εναντιωθεί σε διάφορες ενέργειες του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στη συγκεκριμένη χώρα. Την συγκεκριμένη περίοδο την απασχολούσαν περισσότερο οι αποσχιστικές τάσεις των διάφορων ομόσπονδων δημοκρατιών της στην περιοχή του Καυκάσου. Παρόλα αυτά η Ρωσία κατάφερε να συμμετέχει στις συνομιλίες του Ντέιτον το 1995. Μετά την υπόψη συμφωνία αναπτύχθηκαν ρωσικά στρατεύματα στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Η ενασχόληση της Ρωσίας με αυτό το ζήτημα κατέδειξε ότι αποτελούσε συνομιλητή για παρόμοια ζητήματα. Επίσης, μπόρεσε να φα-

νεί ότι υπερασπίζει τα συμφέροντα συγγενών θρησκευτικά και φυλετικά λαών. Τα επόμενα χρόνια και μέχρι τη λήξη της δεύτερης χιλιετίας, με αποκορύφωση την οικονομική κρίση του 1998, η Ρωσία ταλανιζόταν από εσωτερικά και οικονομικά προβλήματα, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ασκήσει εξωτερική πολιτική εναντίον του NATO και της ΕΕ, που σταδιακά άρχισαν να επεκτείνουν την δράση τους προς την ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια. Το 1999 στην κρίση του Κόσοβου, η Ρωσία δεν μπόρεσε να αποτρέψει τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του NATO εναντίον της Σερβίας, αλλά κατάφερε, μέσω της θέσης της στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, η απόφαση για το Κόσοβο να αναφέρει ότι αυτό αποτελεί έδαφος της Σερβίας. Επιπλέον, συμμετείχε και στην ειρηνευτική διαδικασία στο Κόσοβο αποστέλλοντας στρατεύματα (Καραγιάννης 2011).

2.2.2 Από την Άνοδο του Πούτιν στην Εξουσία μέχρι σήμερα

Τα γεγονότα στη Γιουγκοσλαβία καθώς και η εξάπλωση του NATO και της ΕΕ προς ανατολές κατέδειξαν ότι η ευρωατλαντική τάση δεν θα μπορούσε να επικρατήσει εντός της ρωσικής πολιτικής σκηνής. Έτσι άρχισε σταδιακά να κυριαρχεί η ευρωασιατική τάση με κύριο επακόλουθο την ανάδειξη στην προεδρία της Ρωσίας του Βλαντιμίρ Πούτιν. Η Ρωσία κατάλαβε ότι το NATO και η ΕΕ επιθυμούν να επεκταθούν προς τα ανατολικά. Η τρίτη και η τέταρτη γραμμή εγγύτητας των χωρών προς τη Ρωσία φαινόταν σταδιακά ότι θα περνούσε στον έλεγχο του NATO και της ΕΕ. Η Ρωσία δεν μπορούσε να ασκήσει τις κατάλληλες πολιτικές και να έχει επιρροή σε αυτές τις χώρες, έτσι ώστε να τις αποτρέψει να γίνουν μέλη αυτών των δύο οργανισμών (Καραγιάννης 2011). (Radin and Reach 2017). Αρχικά, ο Ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πουτίν προσπάθησε να εξομαλύνει την κατάσταση στο εσωτερικό της Ρωσίας και ιδιαίτερα στην περιοχή του Καυκάσου. Η εισβολή των ρωσικών ΕΔ στη Τσετσενία και η νίκη τους εναντίον των αυτονομιστών κατέδειξε την αποφασιστικότητα του ρώσου πρόεδρου (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018). Την ίδια χρονιά ανακοινώθηκε η ίδρυση του Οργανισμού Συνεργασίας της Σανγκάης με σκοπό την προώθηση του εμπορίου και τη διατήρηση της ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας στην Ασία (The Shanghai Cooperation Organisation 2017).

Στην έναρξη της προεδρίας του προέδρου Πούτιν υπήρξε μια προσέγγιση με τις ΗΠΑ μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις σε αυτές το 2001. Αυτή όμως στα-

μάτησε στο αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα μετά την εισβολή των ΗΠΑ στο Αφγανιστάν και την προσέγγιση τους με χώρες της πρώην ΕΣΣΔ (Γεωργία, Τατζικιστάν, Ουζμπεκιστάν). Η ύπαρξη αμερικανικών στρατιωτικών δυνάμεων πλησίον της Ρωσίας είχε ως αποτέλεσμα να διαταραχθούν εκ νέου οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018). Οι ΗΠΑ με μονομερή ενέργεια αποσύρθηκαν από την τις υποχρεώσεις που είχαν αναλάβει για την αντιβαλλιστική άμυνα μέσω της συνθήκης START II την προηγούμενη δεκαετία. (Arms Control Association 2014). Παρόλα αυτά το 2002 εγκαθιδρύθηκε στην έδρα του NATO στην Ευρώπη το Συμβούλιο μεταξύ NATO και Ρωσίας με στόχο την αλληλοκατανόηση σε ένα ευρύ φάσμα που αφορά τα κοινά ενδιαφέροντα καθώς και την ασφάλεια. Το Συμβούλιο αυτό θα προσπαθούσε να αμβλύνει τις διαφορές που υπήρχαν ανάμεσα στη Ρωσία και το NATO καθώς θα λειτουργούσε ως μια βαλβίδα ασφαλείας ανάμεσα τους σε περιπτώσεις εντάσεως. Μετά το 2014 το NATO ανέστειλε τη λειτουργία του συγκεκριμένου Συμβουλίου, όμως μετά το 2016 πραγματοποιούνται κάποιες κοινές συνεδριάσεις για να υπάρξει η απαραίτητη διαλόγου μεταξύ NATO και Ρωσίας (NATO, NATO-Russia Council 2018).

Η Ρωσία δεν είχε τα Βαλκάνια στις πρώτες θέσεις της διπλωματικής της ατζέντας και το 2003 απέσυρε τις στρατιωτικές δυνάμεις τόσο από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη όσο και από το Κόσοβο. Θεωρούσε ότι με τη θέση της στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ θα μπορούσε να προασπίσει τα συμφέροντά της και αυτά των συμμάχων της (Σερβία) στην συγκεκριμένη περιοχή. Η Ρωσία συμμετείχε στις συνομιλίες και στην κατάρτιση σχεδίου για την επόμενη ημέρα στο Κόσοβο, που γινόταν υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Η ένταξη κρατών της ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων στο NATO τόσο το 1999 όσο και το 2004 κατέδειξαν το γεγονός ότι η ρωσική εξωτερική πολιτική δεν μπόρεσε να αποτρέψει αυτό το γεγονός (Καραγιάννης 2011).

Το 2003 η Ρωσία αντιτάχθηκε στην εισβολή των ΗΠΑ στο Ιράκ μαζί με διάφορα ευρωπαϊκά κράτη (Γαλλία και Γερμανία). Η Ρωσία μέσω της θέσης της στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ άσκησε το δικαίωμα της αρνησικυρίας για τον πόλεμο εναντίον του Ιράκ. Οι ΗΠΑ όμως προχώρησαν σε αυτόν τον πόλεμο χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ . Το γεγονός αυτό κατέ-

δειξε ότι η Ρωσία δεν μπορούσε να ασκήσει εξωτερική πολιτική και να αποτρέψει πολεμικές συγκρούσεις μακριά από το έδαφός της (Radin και Reach 2017).

Το 2003 στη Γεωργία, το 2004 στην Ουκρανία και το 2005 στο Κυργιστάν πραγματοποιήθηκαν επαναστάσεις, με την βοήθεια κυρίως των ΗΠΑ, για την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού και την έλευση στην εξουσία πιο φιλοδυτικών κυβερνήσεων. Οι επαναστάσεις πραγματοποιήθηκαν κάτω από το πρίσμα του εκδημοκρατισμού αυτών των χωρών και της ελευθερίας. Η Ρωσία κατάλαβε ότι οι ΗΠΑ μέσω του NATO προσπαθούν να αποκτήσουν επιρροή σε χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, οι οποίες συνορεύουν μαζί της και αποτελούν τον ζωτικό της χώρο (Radin και Reach 2017).

Το 2005 δημιουργήθηκε η οικονομική ένωση των BRICS, από τα αρχικά των χωρών που συμμετείχαν σε αυτήν (Brazil, Russia, India, China, South Africa). Οι χώρες αυτές αποτελούν τις αναδυόμενες οικονομίες και η δυναμική που θα έχουν στο μέλλον φαίνεται ότι θα αυξάνεται σταδιακά. Ο σκοπός αυτής της ένωσης είναι η προώθηση της συνεργασίας ανάμεσα σε αυτές τις χώρες. Ένας επιπλέον σκοπός είναι η παροχή βοήθειας ακόμη και σε άλλες χώρες για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν διάφορα προβλήματα και να έχουν οικονομική ανάπτυξη (BRICS INFORMATION PORTAL 2018).

Το 2007, ο ρώσος πρόεδρος σε ομιλία του σε συνέδριο στο Μόναχο, επισήμανε ότι διάφορες ενέργειες του NATO υπό τον ανθρωπιστικό μανδύα δεν θα γίνουν δεκτές από τη Ρωσία και μόνο ο ΟΗΕ έχει αυτήν την δικαιοδοσία. Επίσης, επισήμανε ότι τα κράτη της ανατολικής Ευρώπης έχουν μια αντι-ρωσική πολιτική και ότι η Ρωσία επιθυμεί να έχει συνεργασία με την Ευρώπη. Επισήμανε ότι οι ρωσικές ΕΔ στη Μολδαβία και τη Γεωργία έχουν προσκληθεί από τους κατοίκους τους (President of Russia, Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy 2007). Οι παρεμβάσεις των ΗΠΑ στην Ουκρανία, στη Γεωργία και στο Κυργιστάν ήταν η αιτία των δηλώσεων του ρώσου προέδρου. Η Ρωσία με αυτές τις δηλώσεις τόνιζε ότι δεν θα μπορούσε να ανεχθεί παρεμβάσεις σε όμορες με αυτήν χώρες και θα αντιδρούσε σε περίπτωση που αυτό θα συνέβαινε. Η Ρωσία θεωρεί σημαντικές αυτές τις χώρες διότι εάν ελέγχονταν από το NATO, θα υπήρχαν περισσότερα σημεία, όπου απέναντι στις ρωσικές ΕΔ θα βρίσκονταν αντιμέτωπες ΕΔ των κρατών – μελών του NATO καθώς είδε τα

προηγούμενα χρόνια να αυξάνονται τα σημεία επαφής με χώρες του NATO, εξαιτίας της εισδοχής κυρίως της Πολωνίας και των βαλτικών χωρών σε αυτό.

Το 2008 υπήρξε κομβικό σημείο για τις σχέσεις της Ρωσίας με το NATO. Το Κόσοβο, με την υποστήριξη κυρίως των ΗΠΑ και διάφορων άλλων κρατών ανακήρυξε την ανεξαρτησία του. Η Ρωσία, μαζί με την Κίνα, ως μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, κατάφεραν να αποτρέψουν την αναγνώριση αυτού. Η ρωσική εξωτερική πολιτική δεν θα μπορούσε να επιτρέψει μια αναγνώριση αυτού του είδους, διότι θα μπορούσε να αποβεί επιζήμια για αυτήν, όσον αφορά τα συμφέροντά της. Όμως, τον Αύγουστο του ίδιου χρόνου, η Ρωσία εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση στη Γεωργία και μετά την εισβολή σε αυτήν έγινε προσπάθεια για να νομιμοποιηθούν οι λεγόμενες δημοκρατίες της νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας (Radin και Reach 2017).

Το 2010 ξεκίνησε επίσημα η κατασκευή του ευρωπαϊκού βαλλιστικού συστήματος αεράμυνας. Η Ρωσία από την πρώτη στιγμή δεν επιθυμούσε να εγκατασταθούν αυτά τα συστήματα σε χώρες που βρίσκονται πλησίον αυτής. Έκρινε τις δικαιολογίες του NATO για την προστασία της Ευρώπης από τρίτους ως ανυπόστατες (NATO, NATO Ballistic Missile Defence 2016). Το σύστημα αυτό φαίνεται να στρέφεται εναντίον της Ρωσίας λόγω των δυνατοτήτων που διαθέτει στην κατάρριψη βαλλιστικών πυραύλων. Η Ρωσία, επειδή διαθέτει ένα πολύ ισχυρό οπλοστάσιο στον τομέα των βαλλιστικών πυραύλων, πιστεύει ότι μέσω αυτού του σχεδίου θα μειωθούν οι δυνατότητες του υπάρχοντος οπλοστασίου της.

Το 2010 ξεκίνησε η Αραβική Άνοιξη. Η Ρωσία από την έναρξη του συριακού εμφυλίου πολέμου και μέχρι σήμερα υποστηρίζει τον πρόεδρο της Συρίας, Άσσαντ. Η Ρωσία, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ μαζί με την Κίνα, ασκεί στο δικαίωμα της αρνησικυρίας για διάφορες αποφάσεις που προωθούν τα δυτικά κράτη για την Συρία. Η Ρωσία διατηρεί βάσεις στη Συρία από την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Η εμπλοκή της σε αυτή τη σύρραξη ήταν αναπόφευκτη διότι έπρεπε να προασπίσει τα συμφέροντα της στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου. Στην υπόψη χώρα έχουν μεταβεί ρωσικά στρατεύματα και διεξήγαν επιχειρήσεις μαζί με τις κυβερνητικές δυνάμεις. Τα συμφέροντα της Ρωσίας είναι διαφορετικά με αυτά των ΗΠΑ και άλλων κρατών – μελών του NA-

ΤΟ στην περιοχή. Η εμπλοκή της Ρωσίας στη Συρία καταδεικνύει ότι έχει την θέληση αλλά και τις δυνατότητες να επηρεάσει την διαμορφούμενη κατάσταση σε περιοχές απομακρυσμένες από αυτήν. Η αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων καταδεικνύει ότι δεν στηρίζεται μόνο στην ήπια ισχύ της διπλωματίας αλλά χρησιμοποιεί και την σκληρή ισχύ. Η Ρωσία έχει δημιουργήσει έναν άξονα μαζί με το Ιράν και την Τουρκία για την διευθέτηση της κρίσης στη Συρία. Και οι τρεις χώρες προσπαθούν να θέσουν το πλαίσιο για την επόμενη ημέρα στη Συρία έτσι ώστε να μπορούν να διατηρήσουν τα κεκτημένα τους σε αυτήν την χώρα (The Washington Post 2018).

Στα τέλη του 2013 η φιλο-ρωσική κυβέρνηση της Ουκρανίας ανέστειλε τις προετοιμασίες ώστε να υπάρξει σύνδεση της με την ΕΕ. Στην συνέχεια εκδηλώθηκαν βίαιες διαδηλώσεις και κατέρρευσε η φιλο-ρωσική κυβέρνηση με αποτέλεσμα την εξουσία να αναλάβει μια φιλο-δυτική κυβέρνηση. Σχεδόν ταυτόχρονα εκδηλώθηκαν αποσχιστικές τάσεις σε περιοχές όπου κατοικούσαν ρωσικής καταγωγής ουκρανοί πολίτες (κυρίως στην ανατολική Ουκρανία και την Κριμαία). Σταδιακά ο έλεγχος της Κριμαίας πέρασε στα χέρια των ρωσόφωνων που υποστηρίζονταν από τη Ρωσία. Τον Μάρτιο του 2014 πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα στην συγκεκριμένη περιοχή στο οποίο αποφασίστηκε η ανεξαρτησία της από την Ουκρανία και η προσάρτηση της στη Ρωσία. Η Ρωσία αποδέχτηκε αυτό το δημοψήφισμα και προσάρτησε την Κριμαία. Η Κριμαία κατοικούνταν στη μεγάλη της πλειοψηφία από Ρώσους, αλλά την περίοδο της ΕΣΣΔ ανήκε στην Ουκρανία, ενώ φιλοξενούσε την ρωσική ναυτική βάση της Ρωσίας στη Μαύρη θάλασσα. Στην ανατολική Ουκρανία έχουν επικρατήσει οι ρωσόφωνοι και υπάρχει ένοπλη σύγκρουση με τις κυβερνητικές δυνάμεις μέχρι και σήμερα. Η ΕΕ και το ΝΑΤΟ εφάρμοσαν κυρώσεις κατά της Ρωσίας εξαιτίας της συμμετοχής στην ουκρανική κρίση. Τα κυριότερα μέτρα από την πλευρά του ΝΑΤΟ είναι η μειωμένη λειτουργία του Συμβουλίου μεταξύ ΝΑΤΟ και Ρωσίας και η προώθηση στρατιωτικών δυνάμεων κρατών - μελών της Συμμαχίας στην Πολωνία και τις βαλτικές χώρες. Από την πλευρά της η ΕΕ επέβαλε κυρίως διπλωματικές και οικονομικές κυρώσεις εναντίον της Ρωσίας. Οι σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και του ΝΑΤΟ και της ΕΕ παραμένουν τεταμένες μέχρι σήμερα, ενώ η κατάσταση στην Ουκρανία δεν έχει διαφοροποιηθεί (Radin και Reach 2017).

Τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει ένα νέο μέτωπο μεταξύ της Ρωσίας και διαφόρων κρατών – μελών του ΝΑΤΟ (ΗΠΑ, Καναδά, Δανία και Νορβηγία). Η εκμετάλλευση του Βορείου Πόλου αποτελεί κομβικό σημείο για αυτήν. Η υπόψη περιοχή εικάζεται ότι διαθέτει μεγάλα αποθέματα υδρογονανθράκων αλλά και πολύτιμων μετάλλων. Ακόμη δεν έχει ανακηρυχτεί Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και η Ρωσία επιθυμεί να έχει την μερίδα του λέοντος στην υπόψη περιοχή, με αποτέλεσμα να ωθεί στρατιωτικές της δυνάμεις προς την Αρκτική ενώ διεξάγει στρατιωτικές ασκήσεις σε αυτήν την περιοχή (REUTERS, Russia conducts first post-Soviet training flight via North Pole to North America: RIA 2018). Το λιώσιμο των πάγων της Αρκτικής θα δημιουργήσει και νέους θαλάσσιους δρόμους και η Ρωσία δύναται να εκμεταλλευτεί αυτό το φυσικό φαινόμενο. Το Βόρειο Πέρασμα θα μπορέσει να μειώσει την απόσταση μεταξύ της Άπω Ανατολής (Κίνα και Ιαπωνία) και της Ευρώπης έτσι ώστε να μειωθεί ο χρόνος του ταξιδιού των πλοίων μέχρι και 40% (CNBC, Russia and China vie to beat the US in the trillion-dollar race to control the Arctic 2018).

Η Ρωσία με κάθε τρόπο δείχνει ότι δεν πρόκειται να δεχθεί την επέκταση του ΝΑΤΟ σε χώρες της πρώην ΕΣΣΔ. Οι επεμβάσεις της τόσο στην περίπτωση της Γεωργίας το 2008 όσο και στην περίπτωση της Ουκρανίας το 2014 κατέδειξαν την αποφασιστικότητα της. Η περίπτωση των Βαλκανίων είναι διαφορετική από τα δύο προηγούμενα κράτη, αφού η ενασχόληση της Ρωσίας με αυτά αποτελεί ζήτημα γοήτρου για αυτήν και η στρατηγική σημασία των Βαλκανίων δεν είναι μεγάλη για αυτήν. Φαίνεται ότι ο λόγος ενασχόλησης της ρωσικής διπλωματίας με τα Βαλκάνια αποτελεί η θρησκευτική και φυλετική συγγένεια με διάφορα κράτη της περιοχής καθώς και η αντιπαράθεση της με τις ΗΠΑ, έτσι ώστε να μην εισέλθουν όλα τα κράτη των Βαλκανίων στο ΝΑΤΟ για να μπορεί να επεμβαίνει στην υπόψη περιοχή (Oliker, Crane, και συν. 2009).

2.3 Σύγχρονη Εθνική Πολιτική Ασφαλείας Εξωτερική Πολιτική της Ρωσίας

Στις 31 Δεκεμβρίου 2015 ο ρώσος πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν υπέγραψε τη νέα Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας, η οποία αντικατέστησε την πολιτική εθνικής ασφαλείας που είχε υπογραφεί το 2009. Σύμφωνα με αυτή, η Ρωσία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στη διαφύλαξη και διασφάλιση της εθνικής ασφάλειας τόσο

από εσωτερικές τόσο και από εξωτερικές απειλές και θέτει τις στρατηγικές τις προτεραιότητες . Η ασφάλεια των πολιτών της από οποιαδήποτε απειλή αποτελεί το πρώτιστο καθήκον του κράτους, ενώ και η οικονομική και η κοινωνική ευημερία τους αποτελούν έναν εξίσου σημαντικό καθήκον για αυτό. Έτσι για να υπάρχει κοινωνική ευημερία αλλά και συνοχή αναγκαστεί η ύπαρξη θρησκευτικής ανοχής αλλά και ο μηδενισμός των διεθνικών προβλημάτων. Με αυτόν τον τρόπο επιθυμεί να ομογενοποιήσει όλους τους ρώσους πολίτες έτσι ώστε να έχει τη μεγαλύτερη δυνατή εσωτερική νομιμοποίηση για τις διάφορες πολιτικές που ασκούνται σε διεθνές επίπεδο. Τονίζει ότι μέσω της ανάπτυξης της οικονομίας θα μπορέσουν να αμβλυνθούν οι όποιες ανισότητες υπάρχουν στον οικονομικό τομέα και θα μπορέσει το σύνολο των πολιτών να ενισχύσει την κυβέρνηση ιδιαίτερα όσον αφορά τη διεθνή θέση της χώρας και τις πολιτικές που θα ασκεί εναντίον όσων επιβουλεύονται την εθνική της ασφάλεια. Τονίζει ότι υπάρχει μια όλο και αυξανόμενη παγκόσμια αναταραχή σε πολλούς τομείς, που δημιουργεί αστάθεια τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Η Ρωσία μέσα σε αυτό το ασταθές διεθνές σύστημα προσπάθησε αλλά και προσπαθεί να συνεισφέρει στην επίλυση συγκρούσεων και διενέξεων. Εκφράζεται η άποψη ότι μέσω των μορφών της ήπιας ισχύος που διαθέτει (οικονομία και διπλωματία) η Ρωσία μπορεί να επιβάλλει τις απόψεις της πάνω σε διάφορα διεθνή αλλά και περιφερειακά προβλήματα (RUSSIAN FEDERATION PRESIDENT 2015).

Τονίζει ότι είναι σε θέση να προασπίσει συμφέροντα Ρώσων πολιτών, οι οποίοι διαβιούν εκτός των ορίων της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Αυτό αποτελεί και ένα σημείο τριβής με τις γειτονικές της χώρες αλλά και με το NATO, αφού οι περισσότερες από αυτές είναι κράτη - μέλη του NATO (βαλτικές χώρες) ή συνεργάζονται με αυτό (Ουκρανία, Γεωργία). Αναφέρει ότι η επέκταση του NATO στην ανατολική Ευρώπη αποτελεί πρόβλημα για την εθνική ασφάλεια της Ρωσίας, με διαφαινόμενο αποτέλεσμα την μελλοντική ύπαρξη μιας νέας κούρσας εξοπλισμών. Αναφέρεται ιδιαίτερα στην αντιπυραυλική ασπίδα που προσπαθούν να εγκαταστήσουν οι ΗΠΑ, σε χώρες που γειτνιάζουν μαζί της και την θεωρεί πολύ σημαντική απειλή για την εθνική της ασφάλεια. Κατηγορεί τις ΗΠΑ ότι, μέσω των ασκούμενων από αυτές πολιτικών, προσπαθούν να περιορίσουν τις πολιτικές της Ρωσίας σε διάφορα επίπεδα (κυρίως στο πολιτικό, στο οικονομικό και στο στρατιωτικό επίπεδο) και να περιθωριοποιήσουν τη Ρωσία όσον αφορά τις σχέ-

σεις της με άλλες χώρες καθώς και τη συμβολή της στην επίλυση διεθνών προβλημάτων. Οι ΗΠΑ προσπαθούν να περιορίσουν τόσο τις επιλογές της Ρωσίας σε διεθνές επίπεδο όσο και τους συμμάχους που αυτή διαθέτει. Η Ρωσία με διάφορα μέσα που διαθέτει, κυρίως στον πολιτικό, τεχνο-στρατιωτικό, οικονομικό, διπλωματικό και πληροφοριακό τομέα, στο μέλλον θα προσπαθήσει να υπερέχει έναντι κάθε πιθανού αντιπάλου που επιβουλεύεται την εθνική της ασφάλεια, να εμποδίσει οποιαδήποτε ένοπλη σύγκρουση και να υπερασπιστεί την εδαφική της ακεραιότητα. Η κατοχή από τη Ρωσία ενός μεγάλου πυρηνικού οπλοστασίου θα αποτελέσει μελλοντικά παράγοντα αποτροπής για ενέργειες που αφορούν την εθνική της ασφάλεια. Μαζί με τις ΕΔ που διαθέτει θα αποτελέσουν μελλοντικά έναν παράγοντα σταθερότητας αλλά και αποτροπής εναντίον των διαφόρων απειλών κατά της Ρωσίας (RUSSIAN FEDERATION PRESIDENT 2015).

Η Στρατηγική Εθνικής Ασφαλείας της Ρωσίας δεν κάνει ευθεία αναφορά για την περιοχή της βαλκανικής χερσονήσου. Εμμέσως όμως εξάγονται συμπεράσματα από τις αναφορές που γίνονται σε διάφορους τομείς. Η εισδοχή στους κόλπους του NATO χωρών του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας αποτελεί μια αντίδραση για τη δράση του NATO στα Βαλκάνια, όπως και η στρατιωτική βάση στη Ρουμανία όπου θα εγκατασταθεί ένα μέρος της αντιπυραυλικής ασπίδας. Επίσης, το ζήτημα του Κοσόβου αποτελεί ένα από τα διεθνή ζητήματα με τα οποία ασχολείται η ρωσική διπλωματία. Αναφέρεται στην κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου ρωσικών συμφερόντων εντός της βαλκανικής χερσονήσου έτσι ώστε εμμέσως αυτό να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας. Τέλος, αναφέρεται εμμέσως σε λαούς που έχουν τόσο φυλετική όσο και θρησκευτική συγγένεια με τους Ρώσους (RUSSIAN FEDERATION PRESIDENT 2015).

Το Δόγμα της Εξωτερικής Πολιτικής, δημοσιεύτηκε στα τέλη του 2016 και βασίζεται στην Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας της Ρωσίας (The Ministry of Foreign Affairs Russian Federation 2016). Τα κυριότερα σημεία αυτού είναι τα παρακάτω:

- Να παγιώσει τη θέση της Ρωσίας ως κέντρο επιρροής παγκοσμίως
- Να ισχυροποιήσει την οικονομική θέση της Ρωσίας και να αποτρέψει τυχόν διακρίσεις για τα ρωσικά προϊόντα.

- Να προάγει την διεθνή ειρήνη και την διεθνή συνεργασία μέσω του ΟΗΕ
- Να επιδιώκει την καλή γειτονία, να μειώσει τις υπάρχουσες εντάσεις και να αποτρέψει τυχόν νέες εντάσεις
- Να προασπίσει τα συμφέροντα των ρώσων πολιτών σε όλες τις χώρες
- Να υποστηρίζει τα ρωσικά ΜΜΕ και τα εργαλεία επικοινωνιακής πολιτικής

Όσον αφορά το NATO και την ΕΕ αναφέρει ότι την αντιμάχονται πολιτικά, οικονομικά και στον τομέα των πληροφοριών τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εξάπλωση του NATO προς ανατολάς και η ύπαρξη στρατιωτικών δυνάμεων του σε όμορες με τη Ρωσία χώρες επαναφέρουν μια διαχωριστική γραμμή στην Ευρώπη, όπως κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου. Τέλος, επιθυμεί να εξομαλυνθούν οι σχέσεις της τόσο με τη Γεωργία όσο και με την Ουκρανία (The Ministry of Foreign Affairs Russian Federation 2016).

2.4 Εργαλεία Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσίας στα Βαλκάνια

Η υψηλή στρατηγική μιας χώρας αφορά τους παρακάτω τομείς:

- Τον στρατιωτικό (σκληρή ισχύς)
- Τον οικονομικό (ήπια ισχύς)
- Τη διπλωματία (ήπια ισχύς)
- Τη διεθνή νομιμοποίηση και
- Την εσωτερική πολιτική

Ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που διαθέτει κάθε κράτος εφαρμόζει ένα μίγμα πολιτικών που έχει να κάνει με τους προαναφερθέντες τομείς. Κάθε φορά τα αποτελέσματα αξιολογούνται σε σχέση με την καταλληλότητα, την εσωτερική συνοχή του κράτους, την αποδοτικότητα, τον συσχετισμό ικανοτήτων και στόχων και την αντοχή σε σφάλματα (Παπασωτηρίου 2011).

2.4.1 Στρατιωτικός Τομέας

Όσον αφορά το στρατιωτικό τομέα, η Ρωσία μετά το 2003 δεν έχει στρατιωτική παρουσία εντός των Βαλκανίων, αφού αποσύρθηκαν οι δυνάμεις της από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο. Στην Υπερδνειστερία σταθμεύουν ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες βρίσκονται πιο κοντά στα Βαλκάνια. Η Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια είχε πρόβλημα με την εξάπλωση του NATO προς τα ανατολικά και αυτό την έκανε επιφυλακτική όσον αφορά τις σχέσεις της με αυτές τις χώρες. Οι περισσότερες χώρες των Βαλκανίων αποτελούν κράτη – μέλη του NATO, με αποτέλεσμα οι σχέσεις τους με τη Ρωσία να ακολουθούν τις αντίστοιχες ανάμεσα στο NATO και τη Ρωσία. Έτσι μετά την ουκρανική κρίση του 2014 πολλά βαλκανικά κράτη – μέλη του NATO διαθέτουν στρατιωτικό προσωπικό για την επάνδρωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του στη Πολωνία και τις βαλτικές χώρες (NATO's Enhanced Forward Presence 2018). Επιπλέον, θεωρεί ότι απειλείται εξαιτίας της αντιπυραυλικής ασπίδας που έχει εγκατασταθεί στη βάση του Deveselu στη Ρουμανία (GlobalSecurity.org, Deveselu Base, Romania 2018). Το NATO λειτουργεί σε αυτή τη χώρα το Στρατηγείο της Μεραρχίας Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης και διεξάγει ασκήσεις με σκοπό κυρίως την εμπέδωση του αισθήματος ασφαλείας (NATO, Boosting NATO's presence in the east and southeast 2018).

Η Ρωσία προσπαθεί να τονίσει τη στρατιωτική της παρουσία στα Βαλκάνια με τις κοινές ασκήσεις που διεξάγει με τη Σερβία (REUTERS, Serbia hosts joint military exercises with Russia 2016) καθώς και με τις ασκήσεις και την παρουσία της στη Μαύρη θάλασσα (REUTERS, NATO to launch Black Sea force as latest counter to Russia 2017).

Η Ρωσία μπόρεσε να εξελίξει τις ΕΔ της ώστε αυτές να διεξαγάγουν διαφορετικές από τις συμβατικές επιχειρήσεις (πληροφοριακές επιχειρήσεις και κυβερνοπόλεμο). Οι κυβερνοεπιθέσεις στην Εσθονία το 2007, στη Γεωργία το 2008 καθώς και στην Ουκρανία το 2014 κατέδειξαν τις δυνατότητες των ρωσικών ΕΔ πάνω σε αυτόν τον τομέα (FORBES 2018).

Η Ρωσία διαθέτει μια πολύ ισχυρή αμυντική βιομηχανία. Είναι η δεύτερη χώρα σε εξαγωγές οπλικών συστημάτων. Οι ευρωπαϊκές χώρες δεν προμηθεύονται οπλικά συστήματα από τη Ρωσία, διότι οι περισσότερες είναι κράτη – μέλη

του NATO. Η Ρωσία παρά την οικονομική κρίση που είχε τον προηγούμενο αιώνα, συνεχίζει να διαθέτει ένα πολύ σημαντικό μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) της για τις αμυντικές δαπάνες (STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE 2018). Οι βαλκανικές χώρες όμως δεν αποτελούν «πελάτες» για τα ρωσικά οπλικά συστήματα αφού οι περισσότερες ως κράτη – μέλη του NATO προμηθεύονται οπλικά συστήματα δυτικής προέλευσης. Η Τουρκία φαίνεται να παρεκκλίνει από την πολιτική του NATO και να προμηθεύεται ρωσικά οπλικά συστήματα (S-400) με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα στις σχέσεις της κυρίως με τις ΗΠΑ.

Παρόλο που η Ρωσία δεν διαθέτει στρατιωτική παρουσία στα Βαλκάνια, μπορεί με το σύγχρονο δόγμα που έχει όσον αφορά τον υβριδικό πόλεμο καθώς και τον κυβερνοπόλεμο να εμπλακεί σε αυτή την περιοχή. Η εμπλοκή της Ρωσίας στα δυτικά Βαλκάνια μπορεί να πραγματοποιηθεί κυρίως μέσω του υβριδικού πολέμου, ενώ περισσότερο αισθητή είναι η στρατιωτική παρουσία της Ρωσίας στη Μαύρη θάλασσα και τα κράτη των Βαλκανίων που βρίσκονται στην υπόψη περιοχή (Stronski and Sokolsky 2017), (Bechev 2018). Οι ενέργειες της Ρωσίας εναντίον του Μαυροβουνίου καταδεικνύουν το γεγονός ότι δεν μπορεί να εμπλακεί άμεσα στρατιωτικά, αλλά μέσω του υβριδικού πολέμου να εξαπολύσει κυβερνοεπιθέσεις. Επίσης, θεωρεί ότι είναι καλό να υπάρχουν ουδέτερες στρατιωτικά χώρες εντός των Βαλκανίων και να μην αποτελέσει το σύνολο της βαλκανικής χερσονήσου περιοχή του NATO (Roberds 2018). Η Σερβία φαίνεται να αποτελεί το ιδανικό κράτος έτσι ώστε η Ρωσία με την βοήθειά της να προασπίζει τα συμφέροντά της εντός των Βαλκανίων. Με την ανοχή της η Σερβία βοηθάει τη Ρωσία όσον αφορά τις πληροφοριακές επιχειρήσεις που διεξάγει εντός των Βαλκανίων, αφού η Ρωσία μπορεί και δρα συγκεκαλυμμένα εντός αυτής (Congressional Research Service 2018).

2.4.2 Οικονομικός Τομέας

Η Ρωσία έγινε δεκτή στις συνόδους των επτά πιο ανεπτυγμένων κρατών του κόσμου (G7) από το 1998 επειδή αποτελεί μια σημαντική οικονομική δύναμη. Μετά την οικονομική κρίση που είχε το 1998, οι ανεπτυγμένες χώρες προσπάθησαν να την βοηθήσουν και να συμμετέχει και αυτή σε αυτές τις συνόδους. Όμως μετά την ουκρανική κρίση η Ρωσία αποβλήθηκε από αυτές τις συνόδους

(G7 Information Centre 2014). Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να βρει νέες αγορές για να διαθέσει τον κύριο πλουτοπαραγωγικό της πόρο της, το φυσικό αέριο, και η Ασία αποτελεί μια πολύ καλή αγορά για αυτό (FINANCIAL TIMES 2018).

Η Ρωσία δεν έχει πολύ καλές εμπορικές σχέσεις με τα κράτη των Βαλκανίων με εξαίρεση την Τουρκία. Οι χώρες των Βαλκανίων δεν αποτελούν κύριο στόχο για τις εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών από τη Ρωσία. Το κύριο εξαγωγίμο προϊόν της Ρωσίας προς τα κράτη των Βαλκανίων είναι το φυσικό αέριο (OEC, Russia 2018). Η εμπλοκή της Ρωσίας στην ουκρανική κρίση και οι κυρώσεις που έχουν επιβληθεί σε αυτήν από την ΕΕ μείωσαν περαιτέρω τις εμπορικές σχέσεις των κρατών των Βαλκανίων, που αποτελούν μέλη της ΕΕ, με τη Ρωσία (European Union 2018). Το σύνολο των κρατών των Βαλκανίων έχουν καλύτερες σχέσεις με τα μεγαλύτερα κράτη της ΕΕ παρά με τη Ρωσία. Η Ρωσία προσπαθεί να πραγματοποιήσει επενδύσεις πάνω σε συγκεκριμένους τομείς και σε διάφορες χώρες όπου μπορεί να αποκομίσει μελλοντικά πολιτικά οφέλη, όπως στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και την ΠΓΔΜ (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018).

Η Ρωσία επιθυμεί με κάθε τρόπο να διαφοροποιήσει τις οδούς παροχής φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Η ουκρανική κρίση έδειξε την εξάρτηση της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο, το οποίο και διοχετευόταν κατά κύριο λόγο μέσω της Ουκρανίας. Η κατασκευή του αγωγού NORDSTREAM έχει λύσει αρχικά το πρόβλημα με την έλευση του ρωσικού αερίου στην Ευρώπη, αλλά δεν έχει απεξαρτοποιήσει αυτήν από τη Ρωσία. Η παροχή φυσικού αερίου από τις αραβικές χώρες και από διάφορες χώρες, όπως το Αζερμπαϊτζάν, μπορεί να αμβλύνει την εξάρτηση της Ευρώπης αλλά και των βαλκανικών κρατών από το ρωσικό φυσικό αέριο (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018). Η κατασκευή του αγωγού TAP καθώς και οι διακλαδώσεις αυτού αποτελούν ένα πρώτο πρώτο βήμα προς αυτήν την κατεύθυνση (Trans Adriatic Pipeline 2018).

Η Ρωσία απέτυχε τα προηγούμενα χρόνια να κατασκευάσει τον αγωγό SOUTH STREAM, λόγω της σθεναρής αντίστασης της ΕΕ, η οποία επιθυμούσε να έχει διαφορετικό πάροχο φυσικού αερίου από τα νότια και να μην

μονοπωλήσει η Ρωσία και την αγορά των Βαλκανίων. Όμως η Ρωσία προσπαθεί να εισέλθει εκ νέου στη βαλκανική αγορά για την παροχή του φυσικού της αερίου μέσω του αγωγού TURK STREAM, τον οποίο κατασκευάζει σε συνεργασία με την Τουρκία. Οι αγωγοί TAP και TURK STREAM φαίνεται ότι ανταγωνίζονται για την παροχή φυσικού αερίου στις διάφορες χώρες των Βαλκανίων και, επιπλέον, η Ρωσία επιθυμεί ο αγωγός TURK STREAM να παρέχει φυσικό και στην Ευρώπη δια μέσω της βαλκανικής οδού (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018).

2.4.3 Διπλωματία

Η διπλωματία αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για την προώθηση των ρωσικών θέσεων διεθνώς. Η Ρωσία αποτελεί ένα από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και δύναται να ασκήσει το δικαίωμα της αρνησικυρίας για αποφάσεις που ενδέχεται να λάβει αυτό. Το γεγονός αυτό την καθιστά βασικό συνομιλητή στα ζητήματα που υπάρχουν προς επίλυση στα Βαλκάνια. Η ρωσική ορθόδοξη εκκλησία προσπαθεί με κάθε τρόπο να βοηθήσει προς την προάσπιση των ρωσικών συμφερόντων σε ομόθρησκα κράτη. Η ρωσική εξωτερική πολιτική διαφοροποιείται ανάλογα με τη φυλετική και θρησκευτική συγγένεια που υπάρχει με τις διάφορες χώρες των Βαλκανίων (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018).

Τα κυριότερα ζητήματα που υφίστανται στην περιοχή των Βαλκανίων και στα οποία εμπλέκεται η ρωσική διπλωματία είναι τα παρακάτω:

2.4.3.1 Μαυροβούνιο

Η εισδοχή του Μαυροβουνίου στο NATO αποτέλεσε σημαντικό πλήγμα στη ρωσική εξωτερική πολιτική. Παρά την ύπαρξη φυλετικής και θρησκευτικής συγγένειας μεταξύ Ρωσίας και Μαυροβουνίου, το τελευταίο κατάφερε να εισέλθει στο NATO το 2017. Η Ρωσία προσπάθησε με διάφορους ανορθόδοξους τρόπους να απομακρίνει το Μαυροβούνιο από το NATO τα προηγούμενα χρόνια. Οι κυβερνοεπιθέσεις που χρησιμοποίησε για αυτό το σκοπό καθώς και η απόπειρα δολοφονίας του πρωθυπουργού του Μαυροβουνίου δεν είχαν τα επιδιωκόμενα από αυτήν αποτελέσματα (Roberds 2018).

2.4.3.2 Βοσνία – Ερζεγοβίνη

Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να υπενθυμίσει τις διαφορές που υφίστανται στην υπόψη χώρα. Με κάθε τρόπο προσπαθεί να δείξει την εύνοια της προς τους Βόσνιους Σέρβους και τους βοηθάει σε διάφορους τομείς, ακόμη και στον οικονομικό τομέα. Η συντήρηση των διαφορών ανάμεσα στις διάφορες εθνοτικές ομάδες της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης απομακρίνει την υπόψη χώρα από μια περισσότερο φιλοδυτική πολιτική. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η Βοσνία – Ερζεγοβίνη να μην μπορεί να αποτελέσει κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ για τα επόμενα χρόνια, γεγονός το οποίο είναι και ο βασικός αντικειμενικός στόχος της Ρωσίας (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018).

2.4.3.3 Σερβία – Κόσοβο

Η Ρωσία από το 1999 αποτελεί σύμμαχο της Σερβίας στο ζήτημα του Κοσόβου με τα διάφορα διπλωματικά μέσα που διαθέτει, κυρίως στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η φυλετική και θρησκευτική συγγένεια αποτελούν καθοριστικό παράγοντα για την υποστήριξη της Ρωσίας προς τη Σερβία. Η Ρωσία ενθαρύνει τον διάλογο που υφίσταται ανάμεσα στα δύο μέρη κάτω από την αιγίδα της ΕΕ (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018). Η μη επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος απομακρύνει τη Σερβία από μια περαιτέρω φιλοδυτική πολιτική, που θα την έκανε μέλος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ. Η μη λύση του ζητήματος εξυπηρετεί τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας στην περιοχή των Βαλκανίων.

2.4.3.4 ΠΓΔΜ

Η μη εισδοχή της ΠΓΔΜ στους κόλπους του ΝΑΤΟ αποτελεί πρώτιστο μέλημα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Η Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια προσπαθούσε να συντηρήσει τις διαφορές που υπήρχαν με την Ελλάδα, έτσι ώστε η τελευταία να μη δύναται να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ. Η συμφωνία των Πρεσπών έχει αντιστρέψει την προϋπάρχουσα κατάσταση με αποτέλεσμα η Ρωσία να επιθυμεί με κάθε τρόπο να μην επικυρωθεί η υπόψη συμφωνία. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να εμπλακεί στα εσωτερικά ζητήματα και των δύο κρατών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι σχέσεις της Ρωσίας με την Ελλάδα να μην βρίσκονται σε καλό επίπεδο και να υπάρχουν ακόμη και απελάσεις διπλωματών

ανάμεσα τους (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018), (Roberds 2018).

2.4.3.5 Τουρκία

Η Ρωσία τα τελευταία χρόνια έχει μια ολοένα και μεγαλύτερη προσέγγιση με την Τουρκία τόσο σε οικονομικά ζητήματα όσο και ζητήματα εξωτερικής πολιτικής. Οι οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες συνεχώς αυξάνονται κυρίως στον ενεργειακό τομέα. Η Τουρκία όμως ακολουθεί μια παρόμοια με τη Ρωσία πολιτική στα Βαλκάνια. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να ενισχύσει τα κράτη με τα οποία έχει θρησκευτική συγγένεια και τις μουσουλμανικές μειονότητες που υπάρχουν εντός των Βαλκανίων (European Council on Foreign Relations, Do the Western Balkans face a coming Russian storm? 2018). Μέχρι σήμερα δεν φαίνεται να υπάρχει αντιπαράθεση μεταξύ των δύο κρατών για ζητήματα στα Βαλκάνια.

3 Σχέσεις Ρωσίας με χώρες των Βαλκανίων

Οι σχέσεις της Ρωσίας με τα διάφορα κράτη της βαλκανικής χερσονήσου διαφέρουν και έχουν ως κύριο γνώμονα τους τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια αυτής με τα υπόψη κράτη. Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να υπενθυμίσει σε διάφορα κράτη την βοήθεια που έλαβαν από αυτήν κατά την διάρκεια της αποτίναξης του οθωμανικού ζυγού. Επίσης, η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να διαθέσει τα πλούσια αποθέματα υδρογονανθράκων είτε στις χώρες των Βαλκανίων είτε στην υπόλοιπη Ευρώπη, μέσω αγωγού που θα διέρχεται από τα Βαλκάνια. Η οικονομική πολιτική που ασκεί διαφέρει ανάλογα αν η χώρα είναι μέλος της ΕΕ και αν μπορούν να πραγματοποιηθούν εύκολα επενδύσεις σε αυτήν. Αντιμετωπίζει τις χώρες των Βαλκανίων αναλόγως της εγγύτητας με αυτήν και των σχέσεων που αυτές έχουν με το ΝΑΤΟ.

Η Ρωσία ασκεί ευρείες επιχειρήσεις στρατηγικών επικοινωνιών και προπαγάνδα στα Βαλκάνια, όπως έκανε και στις περιπτώσεις της Γεωργίας και της Ουκρανίας κυρίως με τα δίκτυα επικοινωνιών Russia Today (RT) και Sputnik. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να προωθήσει τις θέσεις της κυρίως στους σλαβόφωνους λαούς των Βαλκανίων και να τους κάνει να διάκινται θετικά προς τις πολιτικές που ασκεί στα Βαλκάνια (The Guardian 2017) (Deutsche Welle 2017). Πολλές φορές χρησιμοποιεί συγκεκριμένες κυβερνοεπιθέσεις από διάφορους «ακτιβιστές» εναντίον χωρών που ασκούν διαφορετική προς τα συμφέροντά της πολιτική, χωρίς αυτοί να είναι ανιχνεύσιμοι.

3.1 Αλβανία

Η Αλβανία μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ υπό την ηγεσία του κομμουνιστή Εμβέρ Χότζα ακολούθησε μια φιλοσοβιετική πολιτική, όμως το 1961 ήρθε σε ρήξη με την επίσημη πολιτική της ΕΣΣΔ με αποτέλεσμα να ακολουθήσει μια περισσότερο φιλοκινεζική πολιτική. Μετά το 1990 και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική με αποτέλεσμα από το 2009 να είναι μέλος του ΝΑΤΟ και να αποτελεί υποψήφια προς ένταξη χώρα για την ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA 2008).

Οι Αλβανοί έχουν το όραμα του σχηματισμού της «Μεγάλης Αλβανίας», που θα μπορούσε να δημιουργηθεί από τις περιοχές που κατοικούν και κατοι-

κούσαν Αλβανοί και συμπεριλαμβάνει εδάφη από τη Σερβία (κοιλάδα του Πρέσεβο), το Κόσοβο, το Μαυροβούνιο, την ΠΓΔΜ ακόμη και την Ελλάδα. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος δεν διαθέτει καλές διπλωματικές σχέσεις με τη Ρωσία, η οποία υποστηρίζει κυρίως τη Σερβία αλλά και την ΠΓΔΜ εξαιτίας της φυλετικής και θρησκευτικής της συγγένειας προς αυτές. Η Ρωσία έρχεται σε αντίθεση με την Αλβανία αφού στηρίζει τις θέσεις της Σερβίας στο ζήτημα του Κοσόβου, ενώ η Αλβανία στηρίζει τους ομοεθνείς της σε αυτή την περιοχή. Πολλές φορές το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών εκφράζει διαφορετικές απόψεις όσον αφορά τις θέσεις που διατυπώνει η επίσημη αλβανική ηγεσία. Συγκεκριμένα τον Ιανουάριο του 2018, η Ρωσία στηλίτευσε τις θέσεις του πρωθυπουργού της Αλβανίας, Έντι Ράμα, στο ζήτημα της αναγνώρισης της αλβανικής γλώσσας στην ΠΓΔΜ (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ρωσία κατηγορεί Αλβανία για παρέμβαση στα της ΠΓΔΜ 2018). Επίσης, η Ρωσία κατηγόρησε την Αλβανία ότι μαζί με τους συμμάχους της (το ΝΑΤΟ και την ΕΕ) παρεμβαίνουν στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ με σκοπό την αποσταθεροποίηση της χώρας και την προώθηση δημιουργίας μιας περισσότερο φιλοδυτικής κυβέρνησης, μέσω της αλβανικής μειονότητας που διαβιεί σε αυτήν (ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ 2017). Η Αλβανία προχώρησε σε απέλαση δύο ρώσων διπλωματών από τη ρωσική πρεσβεία στα Τίρανα λόγω της διένεξης του ΝΑΤΟ με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, Αλβανία: Την απέλαση δύο Ρώσων διπλωμάτων ανακοίνωσε το υπουργείο Εξωτερικών 2018). Το γεγονός αυτό φανερώνει ότι λαμβάνει εύκολα αποφάσεις σε σχέση με τη Ρωσία που σκοπό έχουν να επιδείξουν την προσήλωση της προς τους συμμάχους της (ΝΑΤΟ – ΕΕ). Η Αλβανία συμμετέχει ενεργά, παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του ΝΑΤΟ στη Λετονία, η οποία και συνορεύει με τη Ρωσία (ΝΑΤΟ's Enhanced Forward Presence 2018).

Η Αλβανία στον τομέα του πολιτισμού και της θρησκείας δεν έχει κοινά σημεία με τη Ρωσία αφού δεν διαθέτουν ούτε φυλετική ούτε θρησκευτική συγγένεια. Η ρωσική εκκλησία προσπαθεί να προσεγγίσει την Αλβανία, αφού υπάρχει μια ορθόδοξη μειονότητα σε αυτή τη χώρα. Η επίσκεψη του Πατριάρχη Μόσχας και πασών των Ρωσιών, Κυρίλλου, στα Τίρανα τον Απρίλιο του 2018 και οι συνομιλίες του με την πολιτική και θρησκευτική ηγεσία της Αλβανίας μαρτυρούν ότι

η Ρωσία ενδιαφέρεται για τα τεκταινόμενα στην υπόψη χώρα (TIRANA TIMES 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Αλβανίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,05% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς την Αλβανία, ενώ τα εισαγόμενα αλβανικά προϊόντα στη Ρωσία αποτελούν το 0,011% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OECD, Russia 2018). Επιπλέον, οι δύο χώρες δεν συνεργάζονται στον τομέα της ενέργειας αφού από την Αλβανία θα διέρχεται ο αγωγός Trans Adriatic Pipeline (TAP), ο οποίος θα μεταφέρει στην Ευρώπη το αζέριο φυσικό αέριο (Trans Adriatic Pipeline 2018). Ένα από τα επόμενα σχέδια για τον αγωγό TAP είναι και η διακλάδωσή του μέσω του αγωγού Ionian Adriatic Pipeline (IAC), όπου θα τροφοδοτείται με φυσικό αέριο ένα μεγάλο μέρος των δυτικών Βαλκανίων (Μαυροβούνιο, Βοσνία – Ερζεγοβίνη και Κροατία) (TAP 2018).

Η Αλβανία προσπαθεί με κάθε τρόπο να φέρει εις πέρας τις επιδιώξεις της στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων, μέσω της υπηρετήσης των συμφερόντων των συμμάχων της (NATO – ΕΕ). Η ιδέα της «Μεγάλης Αλβανίας» αποτελεί διακαή πόθο όλων των πολιτικών ηγεσιών της υπόψη χώρας και έρχεται σε ευθεία ρήξη με τα συμφέροντα της Ρωσίας στην περιοχή. Η Ρωσία από τη πλευρά της ενισχύει τα φυλετικά και θρησκευτικά συγγενή με αυτήν κράτη στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια συνεχόμενη αστάθεια στην περιοχή. Επίσης, η διαμόρφωση μιας αντι-ρωσικής πολιτικής από την πολιτική ηγεσία της Αλβανίας επιδεικνύεται με τη συμμετοχή αυτής σε όλες σχεδόν τις δραστηριότητες του NATO στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά και κοντά στα ρωσικά σύνορα.

3.2 ΠΓΔΜ

Η ΠΓΔΜ αποτελεί ανεξάρτητο κράτος από το 1991 μετά την απόσχισή της από τη Γιουγκοσλαβία. Κυρίως στα δυτικά της χώρας διαβιεί μια πολυπληθής μειονότητα αλβανικής καταγωγής. Το κύριο ζήτημα που προσπαθεί να επιλύσει κάθε κυβέρνησή της είναι η ονοματοδοσία της χώρας καθώς και ο προσδιορισμός της εθνικής ταυτότητας των κατοίκων αυτής. Για αυτό το λόγο υπάρχει μια μακρά διένεξη με την Ελλάδα όσον αφορά το όνομα της ΠΓΔΜ και κυρίως τις επεκτατικές της βλέψεις που εκφράζονται στο Σύνταγμά της. Το 2001 υπήρξαν

βίαιες συγκρούσεις ανάμεσα στους σλαβόφωνους και τους αλβανόφωνους κατοίκους της υπόψη χώρας, η οποία έληξαν με τη συμφωνία της Αχρίδας με την οποία ρυθμιζόνταν οι σχέσεις μεταξύ των δύο εθνοτικών ομάδων. Ταυτόχρονα πραγματοποιήθηκε η ανάπτυξη πολυεθνικής δύναμης για την τήρηση της εκχειρίας. Η ΠΓΔΜ προσπαθεί να ενταχθεί στο ΝΑΤΟ αλλά και στην ΕΕ αλλά δεν μπόρεσε να επιτύχει ακόμη αυτούς τους στρατηγικούς στόχους εξαιτίας της σθεναρής αντίστασης της Ελλάδας που προτάσσει το δικαίωμα της αρνησικυρίας εξαιτίας της διένεξης που υφίσταται μαζί της. Το 2008 κατά τη σύνοδο του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι παρά τις πιέσεις που υπήρχαν, η ελληνική κυβέρνηση δεν υποχώρησε πάνω σε αυτό το ζήτημα (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, FYROM 2018).

Η Ρωσία έχει πολύ καλές διπλωματικές σχέσεις με την ΠΓΔΜ εξαιτίας της φυλετικής και θρησκευτικής συγγένειας της με το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της. Η Ρωσία ήταν από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν την ΠΓΔΜ με τη συνταγματική της ονομασία. Η Ρωσία φαίνεται ότι υποστήριζε το εθνικιστικό κόμμα VMRO-DPMNE, που είχε ως κύριο άξονα της πολιτικής του μια πολύ επιθετική πολιτική προς την Ελλάδα όσον αφορά το όνομα της ΠΓΔΜ. Το υπόψη κόμμα παρά τις στενές του σχέσεις με τη Ρωσία είχε ως στόχο και την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ, γεγονός που με κάθε τρόπο δεν επιθυμούσε η Ρωσία. Στις εκλογές του 2017 η Ρωσία έλαβε ανοιχτά θέση υπέρ του κόμματος VMRO-DPMNE κατηγορώντας την Αλβανία, αλλά και το ΝΑΤΟ και την ΕΕ, ότι προσπαθούν να επέμβουν στα εσωτερικά ζητήματα και στην διαδικασία σχηματισμού κυβέρνησης συνεργασίας, ωθώντας τα κόμματα της αλβανικής μειονότητας να δώσουν ψήφο εμπιστοσύνης υπέρ του σοσιαλιστικού κόμματος (REUTERS, Russia accuses NATO, EU and Albania of meddling in Macedonia 2018). Οι πρόσφατες εξελίξεις με τη συμφωνία των Πρεσπών ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ δεν ικανοποιούν τις επιδιώξεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στην υπόψη χώρα. Μετά την έγκριση από το κοινοβούλιο της ΠΓΔΜ της συμφωνίας των Πρεσπών η Ρωσία κατηγορήσε τα δυτικά κράτη ότι αναμείχθηκαν στα εσωτερικά ζητήματα με διάφορους τρόπους (εκβιασμούς, δωροδοκίες κλπ) (SPUTNIK 2018). Η έγκριση αυτής της συμφωνίας από την ΠΓΔΜ την απομακρίνει περισσότερο από τη Ρωσία και αποτελεί προαπαιτούμενο για την εισδοχή της στο ΝΑΤΟ. Η ΠΓΔΜ, παρότι δεν αποτελεί

πλήρες μέλος του NATO, είναι Συνεργάτης για την Ειρήνη με αυτό και έχει συνεισφέρει στρατιωτικές δυνάμεις στις αποστολές του NATO στο Κόσοβο και το Αφγανιστάν. Επίσης, έχει υποβάλλει εκ νέου αίτηση για να αποτελέσει πλήρες μέλος του NATO, μετά την οριστικοποίηση της συμφωνίας με την Ελλάδα (NATO, Relations with the former Yugoslav Republic of Macedonia 2018).

Η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία προσπαθεί να τονίσει την θρησκευτική και φυλετική συγγένειά της με την αυτόνομη ορθόδοξη εκκλησία της ΠΓΔΜ. Η επίσκεψη του προέδρου της ΠΓΔΜ, Γκεόργκι Ιβάνοφ, στη Ρωσία το Μάιο του 2017 πραγματοποιήθηκε μεσούσης της κρίσης που υπήρχε στην ΠΓΔΜ για το σχηματισμό κυβέρνησης συνεργασίας, με αφορμή τη βράβευσή του από το Πατριαρχείο Μόσχας και πασών των Ρωσιών. Η Ρωσία με κάθε τρόπο προσπάθησε να ενισχύσει τις θέσεις του προέδρου της ΠΓΔΜ για την μη ανάθεση σχηματισμού κυβέρνησης στον μετέπειτα πρωθυπουργό Ζόραν Ζάεφ (Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Στη Ρωσία για συνάντηση με Πούτιν ο πρόεδρος της ΠΓΔΜ Ιβανόφ 2017). Κατά την επίσκεψη του προέδρου της ΠΓΔΜ πραγματοποιήθηκε συνάντηση του με τον Πατριάρχη Μόσχας και πασών των Ρωσιών, όπου έγινε αναφορά στους στενούς δεσμούς που υπάρχουν ανάμεσα στις δύο χώρες από την ένταξη τους στην ορθόδοξη εκκλησία αλλά και την εκπαίδευση που προσφέρει το ρωσικό κράτος σε θέματα θεολογίας σε πολίτες της ΠΓΔΜ (THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH 2017).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ ΠΓΔΜ και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,089% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς την ΠΓΔΜ, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από την ΠΓΔΜ στη Ρωσία αποτελούν το 0,063% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Στην ΠΓΔΜ δραστηριοποιούνται διάφορες ρωσικές επιχειρήσεις, συνήθως μέσω θυγατρικών τους που εδρεύουν σε άλλες χώρες (Κύπρος, Μπελίζε) τα έσοδα των οποίων συνεχώς αυξάνονται και κατά το 2016 αποτελούσαν περίπου το 1% του ΑΕΠ της ΠΓΔΜ (περίπου 212.000.000 €). Η Ρωσία ελέγχει το μοναδικό αγωγό φυσικού αερίου που υπάρχει στην ΠΓΔΜ, παρέχοντας της όμως φυσικό αέριο σε υψηλές τιμές σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες (Center for the Study of Democracy 2018).

Η Ρωσία με το πρόσχημα του περιορισμού της «Μεγάλης Αλβανίας» προσπαθεί να αναμειχθεί στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ. Η Ρωσία επιθυμεί να μην αποτελέσει η ΠΓΔΜ μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ, ενώ με κάθε τρόπο προσπαθεί να ενισχύσει την αδιαλλαξία της όσον αφορά το ζήτημα της ονοματοδοσίας. Πλέον με τον σχηματισμό κυβέρνησης από το σοσιαλιστικό κόμμα της ΠΓΔΜ και τα μικρότερα αλβανικά κόμματα δεν μπορεί να ελπίζει στις επιδιώξεις της στην χώρα αυτή. Η απροκάλυπτη υποστήριξη προς το κόμμα VMRO-DPMNE κατέδειξε ότι επιθυμούσε να διατηρηθεί η υφιστάμενη κατάσταση στη χώρα, ενισχύοντας την στις διενέξεις που είχε με τα γειτονικά της κράτη και κυρίως την Αλβανία και την Ελλάδα.

3.3 Κόσοβο

Το Κόσοβο αποτελούσε τμήμα της σερβικής επικράτειας μέχρι το 1999, ενώ το καθεστώς αυτοδιοίκησης που του είχε παραχωρηθεί την περίοδο που υπήρχε η ενωμένη Γιουγκοσλαβία καταργήθηκε. Ο πληθυσμός αυτού απαρτίζεται στη συντριπτική πλειοψηφία του από Αλβανούς. Μετά τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ το 1999 αποτελούσε μια αυτοδιοικούμενη περιοχή εντός της Σερβίας, ενώ αναπτύχθηκε η στρατιωτική δύναμη (KFOR) από χώρες που ανήκαν κυρίως στο ΝΑΤΟ αλλά και τη Ρωσία, με σκοπό να μην υπάρχουν επεισόδια ανάμεσα στις διάφορες εθνοτικές ομάδες. Το 2008 το Κόσοβο διακήρυξε την ανεξαρτησία του και μέχρι σήμερα έχει αναγνωριστεί από περίπου 110 χώρες. Το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ δεν έχει αναγνωρίσει μέχρι σήμερα το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος, εξαιτίας της άσκησης του δικαιώματος αρνησικυρίας από τη Ρωσία και την Κίνα. Το Κόσοβο βρίσκεται σε συνομιλίες με τη Σερβία όσον αφορά την αποδοχή της ανεξαρτησίας από αυτή κάτω από την αιγίδα της ΕΕ και δεν αποτελεί κράτος – μέλος τόσο του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Kosovo 2018).

Η Ρωσία μετά την επίτευξη συμφωνίας για την κατάπαυση του πυρός στο Κόσοβο ήταν από τις πρώτες χώρες που απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις σε αυτό, οι οποίες αποχώρησαν το 2003. Η Ρωσία από την αρχή της κρίσης στο Κόσοβο μέχρι σήμερα συμμερίζεται τις θέσεις της Σερβίας και προσπαθεί με κάθε τρόπο να την ενισχύσει πάνω σε αυτό το ακανθώδες ζήτημα. Οι σχέσεις μεταξύ Κοσόβου και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο εξαιτίας του γεγο-

νότος ότι η Ρωσία δεν έχει αναγνωρίσει το Κόσοβο ως αυτόνομο κράτος και αντιτίθεται στην ένταξη αυτού στον ΟΗΕ αλλά και σε άλλους διεθνείς οργανισμούς. Πολλές φορές η Ρωσία δείχνει έμπρακτα τη διαφωνία της για τη δημιουργία του αυτόνομου κράτους του Κοσόβου, όπως για παράδειγμα στην απόρριψη από αυτήν ταξιδιωτικών εγγράφων που προέρχονται από την «Δημοκρατία του Κοσόβου» (B92, Moscow clarifies who can enter Russia with Kosovo passport 2015). Επιπλέον, οι αλβανοί Κοσοβάροι είναι φίλα προσκείμενοι προς το ΝΑΤΟ, διότι θεωρούν ότι αυτό τους βοήθησε αλλά και τους βοηθάει να αποκτήσουν την ανεξαρτησία τους και πιστεύουν ότι η Ρωσία προσπαθεί να προασπίσει τα συμφέροντα των Σέρβων στην περιοχή. Η Ρωσία ανέφερε ότι η προσάρτηση της Κριμαίας σε αυτή έχει πολλά κοινά σημεία με την απόσχιση του Κοσόβου από την Σερβία κατηγορώντας τις δυτικές χώρες για υποκρισία όσον αφορά την αυτοδιάθεση και την ανεξαρτησία των υπόψη περιοχών. Όμως ο πρόεδρος του Κοσόβου διατύπωσε την άποψη ότι αυτές οι δύο περιπτώσεις δεν έχουν κοινά στοιχεία και η Ρωσία δεν θα πρέπει να επικαλείται την περίπτωση του Κοσόβου για την πολιτική που ασκεί στην περίπτωση της Κριμαίας (REUTERS, Don't use our case to justify Crimea, Kosovo PM tells Russia 2014). Τα τελευταία χρόνια η Ρωσία υποστηρίζει τις συνομιλίες Κοσόβου – Σερβίας για την εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης στο ζήτημα της αυτονομίας του Κοσόβου ευελπιστώντας ότι έτσι θα μπορέσει να βελτιωθεί η θέση των σέρβων κοσοβάρων (GlobalSecurity.org, Kosovo - Russia Relations 2018). Για να αμβλυνθούν οι διαφορές ανάμεσα στο Κόσοβο και τη Σερβία γίνεται συζήτηση για την ανταλλαγή εδαφών χωρίς όμως να υπάρξει κάποια επίσημη συμφωνία για αυτό το θέμα. Αυτή η πρόταση θα μπορούσε να επιλύσει την διένεξη ανάμεσα στο Κόσοβο και στη Σερβία, αλλά από την άλλη πλευρά μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα σε άλλες περιοχές των Βαλκανίων και κυρίως στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, την ΠΓΔΜ, και το Μαυροβούνιο, εντός των οποίων υπάρχουν μεγάλες μειονοτικές ομάδες (REUTERS, Kosovo, Serbia consider a land swap, an idea that divides the Balkans 2018).

Η Ρωσία με οποιοδήποτε τρόπο προσπαθεί να ενισχύσει τη σερβική πολιτιστική και θρησκευτική κληρονομιά εντός του Κοσόβου. Με διάφορα διαβήματα προς τον ΟΑΣΕ προσπαθεί να επιδείξει ότι δεν μπορεί να υπάρξει ανεξιθρησκία στην περιοχή του Κοσόβου αφού απειλείται η θρησκευτική κληρονομιά των Σέρ-

βων της περιοχής (B92, Russia concerned about position of Serbian Church in Kosovo 2018).

Όσον αφορά τις οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στο Κόσοβο και τη Ρωσία είναι σχεδόν ανύπαρκτες στον τομέα του εμπορίου (OEC, Russia 2018), ενώ δεν υπάρχουν καθόλου ξένες άμεσες επενδύσεις από τη Ρωσία στο Κόσοβο.

Η Ρωσία δεν επιθυμεί με κανέναν τρόπο να υπάρχει ανεξάρτητο κράτος του Κοσόβου στην περιοχή των δυτικών Βαλκανίων και προσπαθεί να ενισχύσει με κάθε τρόπο τις θέσεις της Σερβίας σε αυτό το ζήτημα. Η ύπαρξη ενός ανοιχτού ζητήματος στην περιοχή την συνιστά αυτομάτως και μέτοχο στις μελλοντικές εξελίξεις που ενδέχεται να υπάρξουν, ενώ ταυτόχρονα επιδεικνύει έμπρακτα ότι υπερασπίζεται τα συμφέροντα των φυλετικά και θρησκευτικά συγγενών της σέρβων κατοίκων του Κοσόβου.

3.4 Σερβία

Η Σερβία αποτελούσε το μεγαλύτερο πληθυσμιακά κράτος της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας το 1991, αναμείχθηκε σε διάφορες στρατιωτικές συγκρούσεις στην περιοχή τόσο στη Κροατία όσο στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Η υποστήριξη προς τους Σέρβους της Βοσνίας - Ερζεγοβίνης κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου σε αυτήν την χώρα είχε ως αποτέλεσμα την υπογραφή της συμφωνίας του Ντέϊτον το 1995, η οποία ρυθμίζει μέχρι σήμερα τα θέματα σε αυτήν την χώρα. Τέλος, το 1999 μετά από τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του NATO αναγκάστηκε να αποσύρει τα στρατεύματα της από το Κόσοβο, το οποίο μετά από μια μακρά περίοδο προσπαθεί να αποτελέσει ανεξάρτητο κράτος. Το 2006 έπαψε να ισχύει η ένωση που υπήρχε μεταξύ Σερβίας και Μαυροβουνίου. Η Σερβία δεν αποτελεί κράτος – μέλος του NATO και της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Serbia 2018).

Η συνεργασία μεταξύ Σερβίας και Ρωσίας είναι δεδομένη σε πολλούς τομείς. Η φυλετική και θρησκευτική συγγένεια αποτελούν τη βάση της συνεργασίας ανάμεσα σε αυτές τις χώρες. Η Ρωσία ήταν παρούσα στους απελευθερωτικούς αγώνες των Σέρβων τον 19^ο αιώνα αλλά στη συνέχεια είχε ως ευνοούμενο κράτος στα Βαλκάνια τη Βουλγαρία. Λίγο πριν την έναρξη του Α΄ ΠΠ οι σχέσεις των δύο κρατών ήταν σε πολύ καλό επίπεδο και η Ρωσία προσπάθησε να βοηθήσει

τη Σερβία. Μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ η ενωμένη Γιουγκοσλαβία είχε διαμοιραστεί ανάμεσα στη σφαίρα επιρροής της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ/Μεγάλης Βρετανίας (με ποσοστό 50/50 όπως καθόρισε η συμφωνία της Γιάλτας). Η Ρωσία δεν κατάφερε να αποτρέψει τους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του ΝΑΤΟ στη Σερβία το 1999, αλλά μετά από αυτούς στηρίζει με κάθε τρόπο τη Σερβία όσον αφορά το ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσόβου και, ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, έχει καταφέρει να μην αναγνωριστεί το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος. Επιπλέον, προσπαθεί να βοηθήσει τη Σερβία στις συνομιλίες που διεξάγονται για την αναγνώριση του Κοσόβου από αυτήν κάτω από την αιγίδα της ΕΕ (GlobalSecurity.org, Serbia - Russia Relations 2018). Η αποδοχή της Ρωσίας από τον σερβικό πληθυσμό είναι πολύ μεγάλη. Σε γενόμενη έρευνα που διεξήχθη το 2017, οι Σέρβοι σε ποσοστό περίπου 41% θεωρούν τη Ρωσία ως φιλική προς αυτούς χώρα. Από την άλλη πλευρά ο επηρεασμός της σερβικής πολιτικής από τη Ρωσία δεν είναι δυνατόν να προεξοφληθεί (Congressional Research Service 2018).

Στον αμυντικό τομέα η συνεργασία ανάμεσα στη Ρωσία και τη Σερβία φαίνεται ότι επεκτείνεται αφού η Ρωσία προσέφερε ως βοήθεια αμυντικό υλικό (6 αεροσκάφη MIG-29, 30 τεθωρακισμένα T-72 και 30 τεθωρακισμένα οχήματα BRDM-2) στη Σερβία. Στην περιοχή της νότιας Σερβίας, πλησίον της πόλης Νις, υπάρχει κέντρο παρακολούθησης των κινήσεων του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στο Κόσοβο. Το κέντρο αυτό λειτουργεί ως κέντρο εκπαίδευσης για την παροχή ανθρωπιστικής βοήθειας σε έκτακτες καταστάσεις (Congressional Research Service 2018). Επιπλέον, διεξάγονται διάφορες κοινές στρατιωτικές ασκήσεις στη Σερβία με τη συμμετοχή Ρώσων στρατιωτών (REUTERS, Serbia hosts joint military exercises with Russia 2016). Η Σερβία αποτελεί Συνεργάτη για την Ειρήνη για το ΝΑΤΟ ενώ γίνεται προσπάθεια να εξομαλυνθούν οι σχέσεις μεταξύ ΝΑΤΟ και Σερβίας. Η Σερβία συμμετέχει τα τελευταία χρόνια σε κοινές ασκήσεις με κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ, ακόμη και με τις ΗΠΑ. Η Ρωσία από την πλευρά της δεν επιθυμεί μια τέτοια εξέλιξη και προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιδείξει τα σημεία που ενώνουν αυτήν και τη Σερβία (Congressional Research Service 2018).

Η ρωσική ορθόδοξη εκκλησία προσπαθεί με κάθε τρόπο να επιδείξει την κοινή πίστη που υπάρχει ανάμεσα στις δύο χώρες και να δημιουργήσει θετικό αντίκτυπο στο σερβικό λαό. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιούνται επισκέψεις σε ανώτατο θρησκευτικό επίπεδο ανάμεσα στις δύο χώρες. Το 2014 ο Πατριάρχης Μόσχας και πασών των Ρωσιών, Κύριλλος, επισκέφτηκε τη Σερβία και το 2018 ο Πατριάρχης Σερβίας, Ειρηναίος επισκέφτηκε τη Ρωσία (B92, Russian Patriarch Kirill visiting Serbia 2014) (B92 and THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH, His Holiness Patriarch Irinej of Serbia visits Representation of the Serbian Orthodox Church in Moscow 2018). Επιπλέον, η ρωσική κυβέρνηση ως ένδειξη φιλίας για τα 180 χρόνια ρωσο-σερβικών διπλωματικών σχέσεων χρηματοδοτεί την κατασκευή μωσαϊκού στο τέμπλο του ναού του Αγίου Σάββα, το οποίο χρηματοδοτείται από την εταιρεία φυσικού αερίου Gazprom, που δραστηριοποιείται στη Σερβία. Η επίσκεψη του υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, Σεργκέι Λαβρόφ, στο Βελιγράδι για το υπόψη έργο δείχνει ότι η θρησκευτική διπλωματία βρίσκεται σε περίοπτη θέση στην ρωσική εξωτερική πολιτική όσον αφορά τη Σερβία (B92, Russia's Lavrov to unveil mosaic in Serbia's largest temple 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Σερβίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,95% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς την Σερβία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Σερβία στη Ρωσία αποτελούν το 0,87% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Οι ρωσικές ξένες άμεσες επενδύσεις στη Σερβία αποτελούν περίπου το 4% του συνόλου αυτών. Οι ρωσικές επενδύσεις στη Σερβία αφορούν κυρίως τον τομέα των υδρογονανθράκων και έτσι οι εταιρείες LUKOIL και Gazprom είναι αυτές που επενδύουν στην υπόψη χώρα. Έχει ήδη υπογραφεί συμφωνία για την προμήθεια περισσότερου φυσικού αερίου από τη Ρωσία για τα επόμενα χρόνια, ενώ υπάρχει συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών. Η Ρωσία επιθυμούσε ο αγωγός φυσικού αερίου SOUTH STREAM να διέρχεται από αυτήν γεγονός που δεν επετεύχθη λόγω της ματαίωσης σχεδιασμού του υπόψη αγωγού. Η ρωσική κυβέρνηση παρείχε δάνειο στην αντίστοιχη της Σερβίας, όταν ζητήθηκε (Congressional Research Service 2018), (Center for the Study of Democracy , Assessing Russia's Economic Footprint in Serbia 2018).

Η Σερβία αποτελεί για τη Ρωσία ένα βασικό κρίκο στη πολιτική που ασκεί στη βαλκανική χερσόνησο. Προσπαθεί με οποιοδήποτε τρόπο να επιδείξει τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια που έχουν οι χώρες και χρησιμοποιεί για αυτό τον σκοπό ακόμη και τη ρωσική ορθόδοξη εκκλησία. Η Ρωσία στήριξε και στηρίζει τη Σερβία σε όλα τα ανοιχτά ζητήματα που έχει στην περιοχή και ειδικά στο ζήτημα του Κοσόβου από το 1999 και έπειτα. Προσπαθεί με όλα τα διπλωματικά μέσα που διαθέτει να αποτρέψει την αναγνώριση του Κοσόβου και στηρίζει τη Σερβία στις συνομιλίες που διεξάγονται για αυτόν τον σκοπό. Από την άλλη πλευρά προσπαθεί να ενισχύσει τη Σερβία στρατιωτικά παρέχοντας στρατιωτικό υλικό και διεξάγοντας κοινές στρατιωτικές ασκήσεις μαζί της έτσι ώστε να την απομακρύνει από το NATO και να μην αποτελέσει κράτος – μέλος αυτού. Επιπλέον, προσπαθεί να δημιουργήσει αγωγό φυσικού αερίου, που θα διέρχεται από τα Βαλκάνια και έχει πάντα στα πλάνα της την διέλευση του από τη Σερβία.

3.5 Μαυροβούνιο

Το Μαυροβούνιο κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα ακολούθησε κοινή πορεία με τη Σερβία τόσο ως ανεξάρτητο κράτος όσο και εντός της ενωμένης Γιουγκοσλαβίας. Ήταν το μόνο κράτος που παρέμεινε ενωμένο με μια μορφή ομοσπονδίας με τη Σερβία μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας. Από το 1999 και την μη υποστήριξη της Σερβίας στους αεροπορικούς βομβαρδισμούς του NATO διαφάνηκε η αλλαγή πλεύσης της πολιτικής ηγεσίας του Μαυροβουνίου. Το Μαυροβούνιο, μετά από δημοψήφισμα το 2006, έπαψε να αποτελεί κοινό κράτος με τη Σερβία. Στη συνέχεια χάραξε μια διαφορετική πορεία με τη Σερβία με αποτέλεσμα να αποτελέσει κράτος – μέλος του NATO το 2017, ενώ επιθυμεί και την ένταξή του στην ΕΕ. Στο Μαυροβούνιο υπάρχει μια ισχυρή σερβική μειονότητα (28,7%) και μικρότερες μειονότητες όπως η βοσνιακή/μουςουλμανική (12%) και η αλβανική (4,9%) (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Montenegro 2018).

Η Ρωσία ήταν παρούσα στο Μαυροβούνιο από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Ήταν αυτή που βοήθησε το Μαυροβούνιο έτσι ώστε να αποκτήσει την ανεξαρτησία του και να διευρύνει τα σύνορά του. Η θρησκευτική και φυλετική συγγένεια με το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του Μαυροβουνίου ήταν ο βασικός πυλώνας των καλών διπλωματικών σχέσεων που είχαν τα δύο κράτη. Μετά το 2006 και την πλήρη ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου η πολιτική του

σταδιακά άρχισε να διαφοροποιείται και να γίνεται περισσότερο φιλοδυτική. Από το 2009 προσπαθεί να εισέλθει στην ΕΕ χωρίς να μπορέσει να το επιτύχει. Το 2013 διαφάνηκε η ρήξη που θα υπήρχε μεταξύ Μαυροβουνίου και Ρωσίας, με την άρνηση από το Μαυροβούνιο της παραχώρησης του λιμανιού του Τίναρ στο ρωσικό στόλο για ανεφοδιασμό αυτού (THE GUARDIAN 2017). Από το 2015 το Μαυροβούνιο εκδήλωσε την πρόθεση του να εισέλθει στους κόλπους του ΝΑΤΟ. Υπήρξαν πολλές διαδηλώσεις για αυτήν της πρόθεση της πολιτικής ηγεσίας του Μαυροβουνίου κυρίως από τη σερβική μειονότητα και έγιναν πολλές συλλήψεις πολιτών κυρίως σερβικής καταγωγής. Στις εκλογές του 2016 υπήρχε το δίλημμα για μια φιλο-δυτική ή φιλο-ρωσική πολιτική και υπερίσχυσε το φιλοδυτικό κόμμα του πρωθυπουργού Μίλο Τζουγκάνοβιτς, με αποτέλεσμα να προχωρήσει η φιλοδυτική πολιτική του Μαυροβουνίου και το επόμενο έτος το Μαυροβούνιο να αποτελέσει το 29^ο κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Το Μαυροβούνιο υποστηρίζει ότι η Ρωσία, με δύο κατασκόπους της, οι οποίοι διέφυγαν σε αυτήν, προσπάθησε να διοργανώσει απόπειρα δολοφονίας του Μίλο Τζουγκάνοβιτς τον Οκτώβριο του 2016, γεγονός το οποίο αρνείται η Ρωσία. Το Μαυροβούνιο προσπάθησε δικαστικά να διερευνήσει αυτή την υπόθεση (NEWSWEEK 2018). Το Μαυροβούνιο και η Ρωσία προχώρησαν στην απέλαση ενός διπλωμάτη έκαστη, λόγω της διένεξης του ΝΑΤΟ με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (REUTERS, Russia to expel Montenegro diplomat over Skripal case 2018). Το Μαυροβούνιο κάλεσε σε βοήθεια τη Μεγάλη Βρετανία για να αντιμετωπίσει τις κυβερνοεπιθέσεις που δεχόταν από τη Ρωσία εξαιτίας της πρόθεσής του να εισέλθει στους κόλπους του ΝΑΤΟ το 2017 (THE TELEGRAPH, Montenegro asks for British help after cyber attacks in wake of 'Russian-backed coup plot' 2017).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Μαυροβουνίου και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο και είναι σχεδόν μηδαμινές. Συγκεκριμένα μόλις των 0,016% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς το Μαυροβούνιο, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από το Μαυροβούνιο στη Ρωσία αποτελούν το 0,0057% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Οι ρωσικές ξένες άμεσες επενδύσεις στο Μαυροβούνιο άρχισαν σταδιακά να ελαττώνονται από το 2006 και έπειτα. Το 2006 τα κέρδη των ρωσικών επιχειρήσεων αποτελούσαν το

29,4% του συνόλου των κερδών των επιχειρήσεων στο Μαυροβούνιο, ενώ το 2015 το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 5,5% του συνόλου αυτών εξαιτίας της απόσυρσης των ρώσων επενδυτών από τη βιομηχανία αλουμίνιου της Ποντγκόριτσα, που είναι μια από τις σημαντικότερες επιχειρήσεις στη χώρα. Οι ρωσικές εταιρείες δραστηριοποιούνται και στον τομέα της διακίνησης καυσίμων (LUKOIL). Το Μαυροβούνιο αποτελεί δημοφιλή προορισμό για τους ρώσους πολίτες. Παρά τα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών υπήρξε σημαντική αύξηση του αριθμού ρώσων τουριστών (316.000 το 2006 που αποτελούν το 25% του συνόλου των τουριστών) που επισκέπτονται κάθε χρόνο το Μαυροβούνιο. Υπολογίζεται ότι οι ρώσοι τουρίστες είναι υπεύθυνοι για έσοδα περίπου το 5% του ΑΕΠ της χώρας. Επιπλέον, ο τομέας της αγοράς κατοικίας από ρώσους πολίτες είναι σημαντικός για το Μαυροβούνιο. Υπάρχουν διάφορες εταιρείες ρωσικών συμφερόντων που δραστηριοποιούνται σε αυτόν τον τομέα (Center for the Study of Democracy, *Assessing Russia's Economic Footprint in Montenegro* 2018). Οι δύο χώρες δεν έχουν οικονομική συνεργασία στον τομέα των υδρογονανθράκων. Το Μαυροβούνιο προσανατολίζεται στη συνεργασία με άλλα κράτη της περιοχής (Αλβανία και Κροατία) για τη δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου IAC, ο οποίος θα το προμηθεύει αζέρικο φυσικό αέριο από τον αγωγό TAP. Το Μαυροβούνιο συμμετέχει στη συνεργασία χωρών των Βαλκανίων (Αλβανία, Κροατία, Βοσνία - Ερζεγοβίνη, Κόσοβο, ΠΓΔΜ, και το Μαυροβούνιο), υπό τη στήριξη του Γραφείου για τη Διεθνή Ανάπτυξη των ΗΠΑ (USAID), οι οποίες το 2017 υπέγραψαν συμφωνία για την κατασκευή ενός αγωγού φυσικού αερίου για την απεξάρτησή τους από το ρωσικό φυσικό αέριο (Serbianmonitor.com 2017).

Η Ρωσία δεν μπόρεσε να διατηρήσει την επιρροή που είχε στο Μαυροβούνιο. Παρά τις προσπάθειες να τονίσει τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια με τους κατοίκους του Μαυροβουνίου απέτυχε να αποτρέψει την είσοδο αυτού στο NATO το 2017. Η είσοδος του Μαυροβουνίου στο NATO αποτελεί μια σημαντική ήττα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής στη περιοχή, αφού κατέδειξε ότι δεν αρκεί να υπάρχει μόνο θρησκευτική και φυλετική συγγένεια με τους κατοίκους μιας χώρας και αυτά τα στοιχεία δρουν επικουρικά στις αποφάσεις των πολιτών των διαφόρων χωρών. Η Ρωσία φοβάται ότι το Μαυροβούνιο μπορεί να αποτελέσει το «κακό παράδειγμα» για τη Σερβία. Επιπλέον, παρά τη σημαντική οικονομική ενίσχυση που παρείχε στην υπόψη χώρα τόσο με ξένες άμεσες επενδύ-

σεις όσο και με το τουριστικό συνάλλαγμα δεν κατάφερε να την αποτρέψει ώστε να ακολουθήσει μια φιλοδυτική πολιτική. Οι διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών είναι τεταμένες, διότι το Μαυροβούνιο κατηγορεί τη Ρωσία ότι προσπάθησε να εμπλακεί στα εσωτερικά ζητήματα της χώρας ειδικά κατά τη διάρκεια των εκλογών του 2016, οι οποίες θα έκριναν το μέλλον της χώρας.

3.6 Βοσνία – Ερζεγοβίνη

Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη μετά τον Α΄ ΠΠ αποτέλεσε ένα από τα ομόσπονδα κρατίδια της Γιουγκοσλαβίας και ανακήρυξε την ανεξαρτησία της το 1992. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να ξεκινήσει εμφύλιος πόλεμος ανάμεσα στις εθνοτικές οντότητες της χώρας, ο οποίος έληξε με τη συμφωνία του Ντέιτον το 1995. Κατά τη διάρκεια αυτού του πολέμου ενεπλάκη το ΝΑΤΟ βομβαρδίζοντας θέσεις των Βόσνιων Σέρβων. Το 48,4% του πληθυσμού της χώρας αποτελείται από μουσουλμάνους, το 32,7% από σέρβους και το 14,6% από κροάτες. Στη χώρα, σύμφωνα με τη συμφωνία του Ντέιτον, υπάρχουν δύο κυβερνητικές οντότητες, η μουσουλμано-κροατική και η σερβική, οι οποίες και ελέγχουν συγκεκριμένες περιοχές της χώρας. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη δεν αποτελεί κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ ενώ έχει υποβάλει αίτηση για να εισέλθει στους κόλπους της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Bosnia and Herzegovina 2018).

Η Ρωσία, μετά τη συμφωνία του Ντέιτον, απέστειλε στρατιωτικές δυνάμεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, έτσι ώστε να υπάρξει πιστή τήρηση της συμφωνίας. Η Ρωσία φαίνεται ότι υποστηρίζει κυρίως τους Βόσνιους Σέρβους. Ο πρόεδρος των Βόσνιων Σέρβων, Μίλοραντ Ντόντικ, έχει πολύ καλές σχέσεις με τη ρωσική ηγεσία, ενώ έρχεται σε αντίθεση με μια περισσότερο φιλοδυτική πολιτική της χώρας και επιθυμεί να υπάρξει ένα δημοψήφισμα έτσι ώστε να αποσχιστούν οι σερβικές περιοχές από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Οι ΗΠΑ από την πλευρά τους διάκινται αρνητικά προς τον Βόσνιο Σέρβο πρόεδρο και προσπαθούν να υποβάλουν κυρώσεις όσον αφορά τα περιουσιακά του στοιχεία, ενώ αυτός από την πλευρά του απειλεί να αποσύρει τους Βόσνιους Σέρβους από τις ΕΔ της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (REUTERS, U.S. imposes sanctions on Bosnian Serb nationalist leader Dodik 2017). Η πρόσφατη επικράτηση στις προεδρικές εκλογές του Μίλοραντ Ντόντικ καταδεικνύει ότι πολιτική της Ρωσίας στην υπόψη χώρα έχει επιτυχή για αυτήν αποτελέσματα (REUTERS, Nationalist Serb, Bosniak leaders win Bosnia's

presidential vote 2018). Η Ρωσία επιθυμεί να υπάρχει ανταγωνισμός ανάμεσα στις κύριες εθνοτικές οντότητες της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης (The Alliance for Securing Democracy 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Βοσνίας – Ερζεγοβίνης και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,26% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη στη Ρωσία αποτελούν το 0,077% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Οι ρωσικές ξένες άμεσες επενδύσεις στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη αγγίζουν τα 547.000.000 € για την περίοδο 2005 – 2016, όμως το μεγαλύτερο μέρος βρίσκεται στη σερβική περιοχή της χώρας και αφορά επενδύσεις σε τράπεζες, στη φαρμακοβιομηχανία και στον τομέα των υδρογονανθράκων. Τα έσοδα των ρωσικών επιχειρήσεων αποτελούν το 42% του συνόλου των κερδών των ξένων επιχειρήσεων στη χώρα (οι χώρες της ΕΕ έχουν μόλις το 27% των κερδών). Παρόλο που η οικονομία της χώρας συρρικνώνεται, το μερίδιο αγοράς των ρωσικών επιχειρήσεων στη χώρα σχεδόν διπλασιάστηκε (από 2,6% το 2005 σε 5,7% το 2015). Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη εξαρτάται πλήρως από την προμήθεια φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Επίσης, εταιρίες ρωσικών συμφερόντων ελέγχουν τα δύο διυλιστήρια, τα οποία βρίσκονται στο σερβικό τομέα της χώρας. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη προσπαθεί να μην εξαρτάται από το ρωσικό φυσικό αέριο και να το προμηθεύεται και από άλλες πηγές. Για αυτό τον λόγο συμμετέχει στη προέκταση του αγωγού TAP (IAC), για να προμηθεύεται αζέρικο φυσικό αέριο και συμμετέχει μαζί με άλλα κράτη στη δημιουργία ενός κυκλικού αγωγού φυσικού αερίου, ο οποίος θα καλύπτει το σύνολο των αναγκών των χωρών των δυτικών Βαλκανίων. Ο Βόσνιος Σέρβος πρόεδρος προσπάθησε να λάβει δάνεια από τη Ρωσία, χωρίς τελικά να μπορέσει να το καταφέρει (Center for the Study of Democracy, Assessing Russia's Economic Footprint in Bosnia and Herzegovina 2018).

Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη αποτελεί για τη Ρωσία μια μεγάλη ευκαιρία έτσι ώστε να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στα δυτικά Βαλκάνια. Η ενυπάρχουσα εχθρική στάση ανάμεσα στις κύριες οντότητες που την απαρτίζουν της παρέχει ευκαιρίες έτσι ώστε να ασκεί πολιτική στη περιοχή. Η Ρωσία εκμεταλλεύεται τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια με τους Βόσνιους Σέρβους και προσπαθεί με

διάφορους τρόπους να τους ενισχύσει. Η Βοσνία – Ερζεγοβίνη είναι πλήρως εξαρτημένη από το ρωσικό αέριο ενώ έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές ρωσικές επενδύσεις κυρίως στις σερβικές περιοχές. Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να δημιουργήσει αντιπαλότητα ανάμεσα στις τρεις οντότητες της χώρας έτσι ώστε να την απομακρύνει από μια φιλοδυτική πολιτική. Ο Βόσνιος Σέρβος πρόεδρος είναι ο μεγαλύτερος σύμμαχος της στην προσπάθεια αποσταθεροποίησης της ίδιας του της χώρας.

3.7 Κροατία

Η Κροατία αποσχίστηκε από την ενωμένη Γιουγκοσλαβία το 1991. Στη συνέχεια ακολούθησαν συγκρούσεις με τους Σέρβους για τις περιοχές της Κράινα και της ανατολικής Σλαβονίας. Οι συγκρούσεις έληξαν το 1995 οπότε και αυτές οι περιοχές ενσωματώθηκαν στη Κροατία. Υπάρχει έντονη αντιπαράθεση μεταξύ Κροατών και Σέρβων στη περιοχή, η οποία δεν έληξε μετά τις ένοπλες συγκρούσεις. Η Κροατία αποτελεί από το 2009 κράτος – μέλος του NATO και από το 2013 μέλος της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Croatia 2018).

Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών βρίσκονται σε ικανοποιητικό επίπεδο. Μετά την είσοδο της Κροατίας στην ΕΕ και λόγω της ζητήματος της Κριμαίας, η Κροατία ακολούθησε την επίσημη πολιτική της ΕΕ και έτσι οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών θεωρούνται «παγωμένες». Κατά τη διάρκεια του πολέμου για την ανάκτηση των εδαφών της, η Κροατία προμηθεύτηκε στρατιωτικό υλικό από τη Ρωσία παρά το εμπάργκο όπλων το οποίο της είχε επιβληθεί εκείνη την περίοδο, γεγονός το οποίο δεν παραδέχτηκε η Ρωσία. Το 2017 με την επίσκεψη της προέδρου της Κροατίας έγινε προσπάθεια να αναθερμανθούν οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών χωρίς όμως ιδιαίτερα αποτελέσματα (Wikipedia, Croatia–Russia relations 2018). Η Κροατία προχώρησε σε απέλαση ενός ρώσου διπλωμάτη από τη ρωσική πρεσβεία στο Ζάγκρεμπ λόγω της διένεξης του NATO με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018). Η Κροατία συμμετέχει ενεργά, παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στη Λιθουανία και την Πολωνία, οι οποίες και συνορεύουν με τη Ρωσία (NATO's Enhanced Forward Presence 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Κροατίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,26% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Κροατία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Κροατία στη Ρωσία αποτελούν το 0,28% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (ΟΕC, Russia 2018). Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν ελαττωθεί εξαιτίας της επιβολής περιοριστικών μέτρων εναντίον της Ρωσίας από την ΕΕ, λόγω της ουκρανικής κρίσης (European Union 2018). Υπάρχουν ξένες άμεσες επενδύσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Συγκεκριμένα από τη Ρωσία προς τη Κροατία οι ξένες άμεσες επενδύσεις είναι περίπου 390.000.000 €, ενώ αντίστροφα έχουν επενδυθεί 101.000.000 €. Ο τομέας του τουρισμού φαίνεται ότι επηρεάστηκε στη Κροατία αφού οι Ρώσοι τουρίστες ελαττώθηκαν δραστικά μετά την είσοδο της Κροατίας στην ΕΕ και την επιβολή βίζας προς αυτούς (από 203.000 το 2012 σε 55.000 το 2016). Υπάρχουν διάφορα πρόβλημα στον πιστωτικό τομέα που αφορούν τη χρηματοδότηση κροατικών επιχειρήσεων, τα οποία βρίσκονται σε διαιτησία (Wikipedia, Croatia–Russia relations 2018). Παρότι η Κροατία κάνει εξόρυξη φυσικού αερίου, αυτό δεν της επαρκεί με αποτέλεσμα να προμηθεύεται ρωσικό φυσικό αέριο, αλλά επιθυμεί να προμηθεύεται φυσικό αέριο από άλλες πηγές. Για τον λόγο αυτό συμμετέχει στη προέκταση του αγωγού TAP (IAC), για να προμηθεύεται αζέρικο φυσικό αέριο και συμμετέχει μαζί με άλλα κράτη στη δημιουργία ενός κυκλικού αγωγού φυσικού αερίου εντός των δυτικών Βαλκανίων.

Η Κροατία αποτελεί κομβικό κράτος για τα δυτικά Βαλκάνια. Η Ρωσία φαίνεται να μην μπορεί να την επηρεάσει επειδή είναι τόσο κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ όσο και της ΕΕ. Παρόλο που υπάρχει φυλετική συγγένεια η Κροατία επέλεξε να έχει μια φιλοδυτική πολιτική. Η υποστήριξη της Ρωσίας προς τη Σερβία έχει ως αποτέλεσμα η Κροατία να μην μπορεί να στραφεί προς αυτήν. Υπάρχουν οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών αλλά η Κροατία δεν μπορεί να αποκλίσει από την επίσημη πολιτική της ΕΕ ως προς τη Ρωσία. Η Κροατία επιθυμεί να μην εξαρτάται από το ρωσικό φυσικό αέριο. Για το λόγο αυτό βρίσκεται σε όλα τα σχέδια δημιουργίας αγωγών φυσικού αερίου μη ρωσικών συμφερόντων. Επιπλέον, ακολουθεί πιστά την πολιτική του ΝΑΤΟ και έχει αποστείλει στρατιωτικό προσωπικό σε χώρες που συνορεύουν με τη Ρωσία, γεγονός που δεν περνά απαρατήρητο από αυτή.

3.8 Σλοβενία

Η Σλοβενία αποσχίστηκε από την ενωμένη Γιουγκοσλαβία το 1991. Δεν υπήρξαν κάποια ιδιαίτερα προβλήματα για αυτήν της την ενέργεια. Από το σημείο εκείνο και έπειτα ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική. Αποτέλεσμα ήταν από το 2004 να είναι κράτος – μέλος τόσο του NATO όσο και της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Slovenia 2018)

Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών βρίσκονται σε ικανοποιητικό επίπεδο. Μετά την ουκρανική κρίση η Σλοβενία ακολουθεί πιστά την επίσημη πολιτική της ΕΕ και οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών δεν βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Η Σλοβενία σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη – μέλη του NATO δεν προχώρησε σε απελάσεις ρώσων διπλωματών λόγω της διένεξης του NATO με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018). Η Σλοβενία συμμετέχει ενεργά, παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για τη διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στη Λετονία, που και συνορεύει με τη Ρωσία (NATO's Enhanced Forward Presence 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Σλοβενίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 0,22% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Σλοβενία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Σλοβενία στη Ρωσία αποτελούν το 0,95% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Οι εξαγωγές της προς τη Ρωσία αφορούν κυρίως φαρμακευτικά είδη και μηχανολογικό εξοπλισμό, ενώ οι εισαγωγές της αφορούν κυρίως το φυσικό αέριο. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν ελαττωθεί εξαιτίας της επιβολής περιοριστικών μέτρων εναντίον της Ρωσίας από την ΕΕ, λόγω της ουκρανικής κρίσης (European Union 2018). Η Σλοβενία δεν επιθυμεί να προμηθεύεται φυσικό αέριο από την προέκταση του αγωγού TAP (IAC) και δεν έχει συνασπιστεί με τις άλλες χώρες των δυτικών Βαλκανίων για την κατασκευή αγωγών φυσικού αερίου (Wikipedia, Russia–Slovenia relations 2018).

Η Σλοβενία δείχνει να αποστασιοποιείται από τα υπόλοιπα κράτη των δυτικών Βαλκανίων. Η Ρωσία δεν έχει να κερδίσει κάτι αν αντιπαρατεθεί μαζί της. Η Σλοβενία δεν ενδιαφέρεται για την ύπαρξη αγωγών φυσικού αερίου στα δυτικά Βαλκάνια, αφού το προμηθεύεται με ευκολία από την κεντρική Ευρώπη. Η Σλο-

βενία ως κράτος – μέλος τόσο του NATO όσο και της ΕΕ ακολουθεί πιστά τις πολιτικές τους όσον αφορά τη Ρωσία.

3.9 Ρουμανία

Η Ρουμανία είχε πολύ καλές σχέσεις με τη Ρωσία τον 19^ο αιώνα αφού η Ρωσία τη βοήθησε να αποκτήσει την ανεξαρτησία της από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ και μέχρι το 1989 η Ρουμανία βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο της ΕΣΣΔ. Μετά το 1989 και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού η Ρουμανία ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική με αποτέλεσμα το 2004 να γίνει κράτος – μέλος του NATO και το 2007 να γίνει μέλος της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Romania 2018).

Η Ρουμανία από την ίδρυσή της και έπειτα δεν είχε τις καλύτερες δυνατές σχέσεις με τη Ρωσία. Μετά το 1989 έγινε μια προσπάθεια έτσι ώστε να υπογραφεί διμερής συνθήκη καλής γειτονίας, η οποία και τελικά υπογράφηκε το 2003 αλλά άφηνε ανοιχτά διάφορα ζητήματα με αποτέλεσμα οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες να «παγώσουν». Τα ανοιχτά ζητήματα ανάμεσα στις δύο χώρες είναι η δημιουργία του κράτους της Μολδαβίας, σε περιοχές όπου κατοικούσαν Ρουμάνοι και η αρπαγή των ρουμανικών χρηματικών αποθεμάτων από την ΕΣΣΔ (Wikipedia, Romania–Russia relations 2018) Η Ρωσία δεν ήθελε η Ρουμανία να γίνει κράτος – μέλος του NATO εξαιτίας της γεινίασης των δύο κρατών. Η Ρουμανία κατά τη διάρκεια της ουκρανικής κρίσης προσπάθησε να επικρίνει την εμπλοκή της Ρωσίας και το ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών απάντησε σε υψηλούς τόνους σε αυτήν (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian , Comment by the official representative of the Ministry of Foreign Affairs of Russia, Alexander Lukashovich, regarding the anti-Russian statements by Romanian leaders 2014). Η Ρουμανία προχώρησε σε απέλαση ενός ρώσου διπλωμάτη από τη ρωσική πρεσβεία στο Βουκουρέστι λόγω της διένεξης του NATO με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018). Η Ρουμανία συμμετέχει ενεργά, παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στη Πολωνία, που συνορεύει με τη Ρωσία (NATO's Enhanced Forward Presence 2018). Το NATO προσπαθεί να ενισχύσει τις χώρες που βρίσκονται στην ανατολική και νοτιο-

ανατολική Ευρώπη. Για τον σκοπό αυτό λειτουργεί το Στρατηγείο της Μεραρχίας Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης στη Ρουμανία, το οποίο από το 2017 είναι πλήρως επιχειρησιακό. Η παρουσία του NATO στη Ρουμανία έχει σκοπό να τονώσει τις σχέσεις των χωρών της συμμαχίας αναμεταξύ τους. Τα κράτη – μέλη του NATO αναπτύσσουν δυνάμεις ακόμη και στη Μαύρη θάλασσα για να στηρίξουν τη Ρουμανία, η οποία βρίσκεται πολύ κοντά στην ένταση που υπάρχει στην Ουκρανία (NATO, Boosting NATO's presence in the east and southeast 2018). Ένα ακόμη σημείο τριβής που υπάρχει στις ρωσο-ρουμανικές σχέσεις είναι η παραχώρηση από τη Ρουμανία της βάσης στο Deveselu στις ΗΠΑ. Στη συγκεκριμένη βάση έχουν εγκατασταθεί από το 2016 συστήματα και μέσα της αντιαεροπορικής ασπίδας των ΗΠΑ που σκοπό έχει την προστασία της Ευρώπης από πυραυλική επίθεση. Η Ρωσία όμως θεωρεί ότι αυτό το αμυντικό σύστημα στρέφεται εναντίον της και έτσι οι σχέσεις της με τη Ρουμανία είναι τεταμένες (GlobalSecurity.org, Deveselu Base, Romania 2018). Η Ρουμανία γνωρίζοντας τις ιδιαίτερες συνθήκες που υπάρχουν και την γεινιάσή της με τη Ρωσία προσπαθεί να ανανεώσει το αμυντικό υλικό που διαθέτει. Για τον λόγο αυτό έγινε ήδη η προμήθεια αεροσκαφών F-16, ενώ έχει εγκριθεί η προμήθεια του αντιαεροπορικού συστήματος Patriot, η προμήθεια κορβेटών και η αναβάθμιση των φρεγατών της, η προμήθεια του συστήματος πυροβολικού HIMARS, η προμήθεια βλημάτων επιφανείας – αέρος SHORAD-VSHORAD, αλλά και η επιπλέον προμήθεια F-16. Επίσης, διοργανώνει μεγάλες διακλαδικές σκήσεις με άλλα κράτη – μέλη του NATO, όπως η Saber Guardian 2017, για να επιδείξει την ετοιμότητα των ΕΔ της (ROMANIAN MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE 2017).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ρουμανίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 1,4% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Ρουμανία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Ρουμανία στη Ρωσία αποτελούν το 1,3% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Αν και διαθέτει κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου, δεν της επαρκούν και εισάγει ποσότητες υδρογονανθράκων από τη Ρωσία. Οι ξένες άμεσες επενδύσεις από τη Ρωσία στη Ρουμανία είναι σχεδόν μηδαμινές (0,2% του συνόλου) (National Bank of Romania 2017). Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν ελαττωθεί εξαιτίας της επιβολής περιοριστικών μέτρων εναντί-

ον της Ρωσίας από την ΕΕ, λόγω της ουκρανικής κρίσης (European Union 2018). Η Ρουμανία επιθυμεί να μην εξαρτάται από την παροχή φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Η μεταφορά του ρωσικού φυσικού αερίου σε αυτήν πραγματοποιείται μέσω αγωγού φυσικού αερίου, ο οποίος διέρχεται από την Ουκρανία. Αφού διαθέτει η ίδια κοιτάσματα φυσικού αερίου η ΕΕ προωθεί την κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου BRUA, ο οποίος θα συνδέει τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και την Αυστρία. Ο αγωγός αυτός αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2022, ενώ χρηματοδοτείται από την ΕΕ (REUTERS, UPDATE 1-Gas pipeline through central Europe to go ahead as planned -Romania 2017).

Οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Ρουμανία δεν βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Η Ρουμανία είναι η χώρα της βαλκανικής χερσονήσου που απασχολεί περισσότερο τη Ρωσία εξαιτίας της ύπαρξης της βάσης στο Deveselu, όπου αναπτύσσεται η αντιπυραυλική ασπίδα των ΗΠΑ. Η Ρωσία θεωρεί αυτή την κίνηση επιθετική προς τη πλευρά της, διότι μαζί με τις υπόλοιπες παρόμοιες βάσεις στην ανατολική Ευρώπη στρέφονται εναντίον της εθνικής της ασφάλειας. Η Ρουμανία διαισθανόμενη τον κίνδυνο που υπάρχει, προσπαθεί να εξοπλιστεί με νέο σύγχρονο αμυντικό υλικό. Η Ρουμανία συμμετέχει σε όλες τις δραστηριότητες του ΝΑΤΟ, αποστέλλει στρατιωτικό προσωπικό σε άλλες χώρες της ανατολικής Ευρώπης και διεξάγει κοινές διακλαδικές ασκήσεις με πολλές χώρες. Επιπλέον, η Ρουμανία δεν μπορεί να επηρεαστεί από τη Ρωσία διότι δεν υφίσταται φυλετική συγγένεια ανάμεσα τους αλλά και η θρησκευτική συγγένεια δεν είναι εκμεταλλεύσιμη από τη πλευρά της Ρωσίας. Η Ρουμανία διαθέτει ορυκτούς υδρογονάνθρακες και προσπαθεί να μην εξαρτάται σε αυτόν τον τομέα από τη Ρωσία. Η δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου BRUA είναι προς τη σωστή κατεύθυνση για τον σκοπό αυτό. Τέλος, οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών δεν είναι πολύ μεγάλες, ενώ η Ρουμανία τηρεί την πολιτική της ΕΕ για την επιβολή εμπόργκο σε ρωσικά προϊόντα.

3.10 Βουλγαρία

Η Ρωσία ήταν υπεύθυνη για την ίδρυση του βουλγαρικού κράτους τον 19^ο αιώνα και εξαιτίας της θεωρίας του πανσλαβισμού που επικρατούσε την περίοδο εκείνη η Βουλγαρία ήταν το ευνοούμενο κράτος της Ρωσίας στα Βαλκάνια. Το γεγονός αυτό έπαψε να ισχύει μετά τη λήξη του Β' Βαλκανικού Πολέμου και την

ήττα της Βουλγαρίας, αφού η Ρωσία δεν κατάφερε να την βοηθήσει. Κατά τη διάρκεια του Α΄ ΠΠ και του Β΄ ΠΠ, η Βουλγαρία βρισκόταν στο αντίπαλο στρατόπεδο από τη Ρωσία. Μετά το 1989 και την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού η Βουλγαρία ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική με αποτέλεσμα το 2004 να γίνει κράτος – μέλος του NATO και το 2007 να γίνει μέλος της ΕΕ (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Bulgaria 2018).

Μετά το 1989 οι σχέσεις της Βουλγαρίας με τη Ρωσία έχουν περάσει από διάφορα στάδια. Αν και η πολιτική της Βουλγαρίας είναι φιλοδυτική, τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει μια στροφή αυτής προς τη Ρωσία. Η εκλογή του προέδρου, Ρούμεν Ράντεφ, το 2016 και οι απόψεις αυτού για καλύτερες διμερείς σχέσεις με τη Ρωσία αποδεικνύουν ότι η Βουλγαρία επιθυμεί να έχει καλές σχέσεις με αυτήν (THE TELEGRAPH 2016). Η Βουλγαρία αρχικά επιθυμούσε να μην εξαρτάται σε διάφορους τομείς από τη Ρωσία και σταδιακά άρχισε να διμορφώνει καλές σχέσεις με τα μέλη της ΕΕ (Wikipedia, Bulgaria–Russia relations 2018). Η Ρωσία δεν επιθυμούσε να αποτελέσει η Βουλγαρία κράτος – μέλος του NATO εξαιτίας της εγγύτητας των δύο κρατών. Η Βουλγαρία σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη – μέλη του NATO δεν προχώρησε σε απέλαση ρώσων διπλωματών λόγω της διένεξης του NATO με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018). Η Βουλγαρία δεν συμμετέχει ενεργά, παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (NATO's Enhanced Forward Presence 2018). Η Βουλγαρία συμμετέχει σε όλες τις ασκήσεις του NATO που εκτελούνται στα Βαλκάνια. Τα επόμενα χρόνια προγραμματίζει να εξυγχρονίσει τις ΕΔ και να αυξήσει τις δαπάνες όσον αφορά αυτές στο 2% του ΑΕΠ. Η αναδιοργάνωση του Στρατού Ξηράς αποτελεί βασικό μέλημα αυτής και η προμήθεια νέου μαχητικού αεροσκάφους και πολεμικών πλοίων αποτελεί πρωτεραιότητα της (THE REPUBLIC OF BULGARIA - COUNCIL OF MINISTERS 2017). Όμως, για την συντήρηση του υπάρχοντος στρατιωτικού υλικού, και συγκεκριμένα των πολεμικών αεροσκαφών τύπου Mig-29 που διαθέτει, η Βουλγαρία έχει στραφεί στη Ρωσία (REUTERS, Bulgaria suspends \$50 million MiG fighter jet overhaul deal 2017).

Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να τονίσει τους στενούς δεσμούς φιλίας που υπάρχουν ανάμεσα στις δύο χώρες και να επιδείξει τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια που υπάρχει ανάμεσά τους. Ο ίδιος ο ρώσος υπουργός Εξωτερικών, Σεργκέι Λαβρόφ, συμμετείχε σε εκδηλώσεις για την ανεξαρτησία της Βουλγαρίας και την εγκαθίδρυση διπλωματικών σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες. (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian 2018). Επίσης, ο πρωθυπουργός της Βουλγαρίας, Μπόικο Μπορίσοφ, επισκέυτηκε τη Ρωσία τον Μάιο του 2018, για να τιμήσει τα 140 χρόνια από την ανεξαρτησία της Βουλγαρίας, η οποία επιτεύχθηκε μετά τον ρωσο-τουρκικό πόλεμο του 1877-1878 (President of Russia 2018). Οι βούλγαροι πολίτες πολλές φορές εναντιώνονται στη Ρωσία και έχουν βανδαλίσει ρωσικά μνήμεια που υπάρχουν στη Βουλγαρία με αποτέλεσμα η Ρωσία να απαιτεί την αποκατάστασή τους. Τα δύο κράτη έχουν προχωρήσει σε συμφωνίες σε θέματα πολιτισμού, εκπαίδευσης και επιστήμης για να τονώσουν τις διμερείς διακρατικές τους σχέσεις (The Ministry of Foreign Affairs of the Russian 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Βουλγαρίας και Ρωσίας δεν βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα μόλις των 1,8% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Βουλγαρία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Βουλγαρία στη Ρωσία αποτελούν το 0,47% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν ελαττωθεί εξαιτίας της επιβολής περιοριστικών μέτρων εναντίον της Ρωσίας από την ΕΕ, λόγω της ουκρανικής κρίσης (European Union 2018). Η Ρωσία έχει περίπου 3,5 δις € ξένες άμεσες επενδύσεις στη Βουλγαρία, ενώ πολλοί ρώσοι πολίτες προτιμούν τη Βουλγαρία για τις διακοπές τους και έχουν αγοράσει ακίνητη περιουσία στα βουλγαρικά παράλια της Μαύρης θάλασσας. Η Ρωσία συμφώνησε να αναβαθμίσει τα πυρηνικά εργοστάσια της Βουλγαρίας (President of Russia, News conference following Russian-Bulgarian talks 2018). Η Βουλγαρία προμηθεύεται ρωσικό φυσικό αέριο μέσω αγωγού φυσικού αερίου που διέρχεται από την Ουκρανία και τη Ρουμανία. Το 2014 παρότι της προτάθηκε η δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου SOUTH STREAM, για τη τροφοδοσία με φυσικό αέριο της κεντρικής Ευρώπης μέσω αυτού, ακύρωσε το υπόψη έργο παράλο που είχαν προχωρήσει τα πρώτα στάδια του, με αποτέλεσμα να ζημιωθεί η ρωσική εταιρεία φυσικού αερίου Gazprom. Σε αντικατάσταση αυτού του

εγχειρήματος δημιουργήθηκε ο αγωγός φυσικού αερίου TURK STREAM, ο οποίος και θα προμηθεύει φυσικό αέριο τον ευρωπαϊκό τομέα της Τουρκίας. Η Βουλγαρία πλέον επιθυμεί να συνδεθεί με αυτόν τον αγωγό και πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις μεταξύ αυτής, της Ρωσίας, της Τουρκίας και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ευόδωση αυτής της προσπάθειας, χωρίς όμως να υπάρχουν απτά αποτελέσματα μέχρι σήμερα επειδή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιθυμεί η Βουλγαρία να μην έχει αποκλειστικό πάροχο φυσικού αερίου τη Ρωσία (REUTERS, Bulgaria to build new link to Turkey in hope of Russian gas 2018). Επιπλέον, τα προηγούμενα χρόνια είχε ματαιωθεί το έργο της κατασκευής του αγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη, ο οποίος θα διοχέτευε αργό πετρέλαιο στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Μετά από πολλά χρόνια διαβουλεύσεων υποχώρησε η Βουλγαρία από την κοινοπραξία, με αποτέλεσμα το υπόψη έργο να ματαιωθεί (ΤΟ ΒΗΜΑ 2013).

Οι σχέσεις της Βουλγαρίας με τη Ρωσία, παρότι η πρώτη είναι κράτος – μέλος του NATO και της ΕΕ, βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Δεν ακολουθεί τα υπόλοιπα κράτη – μέλη του NATO στις κυρώσεις για τη Ρωσία και δεν αποστέλλει στρατιωτικό προσωπικό της στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Η Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να τονίσει τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια ανάμεσα στις δύο χώρες και να υπενθυμίσει ότι αυτή πρωτοστάτησε στη δημιουργία του βουλγαρικού κράτους. Η Βουλγαρία προσπαθεί να παρακάμψει με κάθε τρόπο τις αντιρρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όσον αφορά την κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου ρωσικών συμφερόντων. Η Βουλγαρία φαίνεται ότι μετάνιωσε για τη μη δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου SOUTH STREAM και πλέον επιθυμεί να συμμετέχει στη κοινοπραξία του TURK STREAM, έτσι ώστε αυτός να συνδεθεί με την κεντρική Ευρώπη περνώντας από τη Βουλγαρία και η τελευταία να αποκομίσει κέρδη διέλευσης. Η Βουλγαρία φαίνεται ότι εξαρτάται ακόμη σε διάφορους τομείς, όπως η συντήρηση των πυρηνικών της εργοστασίων και των πολεμικών της αεροσκαφών, αποκλειστικά από τη Ρωσία.

3.11 Τουρκία

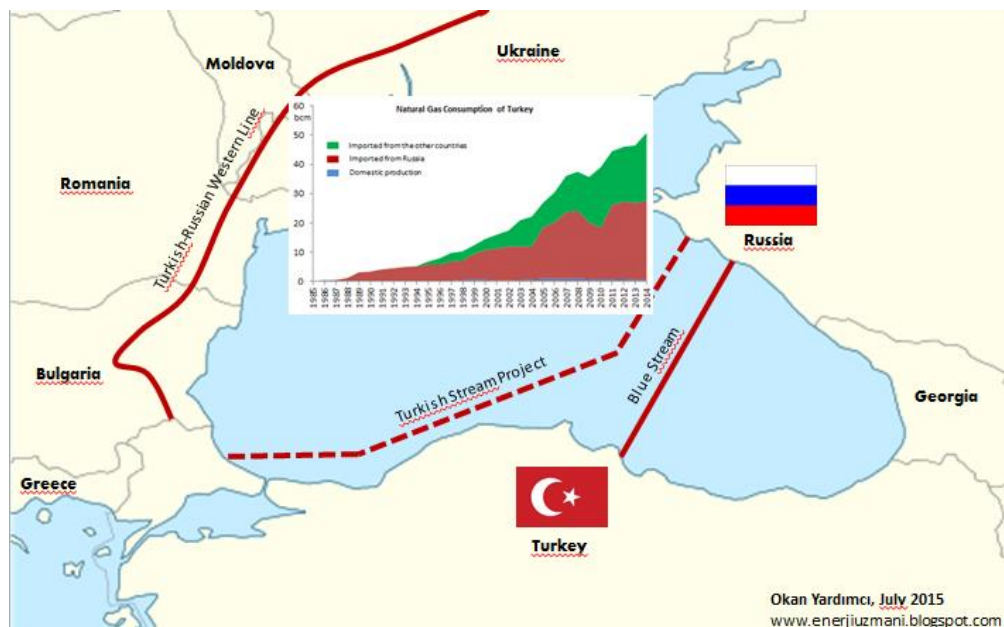
Η Τουρκία την προηγούμενη χιλιετία είχε στην κατοχή της το σύνολο των εδαφών στη βαλκανική χερσόνησο. Μετά από μια μακρά σειρά πολεμικών συγκρούσεων απελευθερώθηκαν τα υπάρχοντα κράτη των Βαλκανίων από την κα-

τοχή της. Μετά το 1923 η Τουρκία κατέχει ένα μικρό μέρος στα νότια-ανατολικά της βαλκανικής χερσονήσου. Αποτελεί κράτος – μέλος του NATO από το 1952, ενώ υπάρχουν ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ. Σε διάφορες χώρες των Βαλκανίων υπάρχουν μουσουλμάνοι, οι οποίοι διάκινται θετικά προς την Τουρκία (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Turkey 2018).

Η Ρωσία ήταν παρούσα στους πολέμους ανεξαρτησίας των βαλκανικών κρατών ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από τον 18^ο έως τον 20^ο αιώνα. Η Τουρκία και η Ρωσία βρέθηκαν πολλές φορές αντίπαλοι στα πεδία των μαχών. Μετά τον Β΄ ΠΠ οι σχέσεις των δύο χωρών ακολουθούν τις αντίστοιχες μεταξύ του NATO και της Ρωσίας. Τα τελευταία χρόνια, μετά την άνοδο του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην εξουσία, η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας απέναντι στη Ρωσία άρχισε να μεταβάλλεται. Ακολούθησαν διάφορα γεγονότα, όπως η πτώση του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους από τουρκικό μαχητικό αεροσκάφος, η δολοφονία του ρώσου πρέσβη στην Άγκυρα, η μη αναγνώριση από τη Τουρκία της προσάρτησης της Κριμαίας στη Ρωσία καθώς και οι κοινές συνομιλίες για την επίλυση του συριακού προβλήματος μεταξύ Ρωσίας – Τουρκίας – Ιράν. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται να υπάρχει μια προσέγγιση μεταξύ των δύο με κύριους άξονες της προμήθεια ρωσικού στρατιωτικού υλικού από τη Τουρκία (αντιαεροπορικοί πύραυλοι S-400) καθώς και την κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου (Wikipedia, Russia–Turkey relations 2018). Επιπλέον, πραγματοποιούνται επισκέψεις σε ανώτατο επίπεδο για την σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών και την υπογραφή μεγάλων οικονομικών συνεργασιών. Η Ρωσία σύμφωνα με τη συνθήκη του Μοντρέ το 1936 απολαμβάνει ένα ειδικό καθεστώς όσον αφορά τη διέλευση πλοίων της από τα Στενά. Η Τουρκία σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη – μέλη του NATO δεν προχώρησε σε απέλαση ρώσων διπλωματών λόγω της διένεξης του NATO με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018). Η Τουρκία δεν συμμετέχει ενεργά, μη παρέχοντας στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (NATO's Enhanced Forward Presence 2018).

Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας βρίσκονται σε πολύ καλό επίπεδο. Συγκεκριμένα το 3,9% των εξαγωγών της Ρωσίας κατευθύνονται προς τη Τουρκία, ενώ τα εισαγόμενα προϊόντα από τη Τουρκία στη Ρωσία αποτελούν το 1,1% του συνόλου των εισαγωγών στη Ρωσία (OEC, Russia 2018). Το μεγαλύτερο μέρος των εξαγωγών της Ρωσίας στη Τουρκία είναι το φυσικό αέριο. Οι ρωσικές ξένες άμεσες επενδύσεις στη Τουρκία το 2017 αποτελούν το 6,2% του συνόλου αυτών (INVEST IN TURKEY 2018). Η Τουρκία αρχικά προμηθευόταν το ρωσικό φυσικό αέριο δια μέσω του αγωγού φυσικού αερίου που περνούσε δια μέσω της Ουκρανίας, Μολδαβίας, Ρουμανίας και Βουλγαρίας. Στη συνέχεια υλοποιήθηκε το έργο της κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου BLUE STREAM το 2005, όπου η Τουρκία παραλαμβάνει φυσικό αέριο δια μέσω της Μαύρης θάλασσας. Μετά τη ματαίωση κατασκευής του έργου του αγωγού φυσικού αερίου SOUTH STREAM μεταξύ Ρωσίας και Βουλγαρίας, η Ρωσία συμφώνησε με τη Τουρκία για τη κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου TURK STREAM, ο οποίος θα μεταφέρει φυσικό αέριο δια μέσω της Μαύρης θάλασσας στην ευρωπαϊκή πλευρά της Τουρκίας (Gazprom 2018).

Εικόνα 3-1 : Αγωγοί Φυσικού Αερίου ανάμεσα Ρωσία - Τουρκία

Οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας αλλάζουν πολύ γρήγορα τα τελευταία χρόνια. Μέσα σε λίγο χρονικό διάστημα ενώ βρίσκονταν στο χαμηλότερο δυνατό επίπεδο λόγω της κατάρριψης του ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους έχουν φτάσει σε πολύ καλό επίπεδο. Η Τουρκία δεν συμμερίζεται την πολιτική

του NATO απέναντι στη Ρωσία και ακολουθεί μια δική της αυτόνομη πολιτική. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι αποτελεί κόμβο για την προώθηση του φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Συνεργάζεται τόσο με τη Ρωσία όσο και με τα υπόλοιπα όμορα ή γειτονικά με αυτή κράτη (Αζερμπαϊτζάν, Τουρκμενιστάν) για την προώθηση του φυσικού αερίου τους. Τα περισσότερα σχέδια για τη κατασκευή αγωγού φυσικού αερίου προς την κεντρική Ευρώπη δια μέσω της βαλκανικής χερσονήσου έχουν ως αφετηρία την Τουρκία. Τέλος, η Τουρκία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη θρησκευτική της συγγένεια με πληθυσμιακές ομάδες σε διάφορα κράτη των Βαλκανίων, έτσι ώστε να προωθήσει τα συμφέροντα και τις πολιτικές της στην υπόψη περιοχή.

4 Σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας

4.1 Γενικά

Η Ρωσία άρχισε να ασχολείται με την Ελλάδα από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα. Κατά την επανάσταση του 1770, γνωστή και ως Ορλωφικά, οι Έλληνες είχαν την υποστήριξη της Ρωσίας. Μετά την υπογραφή συνθήκης μεταξύ της Ρωσικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οι Έλληνες παραμερίστηκαν με αποτέλεσμα να υπάρξει άδοξο τέλος της επανάστασης. Στην συνέχεια κατά την επανάσταση του 1821, η Ρωσία αρχικά δεν ήθελε να εμπλακεί, λόγω της Ιεράς Συμμαχίας, και αποκήρυξε ακόμη και τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Στη συνέχεια βοήθησε ενεργά (αρχικά στη ναυμαχία του Ναυαρίνου και στη συνέχεια με το Ρωσο-Τουρκικό πόλεμο του 1828-1829) έτσι ώστε η Ελλάδα να γίνει αυτόνομο κράτος. Στην περίοδο που ακολούθησε παρενέβη στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας μέσω του φιλορωσικού κόμματος, το οποίο προσπαθούσε να τονίσει την κοινή θρησκεία μεταξύ των δύο έτσι ώστε να μπορέσει να αποκομίσει πολιτικά οφέλη ((ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018).

Ο Πανσλαβισμός ήταν υπεύθυνος για την απομάκρυνση της Ρωσίας από την Ελλάδα. Η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου κατέδειξε ότι η Ρωσία προσπαθούσε να εξασφαλίσει τα συμφέροντά της στα Βαλκάνια μέσω της Βουλγαρίας, με την οποία η Ελλάδα την περίοδο εκείνη δεν διέθετε καλές διπλωματικές σχέσεις. Κατά τη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου υποστήριξε όλα τα ορθόδοξα κράτη των Βαλκανίων στον αγώνα τους εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όμως στο Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο προάσπιζε τα συμφέροντα της Βουλγαρίας που ήρθε σε στρατιωτική σύγκρουση με την Ελλάδα. Κατά την διάρκεια τόσο του Α΄ ΠΠ όσο και του Β΄ ΠΠ, η Ελλάδα και η Ρωσία βρίσκονταν στο ίδιο στρατόπεδο. Μετά τη λήξη του Α΄ ΠΠ ελληνικό εκστρατευτικό σώμα μετέβη στη Κριμαία όπου έλαβε μέρος στις επιχειρήσεις εναντίον των Μπολσεβίκων, ενώ η ΕΣΣΔ υποστήριξε τη Τουρκία κατά τη διάρκεια της μικρασιατικής εκστρατείας. Μετά τη λήξη του Β΄ ΠΠ και τη συμφωνία της Γιάλτας, η ΕΣΣΔ υποστήριξε τον ένοπλο αγώνα των ελλήνων κομμουνιστών, χωρίς όμως να καταφέρει κάποιο επιθυμητό για αυτήν αποτέλεσμα. Η Ελλάδα σύμφωνα με την παραπάνω συμφωνία ανήκε στη σφαίρα επιρροής αρχικά της Μεγάλης Βρετανίας και στη συνέχεια των ΗΠΑ. Τα επόμενα χρόνια και μέχρι την πτώση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλι-

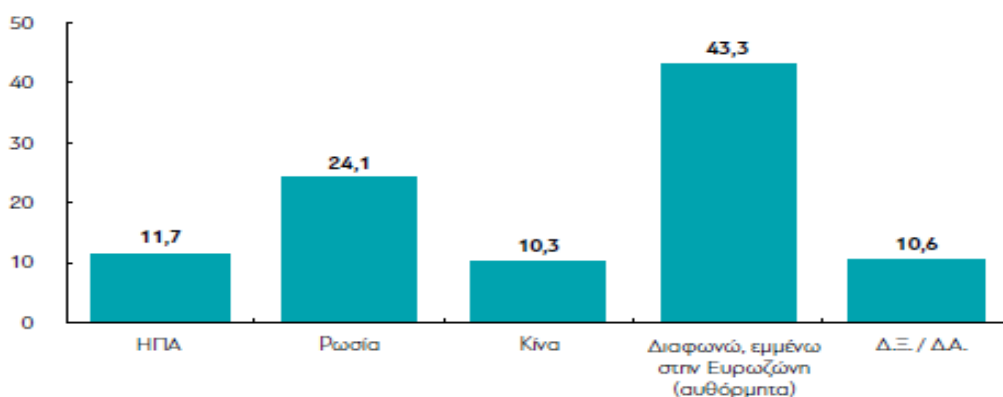
σμού, οι σχέσεις των δύο χωρών δεν ήταν σε καλό επίπεδο εξαιτίας των διαφορετικών στρατοπέδων στα οποία ήταν ενταγμένες (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, Russia 2018)

Μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού οι σχέσεις των δύο χωρών βελτιώθηκαν αφού συνδέονται μεταξύ τους με ισχυρούς ιστορικούς δεσμούς φιλίας, που έχουν ως βάση τις κοινές πνευματικές και πολιτιστικές αξίες. Οι δύο χώρες συνεργάζονται στους διάφορους οργανισμούς που αποτελούν μέλη, ενώ έχουν πραγματοποιηθεί επίσημες επισκέψεις σε ανώτατο πολιτικό επίπεδο και στις δύο χώρες. Η Ελληνική Κυβέρνηση ανακήρυξε το έτος 2016 ως «Έτος Ρωσίας στην Ελλάδα / Ελλάδας στη Ρωσία», έτσι ώστε να υπάρξει μια περαιτέρω εμβάθυνση των διμερών σχέσεων ανάμεσα στα δύο κράτη. Η Ελλάδα και η Ρωσία συνεργάζονται σε πολλούς τομείς. Ιδιαίτερης σημασίας για τις δύο χώρες είναι οι τομείς του εμπορίου και της ενέργειας, του τουρισμού, του πολιτισμού αλλά και των ΕΔ (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ; 2018). Κατά την πρωθυπουργία του Κωνσταντίνου Καραμανλή από το 2004 έως το 2009, οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας βρίσκονταν στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Στο τέλος αυτής της περιόδου υπήρξε εισαγγελική έρευνα για απόπειρα δολοφονίας του τότε πρωθυπουργού λόγω των πολύ στενών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας, χωρίς όμως να αποδειχθεί κάτι τέτοιο (REUTERS, UPDATE 2-Greece presses charges over alleged '08 plot against PM 2012). Επίσης, το 2015 η κυβέρνηση της Ελλάδας (πριν το δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε) στράφηκε προς τη Ρωσία για να μπορέσει να δανειοδοτηθεί από αυτήν λόγω των πιέσεων που είχε από την ΕΕ. Η Ρωσία δεν μπόρεσε να βοηθήσει την Ελλάδα στη συγκεκριμένη περίοδο λόγω των οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε και η ίδια (Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Κρεμλίνο: Το δημοψήφισμα στην τηλεφωνική συνομιλία Αλ. Τσίπρα - Βλ. Πούτιν 2015).

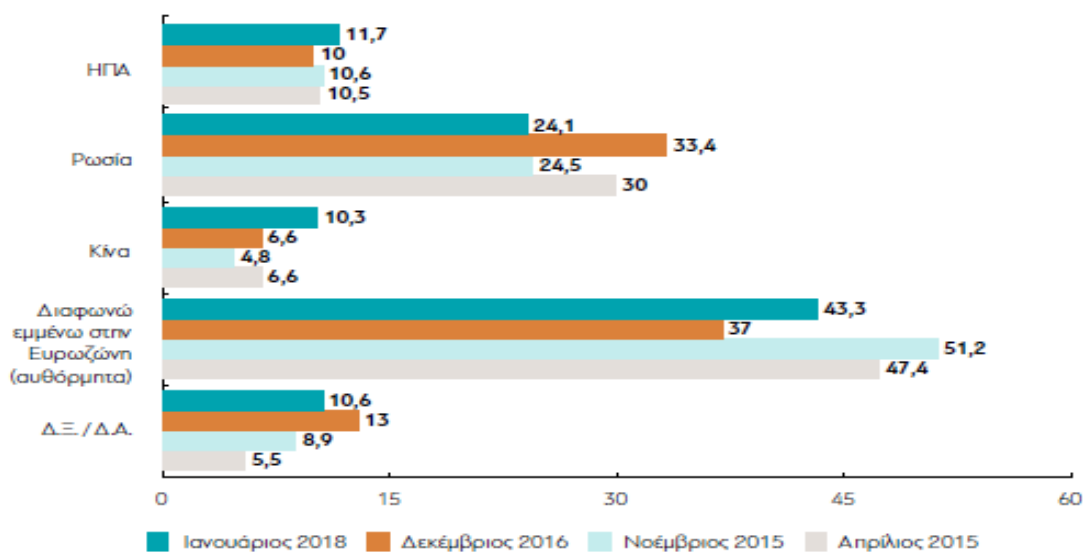
Οι Έλληνες διακατέχονται από ένα έντονο συναίσθημα φιλίας προς τη Ρωσία. Σε έρευνα που πραγματοποιείται τα τελευταία χρόνια για λογαριασμό της διαΝΕΟσις τίθενται ερωτήσεις που αφορούν την Ρωσία. Η τελευταία έρευνα διεξήχθη τον Ιανουάριο του 2018. Στην ερώτηση «Αντί της συμμετοχής στην ευρωζώνη, μήπως τα συμφέροντα της Ελλάδας διασφαλίζονται περισσότερο με μια προνομιακή σχέση/συμμαχία κυρίως με κάποια άλλη χώρα» το 24,1% των ερω-

τηθέντων θεωρεί ότι η Ρωσία θα μπορούσε να είναι ένας ενδεχόμενος εταίρος της Ελλάδας. Το ποσοστό αυτό είναι αρκετά υψηλό και τα προηγούμενα χρόνια έφτασε έως και 33,4%. Το γεγονός αυτό δείχνει ότι ο ελληνικός λαός θεωρεί ότι η Ρωσία μπορεί να αποτελέσει ένα σύμμαχο για αυτόν, εξαιτίας κυρίως της θρησκευτικής συγγένειας που έχουν οι δύο λαοί. Ειδικά οι νέες ηλικίες από 17-24 και 25-39 ετών δείχνουν μια φιλορωσική στάση. Η Ελλάδα, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης τα προηγούμενα χρόνια, παρουσιάζει μια χαμηλή αποδοχή στη πολιτική και οικονομική της ένωση με τις χώρες της δυτικής Ευρώπης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί το φιλορωσικό αίσθημα του ελληνικού λαού και σε συνδυασμό με την κοινή θρησκεία να έχει την πεποίθηση ότι η Ελλάδα θα μπορούσε να στραφεί προς τη Ρωσία, ώστε η τελευταία να αποτελέσει έναν ισχυρό σύμμαχο για τη διευθέτηση διαφόρων ζητημάτων που έχει η Ελλάδα (διαΝΕΟσις 2018).

Εικόνα 4-1: Αντί της συμμετοχής στην ευρωζώνη, μήπως τα συμφέροντα της Ελλάδας διασφαλίζονται περισσότερο με μια προνομιακή σχέση / συμμαχία κυρίως με κάποια άλλη χώρα

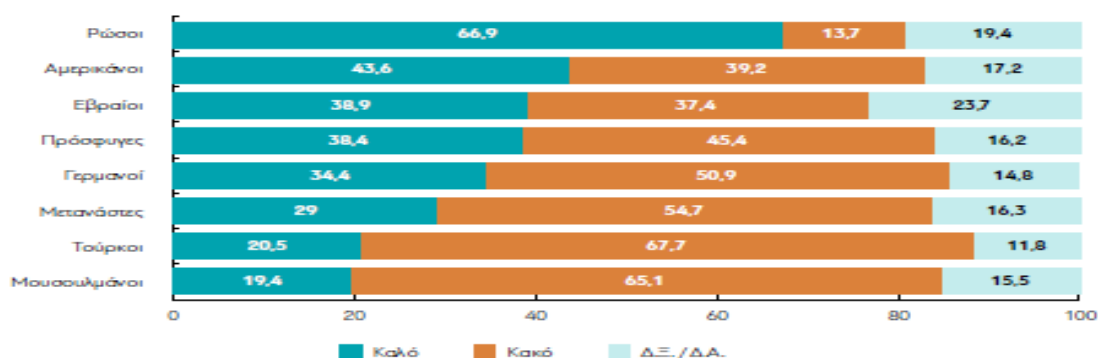

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

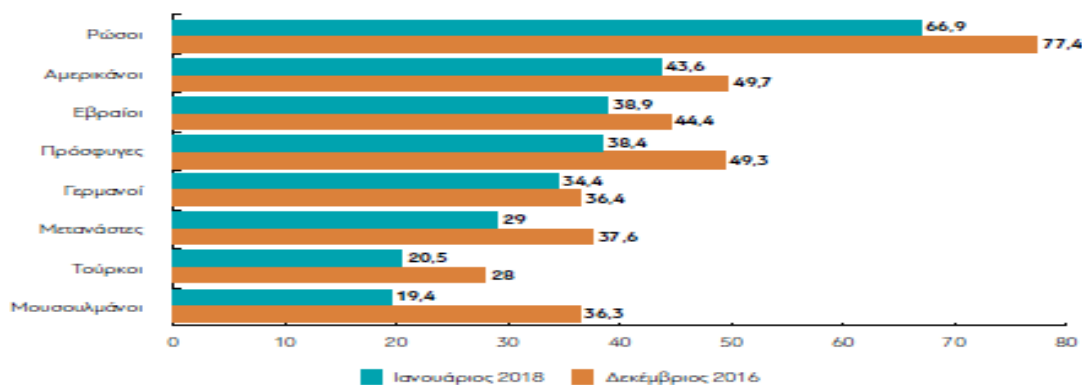

Στην ερώτηση «Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύει κάτι «καλό» ή κάτι «κακό» οι έλληνες πολίτες κατατάσσουν τη Ρωσία στη 1^η θέση με 66,9% έχοντας καλή άποψη για τη Ρωσία, ενώ το 19,4% έχει κακή άποψη για αυτήν. Το ποσοστό που έχει καλή άποψη υποχώρησε σε σχέση με την έρευνα που διεξήχθη το Δεκέμβριο του 2016 κατά 12,5%. Επίσης, οι απαντήσεις σε αυτό το ερώτημα δείχνουν ότι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα συμμετέχει στους ίδιους οργανισμούς (ΗΠΑ και Γερμανία) δεν θεωρούνται «καλές» όπως οι Ρώσοι για τους Έλληνες. Ειδικά τα τελευταία δύο χρόνια φαίνεται να υπάρχει μια πτώση σε όλες κατηγορίες πολιτών, που οι Έλληνες θεωρούν «καλούς». Οι αρνητικές απόψεις σε αυτή την έρευνα για τους Ρώσους είναι οι μικρότερες. Συγκεκριμένα μόνο το 13,7% των Ελλήνων πιστεύει ότι οι Ρώσοι αντιπροσωπεύουν κάτι «κακό». Η Ρωσία θεωρείται ότι μπορεί να αποτελέσει κάτι «καλό» για την Ελλάδα με την πολιτική που δύναται να ασκήσει, ενώ λίγοι είναι αυτοί που θεωρούν ότι η Ρωσία δεν επιθυμεί το «καλό» για την Ελλάδα (διαΝΕΟσις 2018).

Εικόνα 4-2 : Θα ήθελα, τώρα, να σας διαβάσω ορισμένες λέξεις και θα ήθελα να μου πείτε εάν για εσάς προσωπικά αντιπροσωπεύει κάτι «καλό» ή κάτι «κακό»

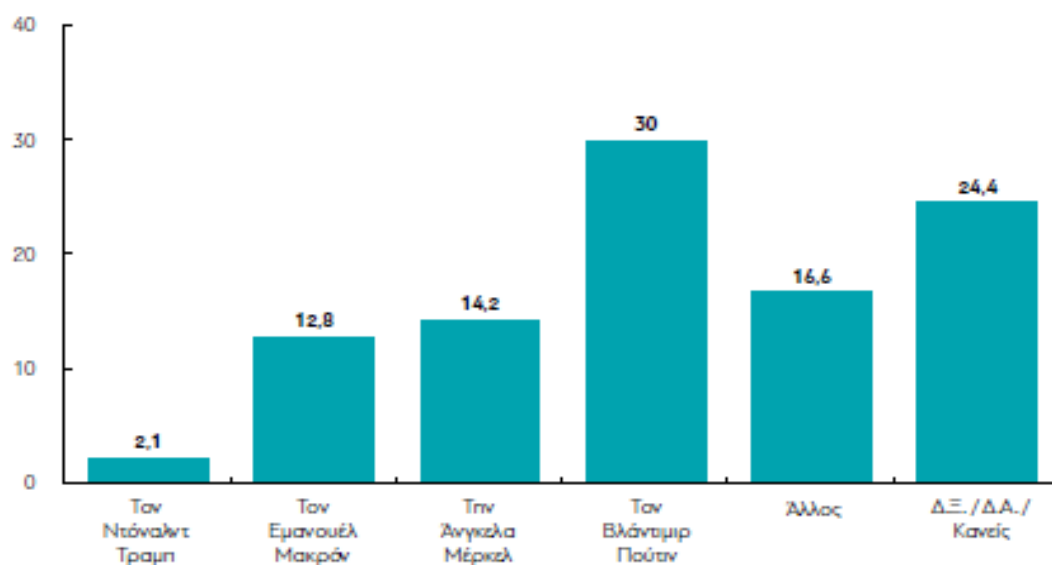

ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ: «Καλό»

Στην ερώτηση «Ο ιδανικός πολιτικός ηγέτης για την Ελλάδα, με ποιον θα έμοιαζε;» το 30% των ελλήνων πολιτών κατατάσσει στη πρώτη θέση τον Ρώσο πρόεδρο Βλαντίμιρ Πούτιν. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο ελληνικός λαός έχει μια πάρα πολύ καλή άποψη για την πολιτική ηγεσία της Ρωσίας, ενώ θεωρεί ότι στο μέλλον μπορεί να βοηθήσει την Ελλάδα παρέχοντας της μια προνομιακή μεταχείριση σε διάφορα ζητήματα που την αφορούν. Επίσης, η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δείχνει ότι οι Έλληνες δεν εμπιστεύονται τους πολιτικούς ηγέτες των δύο μεγάλων κρατών της ΕΕ σε σχέση με τον πρόεδρο της Ρωσίας (διαΝΕΟσις 2018). Η επίσκεψη του Βλαντιμίρ Πούτιν στο Άγιο Όρος έχει ενδυναμώσει την εικόνα του Ρώσου προέδρου στην Ελλάδα, ενώ η κοινή θρησκεία μεταξύ των δύο λαών συνεισφέρει στην θετική άποψη των Ελλήνων (ΕΡΤ 2016).

Εικόνα 4-3 : Ο ιδανικός πολιτικός ηγέτης για την Ελλάδα, με ποιον θα έμοιαζε;

Η Ελλάδα θεωρείται πανευρωπαϊκά ως η πρώτη χώρα στη οποία τα φιλορωσικά πολιτικά κόμματα συγκεντρώνουν ένα μεγάλο ποσοστό των ψηφοφόρων κατά την τελευταία εκλογική αναμέτρηση (European Council on Foreign Relations 2017).

Την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική την απασχολούν μια σειρά από ζητήματα (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, Ειδικά Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής 2018), όπως:

➤ **Οι ελληνο-τουρκικές σχέσεις**

Τα τελευταία χρόνια έχει υπάρξει μια ολοένα και μεγαλύτερη προσέγγιση ανάμεσα στη Ρωσία και την Τουρκία κυρίως στον οικονομικό αλλά και στον αμυντικό τομέα. Η Τουρκία έχει προμηθευτεί το αντιαεροπορικό σύστημα S-400 από τη Ρωσία, θέλοντας να αλλάξει τα επόμενα χρόνια την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος που υπάρχει μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Μετά την πρόσφατη ένταση που υπήρξε στις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας, η Ελλάδα, μέσω του Υπουργού Εξωτερικών, κατηγόρησε τη Ρωσία ότι ασκεί φιλοτουρκική πολιτική κυρίως στον τομέα της ασφάλειας και παρέχει σύγχρονα οπλικά συστήματα σε αυτήν, παρά την φιλία και συνεργασία που είχαν οι δύο χώρες για περίπου 190 χρόνια (ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, Κοτζιάς εναντίον Μόσχας: Εκδικητική η απέλαση Ελλήνων διπλωματών - Η Ρωσία σύντροφος εν όπλοις της Τουρκίας 2018). Η προσέγγιση Ρωσίας και Τουρκίας δύναται να επηρεάσει την ελληνική πολιτική ασφαλείας μεσοπρόσθεσμα, ενώ φανέρωσε ότι η θρησκευτική διπλωματία έπεται, όταν υπάρχουν ισχυρά οικονομικά και διπλωματικά συμφέροντα.

➤ **Η ονομασία της ΠΓΔΜ**

Η Ρωσία προσπαθεί να εμπλακεί στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και της ΠΓΔΜ, μετά την συμφωνία των Πρεσπών. Υπάρχει μεγάλη ένταση στις ελληνο-ρωσικές σχέσεις εξαιτίας αυτού του γεγονότος. Επιπλέον, τον Ιούλιο του 2018 απελάθηκαν από την Ελλάδα δύο Ρώσοι διπλωμάτες και απαγορεύτηκε η είσοδος σε αυτήν άλλων δύο, με αποτέλεσμα οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών να μην βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Η ενέργεια αυτή έγινε γιατί αυτά τα άτομα ενεπλάκησαν σε ιδιαίτερα ευαίσθητα εθνικά ζητήματα και συμφέροντα της Ελλάδας στα Βαλκάνια και ειδικότερα στο θέμα της διαφοράς με την ΠΓΔΜ (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα 2018).

Η Ρωσία κατηγόρησε τις ΗΠΑ ότι μέσω δωροδοκιών καθώς και εκβιασμών κατάφερε και εγκρίθηκε η συμφωνία των Πρεσπών από το κοινοβούλιο της ΠΓΔΜ (SPUTNIK 2018). Η Ρωσία επιθυμεί να μην αποτελέσει και η ΠΓΔΜ κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Για τον λόγο αυτό προσπαθεί με κάθε τρόπο να μην εγκριθεί η υπόψη συμφωνία από τις δύο χώρες.

➤ **Το Κυπριακό**

Η Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια υποστήριζε μια δίκαιη λύση στο κυπριακό ζήτημα κάτω από την αιγίδα του ΟΗΕ και στήριζε τις διαπραγματεύσεις που πραγματοποιούνται υπό την αιγίδα αυτού. Την άνοιξη και την αρχή του καλοκαιριού του 2018 τόσο στην επίσκεψη του Υπουργού Εξωτερικών της Κύπρου (Euronews 2018) όσο και σε αυτήν του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών στη Ρωσία έγινε σαφής αναφορά για την εξεύρεση κοινά αποδεκτής λύσης σε αυτό το ζήτημα έπειτα από διαπραγματεύσεις που θα πραγματοποιηθούν στα πλαίσια του ΟΗΕ (ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ, Κοτζιάς: Πριν πάω διακοπές θα έχω λύσει και τις εκκρεμότητες με την Αλβανία 2018).

Τα τελευταία χρόνια υπάρχει μια προσέγγιση με την Τουρκία ενώ οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας από το καλοκαίρι του 2018 είναι τεταμένες. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν ο ρώσος πρωθυπουργός να αναφερθεί με τον όρο «Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου», χωρίς να έχει πραγματοποιηθεί επίσημη αναγνώριση της, προσπαθώντας να συγκρίνει την υπόψη περίπτωση με αυτήν του Κοσόβου (The Russian Government 2018). Η Ρωσία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την υπάρχουσα κατάσταση στην Κύπρο και να προσεγγίσει την Τουρκία. Αυτό μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες για το κυπριακό ζήτημα και την ελληνική εξωτερική πολιτική τα επόμενα χρόνια.

➤ **Η Ενεργειακή Διπλωματία**

Η Ρωσία διαπραγματεύτηκε την κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη, ο οποίος θα διοχέτευε αργό πετρέλαιο στο λιμάνι της Αλεξανδρούπολης. Αυτός ο αγωγός θα είχε ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη επιπλέον εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας. Μετά από πολλά χρόνια διαβουλεύσεων υποχώρησε η Βουλγαρία από την κοινοπραξία, με αποτέλεσμα το υπόψη έργο να ματαιωθεί (ΤΟ ΒΗΜΑ 2013). Η Ελλάδα προσπαθεί να ανεξαρτητοποιηθεί από την προμήθεια φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Για τον σκοπό αυτό τα επόμενα χρόνια και μετά την κατασκευή του αγωγού TAP θα προμηθεύεται φυσικό αέριο διαμέσω αυτού από το Αζερμπαϊτζάν (Trans Adriatic Pipeline 2018). Η Ελλάδα αποτελεί κομβική περιοχή για εναλλακτικό δρόμο ώστε οι χώρες της δυτικής Ευρώπης να προμηθεύονται φυσικό αέριο και από εναλλα-

κτικές από τις υφιστάμενες διαδρομές και χώρες. Η ύπαρξη αυτού του αγωγού δεν εξυπηρετεί τα ρωσικά συμφέροντα στην περιοχή των Βαλκανίων, αφού έρχεται σε ανταγωνισμό με τον αγωγό φυσικού αερίου TURK STREAM. Στο μέλλον φαίνεται να υπάρξει ανταγωνισμός ανάμεσα σε αυτούς τους αγωγούς, έτσι ώστε να διανέμουν το φυσικό αέριο εντός των βαλκανικών χωρών. Τα συμφέροντα της Ελλάδας και της Ρωσίας είναι διαφορετικά όσον αφορά το υπόψη ζήτημα.

➤ **Η Διεθνής Αναπτυξιακή Συνεργασία**

Η Ελλάδα είναι μέλος μαζί με τη Ρωσία σε πολλούς διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς. Συμμετέχει μαζί της στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου και στη Τράπεζα Εμπορίου και Ανάπτυξης Ευξείνου Πόντου. Η Ελλάδα προσπαθεί να συνεργαστεί με τη Ρωσία στην περιφέρεια της Μαύρης θάλασσας και να αποτελέσει έναν συνδετικό κρίκο μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ στον οικονομικό τομέα στην υπόψη περιοχή (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, Η Ελλάδα στους Διεθνείς Οργανισμούς 2018).

Όσον αφορά τον οικονομικό τομέα τα τελευταία χρόνια και μετά την κρίση στην Ουκρανία, η ΕΕ επέβαλε οικονομικές κυρώσεις στη Ρωσία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μειωθούν οι διμερείς οικονομικές σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας (Πρεσβεία της Ελλάδος Μόσχα Γραφείο ΟΕΥ 2018).

Πίνακας 4.1 : Εμπορικές Σχέσεις Ελλάδας - Ρωσίας

	2017	2016	2015	2014	ΜΕΤΑΒΟΛΗ %
Εξαγωγές	234.009.324	215.179.172	213.081.393	356.831.838	-34,42
Εισαγωγές	3.421.188.492	2.821.886.310	3.398.976.156	4.831.801.012	-29,19
Όγκος Εμπορίου	3.655.197.816	3.037.065.482	3.612.057.549	5.188.632.850	-29,55
Εμπορικό Ισοζύγιο	-3.187.179.168	-2.606.707.138	-3.185.894.763	-4.474.969.174	-28,77

Η Ελλάδα δεν αποτελεί για τη Ρωσία σημαντικό εισαγωγέα. Από την άλλη πλευρά η Ρωσία είναι η 4^η χώρα σε κατάταξη χώρα που εξαγει προϊόντα προς την Ελλάδα (ΟΕC, Greece 2018). Η Ελλάδα έχει σημαντικό έλλειμμα όσον αφορά το εμπορικό της ισοζύγιο με τη Ρωσία. Ακόμη και μετά τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν από την ΕΕ προς τη Ρωσία, αυτή εξακολουθεί να είναι ένας σημαντικός εταίρος για την Ελλάδα.

Η Ελλάδα είναι χώρος προορισμού για τους Ρώσους τουρίστες. Το έτος 2017 – 2018 έχει κυρηχθεί ως έτος τουρισμού Ελλάδας – Ρωσίας, έτσι ώστε να υπάρξει μια επιπλέον αύξηση των ρώσων τουριστών που επιλέγουν την Ελλάδα για τις διακοπές τους. Το 2018 αναμένεται να επισκευτούν την Ελλάδα πάνω από 1.000.000 ρώσοι πολίτες για τις διακοπές τους. Ο θρησκευτικός τουρισμός και κυρίως οι επισκέψεις σε μοναστήρια ανθούν ιδιαίτερα στη Βόρεια Ελλάδα, όπου υπάρχει και το Άγιο Όρος (Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Έτος τουρισμού Ελλάδος-Ρωσίας 2018).

Η Ελλάδα είναι ένα από τα λίγα κράτη – μέλη του NATO, το οποίο μετά το 1992 έχει προμηθευτεί στρατιωτικό εξοπλισμό προερχόμενο από τη Ρωσία, ενώ έχει στην κατοχή της οπλικά συστήματα προερχόμενα από χώρες του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας. Η προμήθεια των αντιαεροπορικών πυραυλικών συστημάτων TOR M-1 και S-300, φανερώνει ότι υπήρχαν σχέσεις στον τομέα αυτό. Η Ελλάδα αποτελεί τον 18ο σε σειρά εισαγωγέα ρωσικών οπλικών συστημάτων μετά το 1992 (STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE 2018). Τα τελευταία χρόνια δεν έχει υπάρξει αγορά οπλικών συστημάτων από τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά γίνεται προσπάθεια να συντηρηθούν και εκσυγχρονιστούν τα υφιστάμενα οπλικά συστήματα ρωσικής προέλευσης. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε υπογραφή συμφωνίας μεταξύ των χωρών το 2018, σύμφωνα με την οποία θα υπάρξει επέκταση ορίου ζωής οπλικών συστημάτων (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Ρωσίας για την «επέκταση ορίου ζωής οπλικών συστημάτων» 2018).

➤ **Η Πολιτιστική και Εκκλησιαστική Διπλωματία**

Η επικρατούσα θρησκεία τόσο στη Ρωσία όσο στην Ελλάδα είναι ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός. Υπάρχουν συχνές επισκέψεις κυρίως Ρώσων πολιτών στην Ελλάδα ενώ ένα μεγάλο ποσοστό αυτών επισκέπτονται μοναστήρια και ειδικότερα την κοινότητα του Αγίου Όρους. Ο ίδιος ο ρώσος πρόεδρος, Βλάντιμιρ Πούτιν, επισκεύτηκε το Άγιο Όρος για τα 1000 χρόνια ρωσικής παρουσίας σε αυτό. Επίσης, ο Πατριάρχης Μόσχας και πασών Ρωσιών, Κύριλλος, επισκέπτεται συχνά την Ελλάδα και έχει επαφές με τη θρησκευτική ηγεσία της χώρας (EPT 2016).

Στον τομέα των πολιτιστικών σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας υπάρχουν τριετή ανανεώσιμα πολιτιστικά προγράμματα με αποτέλεσμα να διοργανώνονται ιστορικές και καλλιτεχνικές εκθέσεις, επιστημονικά συνέδρια αφιερωμένα στην ιστορία των ελληνορωσικών σχέσεων, συναυλίες, κινηματογραφικές προβολές και θεατρικές παραστάσεις, ενώ σε τρία πανεπιστήμια της Ρωσίας διδάσκεται η ελληνική φιλολογία. Επιπλέον, εντός της Ρωσίας υπάρχουν 11 ομογενειακοί φορείς - Σύλλογοι που σκοπό έχουν τη συσπείρωση του ελληνικού στοιχείου, τη διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και την ανάπτυξη της φιλίας μεταξύ του ρωσικού και του ελληνικού λαού. Ο σύλλογος της Μόσχας αριθμεί περίπου 3.000 μέλη (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, Πολιτιστικές και Μορφωτικές Σχέσεις / Η Ελλάδα και η Ρωσία 2018). Η Ελλάδα δίνει μεγάλη βαρύτητα για τους Ουκρανούς πολίτες ελληνικής καταγωγής οι οποίοι διαβιούν στην ανατολική Ουκρανία και βρίσκονται κυρίως στις περιοχές όπου υπάρχουν ένοπλες συγκρούσεις καθώς και στη Κριμαία. Η επίσκεψη του Έλληνα πρωθυπουργού στην Ουκρανία έδειξε ότι το ελληνικό κράτος ενδιαφέρεται για αυτούς τους πληθυσμούς (Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Συνάντηση Τσίπρα με την ελληνική κοινότητα της Ουκρανίας 2018).

4.2 Επηρεασμός Ελλάδας από τις Σχέσεις Ρωσίας - ΝΑΤΟ και Ρωσίας - ΕΕ

Η ελληνική εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας στηρίζονται στο ΝΑΤΟ αλλά και στην ΕΕ. Η Ελλάδα ως κράτος – μέλος αυτών των δύο οργανισμών ασκεί πολιτική πάνω στα διεθνή και ευρωπαϊκά ζητήματα εναρμονισμένη με την κοινή πολιτική των Συμμάχων της. Κάθε φορά υπάρχει δυνατότητα άσκησης μιας εθνικής πολιτικής, η οποία όμως δεν θα ξεπερνά τις «κόκκινες γραμμές» της πολιτικής των προαναφερθέντων οργανισμών.

Η Ελλάδα αποτελεί από το 1952 κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Τα χρόνια του ψυχρού πολέμου, η Ελλάδα προσπαθούσε να προωθήσει τις διάφορες πολιτικές του ΝΑΤΟ στην περιοχή των Βαλκανίων και ως εκ τούτου δεν διέθετε καλές σχέσεις με την ΕΣΣΔ. Στην Ελλάδα φιλοξενείται η βάση της Σούδας, όπου οι ΕΔ των ΗΠΑ την χρησιμοποιούν για διευκολύνσεις στο ναυτικό και την αεροπορία τους. Μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων στην ανατολική Ευρώπη, η Ελλάδα με τη στάση της προσπαθούσε να διευκολύνει διάφορες χώρες

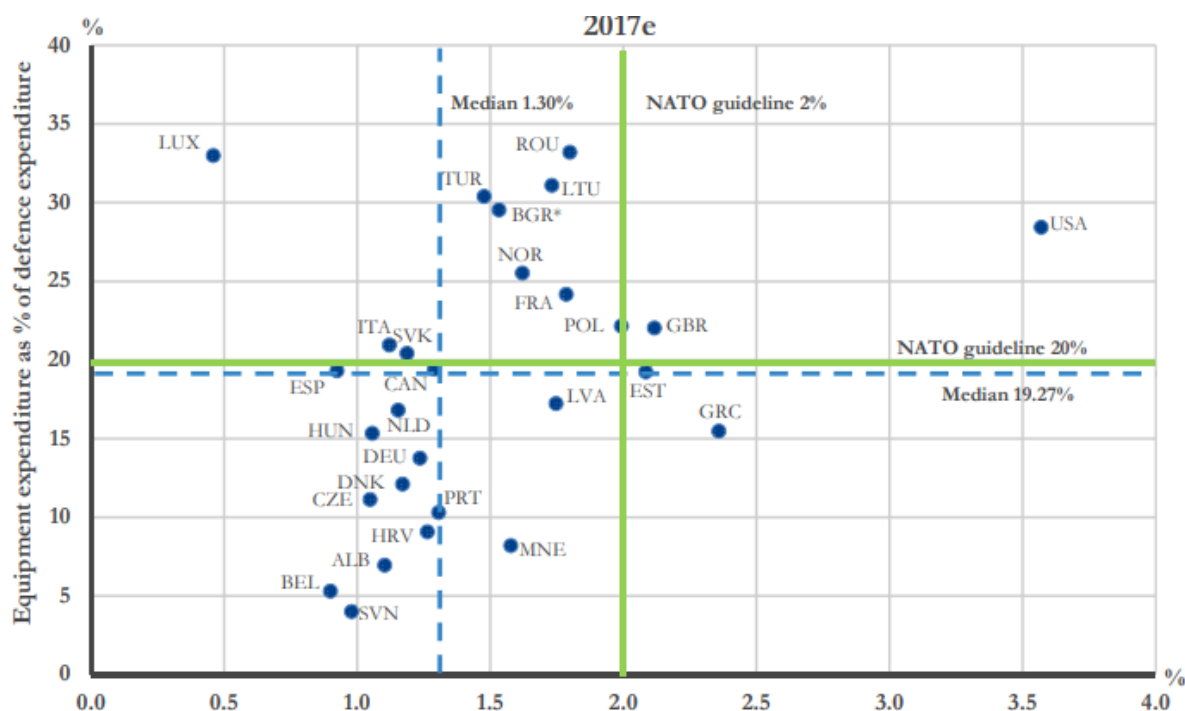
των Βαλκανίων έτσι ώστε αυτές να αποτελέσουν κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ, εκτός από την ΠΓΔΜ. Οι βαλκανικές χώρες την είχαν πάντα σύμμαχο προς αυτή τους την προσπάθεια. Η Ελλάδα άσκησε το δικαίωμα της αρνησικυρίας κατά τη διάρκεια της συνόδου του ΝΑΤΟ το 2008 στο Βουκουρέστι για την μη ένταξη της ΠΓΔΜ στη συμμαχία, εξαιτίας της αδιάλλακτης στάσης της στη διένεξη που υπάρχει ανάμεσα στις δύο χώρες. Μετά από 10 χρόνια και τη συμφωνία των Πρεσπών ανάμεσα στα δύο κράτη, η ΠΓΔΜ υπέβαλε εκ νέου υποψηφιότητα έτσι ώστε να αποτελέσει κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα ως μέλος της συμμαχίας συμμετείχε στις αποστολές του ΝΑΤΟ τόσο στη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, όσο και στο Κόσοβο. Τα τελευταία χρόνια παρέχει διευκολύνσεις σε διάφορα κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ και συμμετέχει η ίδια σε ΝΑΤΟικές ασκήσεις στη Ρουμανία και τη Βουλγαρία, όπως οι ασκήσεις «NOBLE JUMP 2017» (ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ, Άσκηση ΝΑΤΟ “NOBLE JUMP 2017” 2017) και «SABER GUARDIAN 2017» (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Ο Ναύαρχος Ευάγγελος Αποστολάκης ΠΝ στην πολυεθνική άσκηση «SABER GUARDIAN-17» 2017). Επιπλέον, εντός της Ελλάδας πραγματοποιούνται κοινές ασκήσεις μεταξύ κρατών – μελών του ΝΑΤΟ αλλά και χωρών που δεν ανήκουν στη Συμμαχία (πχ Σερβία), όπως για παράδειγμα η άσκηση ειδικών δυνάμεων «SALAMIS STORM 2018», για την *«προαγωγή του επιπέδου της στρατιωτικής συνεργασίας και διαλειτουργικότητας των συμμετεχουσών μονάδων»* (Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, Άσκηση μονάδων ειδικών επιχειρήσεων από Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Σερβία εξελίσσεται από σήμερα στην Αττική 2018). Τα τελευταία χρόνια λειτουργεί στη Θεσσαλονίκη το ΝΑΤΟικό Στρατηγείο NRDC-GR, το οποίο ανήκει στη δομή δυνάμεων του ΝΑΤΟ και σχεδόν κάθε χρόνο διεξάγει ασκήσεις με διάφορα σενάρια με τη συμμετοχή διαφόρων ΝΑΤΟικών κρατών (ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ, Άσκηση “TRIDENT JAGUAR 2018” 2018).

Οι σχέσεις του ΝΑΤΟ με τη Ρωσία τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα μετά τις κρίσεις στη Γεωργία το 2008 και την Ουκρανία το 2014 δεν βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Η Ελλάδα προσπαθεί να εφαρμόζει την πολιτική του ΝΑΤΟ απέναντι στη Ρωσία χωρίς όμως να προκαλεί τη Ρωσία. Η Ελλάδα σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ δεν προχώρησε σε απέλαση ρώσων διπλωματών λόγω της διένεξης του ΝΑΤΟ με τη Ρωσία όσον αφορά το ζήτημα της απόπειρας δολοφονίας του Ρώσου πρώην διπλού πράκτορα Σεργκέι

Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία (CNBC 2018) και ασκούσε μια μετριοπαθή πολιτική απέναντι στη Ρωσία για αυτή την κρίση.

Η Ελλάδα ακολουθεί πιστά τις οδηγίες του NATO, όσον αφορά τις αμυντικές δαπάνες, και είναι από τις λίγες χώρες του NATO που δαπανά πάνω από το 2% του ΑΕΠ της. Από την άλλη πλευρά υστερεί και δεν καταναλώνει το 20% αυτών για την ανανέωση του ήδη υπάρχοντος αμυντικού εξοπλισμού που διαθέτει (NATO, Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017) 2018). Η Ελλάδα αποτελεί μια από τις σημαντικότερες δυνάμεις του NATO στα Βαλκάνια και διαθέτει αξιόμαχες ΕΔ, ενώ ο εξοπλισμός αυτών είναι από τους πλέον σύγχρονους και ικανούς στη περιοχή.

Εικόνα 4-4 : Αμυντικές Δαπάνες NATO 2017

Η Ελλάδα δεν συμμετέχει ενεργά, καθώς δεν παρέχει στρατιωτικό προσωπικό για την διαμόρφωση της δύναμης ταχείας επέμβασης του NATO στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης (NATO's Enhanced Forward Presence 2018). Η Ελλάδα συνεισφέρει προσωπικό για το επιτελείο του πολυεθνικού Στρατηγείου της Μεραρχίας του NATO στη Ρουμανία (Headquarters Multinational Division South – East 2018). Η Ελλάδα είναι από τις λίγες χώρες του NATO που διαθέτει ρωσικής κατασκευής στρατιωτικό εξοπλισμό, με το αντιαεροπορικό πυραυλικό

σύστημα S-300 να αποτελεί το πλέον εξελιγμένο τεχνολογικά εκπρόσωπο αυτών.

Η Ελλάδα ως κράτος – μέλος προσπαθεί να μην αποκλείει και να μην περάσει τις «κόκκινες γραμμές» από τις πολιτικές του NATO σε σχέση με τη Ρωσία. Έχοντας θρησκευτική συγγένεια με τη Ρωσία προσπαθεί με κάθε τρόπο να αποκομίσει κέρδη από αυτή, χωρίς αυτό να επηρεάζει το NATO. Αν και φαίνεται ότι διάκειται θετικά προς τη Ρωσία, η πολιτική που ασκεί είναι πάντα προσανοτολισμένη προς τα συμφέροντα της Συμμαχίας, στην οποία έχει προσκοληθεί εδώ και σχεδόν 70 χρόνια. Η Ελλάδα προσπαθεί να βοηθήσει τους συμμάχους της στο NATO χωρίς όμως να έχει μεγάλη έκθεση προς τον ρωσικό κίνδυνο που αυτές αντιμετωπίζουν.

Το 1993 θεσπίστηκε η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της ΕΕ. Μετά την εφαρμογή της συνθήκης της Λισαβόνα το 2009, η ΕΕ ασκεί κοινή εξωτερική πολιτική και έχει προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό σε αυτόν τον τομέα, όμως τα κράτη της ΕΕ μπορούν να ασκήσουν και ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική σε διάφορα ζητήματα που άπτονται των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων. Ο τομέας της ασφάλειας, επειδή τα περισσότερα κράτη της ΕΕ είναι μέλη και του NATO, υφίσταται αλλά δεν έχει προχωρήσει σε ικανοποιητικό βαθμό, διότι η ασφάλειά τους στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στο NATO (ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ 2018), (EUR-Lex 2018).

Οι σχέσεις της ΕΕ με τη Ρωσία δεν ήταν ποτέ σε πολύ καλό επίπεδο. Μετά την κρίση στην Ουκρανία οι σχέσεις τους έχουν γίνει εχθρικές σε πολλούς τομείς. Συγκεκριμένα, η ΕΕ επέβαλε κυρώσεις στη Ρωσία όσον αφορά (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο/Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης 2018):

- διπλωματικά μέτρα
- ατομικά περιοριστικά μέτρα (δέσμευση περιουσιακών στοιχείων και ταξιδιωτικούς περιορισμούς)
- περιορισμούς όσον αφορά τις οικονομικές σχέσεις με την Κριμαία και τη Σεβαστούπολη
- οικονομικές κυρώσεις

- περιορισμούς όσον αφορά την οικονομική συνεργασία

Μετά την επιβολή κυρώσεων από την ΕΕ προς τη Ρωσία έχουν μειωθεί οι εμπορικές σχέσεις πολλών μελών της ΕΕ με τη Ρωσία. Η Ελλάδα είναι μια χώρα, η οποία έχει επηρεαστεί από αυτήν την κατάσταση διότι επλήγησαν οι εξαγωγές προς τη Ρωσία, ενώ είχαν ανοδική τάση (OEC, Greece 2018).

Η ΕΕ επιθυμεί να μην εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ρωσικό φυσικό αέριο. Για τον σκοπό αυτό προσπαθεί να εξασφαλίσει νέους τρόπους παροχής φυσικού αερίου προς αυτήν. Η κρίση στην Ουκρανία και η προσπάθεια της Ρωσίας να την εκμεταλλευτεί όσον αφορά την διανομή του φυσικού αερίου προς την Ευρώπη, κατέδειξε ότι οι χώρες ειδικά της κεντρικής Ευρώπης αλλά και των Βαλκανίων είναι σχεδόν εξολοκλήρου εξαρτημένες από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η ΕΕ ήταν αυτή που βοήθησε στη ματαίωση κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου ρωσικών συμφερόντων SOUTH STREAM διαμέσω των Βαλκανίων. Επιπλέον, έχει δεχθεί θετικά την κατασκευή των αγωγών φυσικού αερίου TAP και BRUA, καθώς και τις προσπάθειες των Βαλκανικών κρατών να δημιουργήσουν έναν αγωγό φυσικού αερίου που διατρέχει όλα αυτά. Η ΕΕ δεν διάκειται θετικά στην κατασκευή ενός αγωγού, δια μέσω των Βαλκανίων αρχής γενομένης από τη Βουλγαρία, ο οποίος θα προωθεί το ρωσικό φυσικό αέριο, που θα πηγαίνει στη Τουρκία μέσω του αγωγού TURK STREAM.

Η Ρωσία φαίνεται ότι επηρεάζει πολλά πολιτικά κόμματα σε διάφορες χώρες της ΕΕ. Τα υπόψη πολιτικά κόμματα (είτε της ακρα-αριστεράς είτε της ακρα-δεξιάς) ασκούν μια αντι-δυτική πολιτική για τις χώρες τους με κύριο άξονα την μη ολοκλήρωση της πολιτικής και οικονομικής ένωσης των ευρωπαϊκών κρατών. Με τον τρόπο αυτό η Ρωσία προσπαθεί να προωθήσει τις πολιτικές της και να αποκομίσει πολιτικά οφέλη σε διάφορες χώρες της ΕΕ (European Council on Foreign Relations 2017).

Η ΕΕ μετά το 2007 και τη μεγάλης κλίμακας κυβερνοεπίθεση στην Εσθονία είναι σε διαρκή επαγρύπνηση για μια κυβερνοεπίθεση προερχόμενη από τη Ρωσία. Υπάρχουν διάφορες μεμονομένες κυβερνοεπιθέσεις προς χώρες της ΕΕ, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατονομάζει ευθέως τη Ρωσία ως χώρα από την οποία προέρχονται διάφορες κυβερνοεπιθέσεις εναντίον κρατών της ΕΕ

(EUObserver 2018). Για παράδειγμα, η Γερμανία κατηγορήσε ευθέως τη Ρωσία για κυβερνοεπίθεση εναντίον της ιστοσελίδας του υπουργείου Εξωτερικών το 2018 (REUTERS, Germany says it has to assume Russia behind recent cyber attack 2018).

Σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες δραστηριοποιείται το ρωσικό οργανωμένο έγκλημα. Η κύρια δραστηριότητα του αφορά το ξέπλυμα μαύρου χρήματος και δευτερευόντως την διακίνηση ναρκωτικών αλλά και ανθρώπων (EUObserver, Free movement of organised crime in Europe 2017).

Η Ελλάδα ως μέλος της ΕΕ τηρεί όλες τις υποχρεώσεις προς αυτήν. Μετά το 2014 δεν έχει αποκλίνει από τις κυρώσεις που επιβλήθηκαν προς τη Ρωσία, γεγονός το οποίο έχει πλήξει τις εξαγωγές της ελληνικής οικονομίας. Ως προς το ζήτημα των αγωγών φυσικού αερίου είναι αυτή που πρωτοστατεί στην πολιτική απεξάρτησης της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η κατασκευή του αζερικών συμφερόντων αγωγού φυσικού αερίου TAP επιδεικνύει την προσύλωσή της προς αυτόν τον στόχο της ΕΕ. Η Ελλάδα συμμετέχει σε όλα τα όργανα της ΕΕ, τα οποία στηλιτεύουν τις πολιτικές που ασκεί η Ρωσία όσον αφορά το οργανωμένο έγκλημα, τις κυβερνοεπιθέσεις και την προπαγάνδα.

Παρά τα κοινά βήματα που έχουν κάνει οι ΗΠΑ και η ΕΕ φαίνεται τα τελευταία χρόνια ότι το κοινό μέτωπο τους ενδέχεται να διαρραγεί. Η εξάρτηση της ΕΕ από το ρωσικό φυσικό αέριο αποτελεί σημαντικό παράγοντα σε αυτήν την κατεύθυνση. Τον Ιούλιο του 2018 ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Ντόναλντ Τραμπ, κατέκρινε την πρόθεση της Γερμανίας να δημιουργηθεί ένας νέος αγωγός φυσικού αερίου, ο NORD STREAM 2, ο οποίος θα μεταφέρει ρωσικό φυσικό αέριο στην Ευρώπη. Με αυτόν τον τρόπο η Ρωσία θα μπορέσει να αποκομίσει οικονομικά οφέλη και να παρακαμφεί το εμπάργκο που της έχει επιβληθεί εξαιτίας της ουκρανικής κρίσης (Bloomberg 2018). Η Γερμανία παρά τις πιέσεις των ΗΠΑ προσπαθεί με κάθε τρόπο να δημιουργηθεί ο αγωγός φυσικού αερίου NORD STREAM 2. Στις συζητήσεις μεταξύ του ρώσου προέδρου και της γερμανίδας καγκελαρίου τον Αύγουστο του 2018 έγινε εκτενής συζήτηση πάνω σε αυτό το ζήτημα καθώς και σε άλλα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής, όπως η Ουκρανία και η Συρία (REUTERS, Tough talks, no agreements at Merkel, Putin meeting near Berlin 2018).

4.3 Επηρεασμός της Ελλάδας από τις Σχέσεις Ρωσίας με Κράτη των Βαλκανίων

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με την Αλβανία. Η εξωτερική πολιτική της Αλβανίας σε σχέση με τη Ρωσία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις ΗΠΑ, οι οποίες είναι το βασικό κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ. Η Αλβανία προσπαθεί με κάθε τρόπο να ικανοποιήσει τις επιθυμίες των ΗΠΑ και για αυτόν τον λόγο η εξωτερική της πολιτική δεν επηρεάζεται από τη Ρωσία και σε πολλές περιπτώσεις είναι ενάντια προς αυτή, ειδικά όσον αφορά την ΠΓΔΜ ενώ αποστέλλει στρατιωτικό προσωπικό στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Επιπλέον, εξαιτίας της έλλειψης θρησκευτικής και φυλετικής συγγένειας με τη Ρωσία, η τελευταία ασκεί περισσότερη επιρροή τόσο στη Σερβία όσο και στην ΠΓΔΜ, χώρες με τις οποίες η Αλβανία έχει διαφορές λόγω της ύπαρξης αλβανικής μειονότητας στην επικράτειά τους. Στη περίπτωση αυτή δεν υπάρχουν συνέπειες για την ελληνική εξωτερική πολιτική όσον αφορά τη Σερβία αλλά ενδέχεται να υπάρξουν συνέπειες όσον αφορά την ΠΓΔΜ. Η Ρωσία στηλίτευσε την εμπλοκή της Αλβανίας στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ και ειδικά, κατά τη διάρκεια των εκλογών του 2017, την έμμεση εύνοια της, μέσω των αλβανικών πολιτικών κομμάτων της ΠΓΔΜ, προς το περισσότερο διαλλακτικό σοσιαλιστικό κόμμα της ΠΓΔΜ. Η υποστήριξη της περισσότερο διαλλακτικής πολιτικής ηγεσίας από την Αλβανία σε αντίθεση με την υποστήριξη της εθνικιστικού κόμματος από τη Ρωσία είχε ως αποτέλεσμα να υπερισχύσει το 2017 η πλευρά που μπορούσε να προχωρήσει σε συζητήσεις με την ελληνική κυβέρνηση. Επιπλέον, ο αγωγός ΤΑΡ, ο οποίος διέρχεται από την Ελλάδα και την Αλβανία, φανερώνει ότι η Ρωσία δεν μπόρεσε στο παρελθόν να επηρεάσει τις παραπάνω χώρες, έτσι ώστε να κατασκευαστεί εντός αυτών αγωγός φυσικού αερίου ρωσικών συμφερόντων. Σε αυτόν τον τομέα η Αλβανία φαίνεται να επηρεάζεται από την ΕΕ, παρότι δεν είναι μέλος αυτής, και πρωτοστατεί στην απεξάρτηση των χωρών των Βαλκανίων από το ρωσικό φυσικό αέριο κυρίως λόγω του αγωγού φυσικού αερίου ΙΑC.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με την ΠΓΔΜ. Η Ρωσία ήταν από τις πρώτες χώρες που αναγνώρισαν την ΠΓΔΜ με τη συνταγματική της ονομασία και μέχρι σήμερα

υποστηρίζει μια αδιάλλακτη στάση της ΠΓΔΜ σε σχέση με την Ελλάδα στο ζήτημα της ονομασίας της. Προσπαθεί να τονίσει με κάθε τρόπο τη θρησκευτική και τη φυλετική συγγένεια μαζί της και φαίνεται να υπερασπίζεται τις θέσεις του εθνικιστικού κόμματος. Η Ρωσία επιθυμεί να μην υπάρξει εισδοχή της ΠΓΔΜ στους κόλπους του ΝΑΤΟ, έτσι ώστε να μπορεί να εμπλέκεται εντός αυτής με πιο εύκολο τρόπο. Η επίλυση του ζητήματος της ονομασίας και η εισδοχή της ΠΓΔΜ στο ΝΑΤΟ φαίνεται ότι θα σταθεροποιήσει την κατάσταση σε μια χώρα που έχει μια σημαντική αλβανική μειονότητα, με έντονες τάσεις αυτοδιάθεσης. Επιπλέον, η Ρωσία ασκεί μεγάλη επιρροή στο αντιπολιτευόμενο κόμμα στην ΠΓΔΜ, το οποίο έχει σημαντική υποστήριξη από τους πολίτες της ΠΓΔΜ και έχει μια έντονη αντι-ελληνική ρητορική. Η έμμεση υποστήριξη που παρείχε στο εθνικιστικό κόμμα στις εκλογές του 2017, κυρίως με δηλώσεις για την απεμπλοκή της Αλβανίας, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ από αυτές, φανέρωσαν τη βούλησή της σε αυτό το ζήτημα. Μετά την αλλαγή πολιτικής ηγεσίας στην ΠΓΔΜ, ο επηρεασμός της από τη Ρωσία είναι μικρότερος, γεγονός που καταδεικνύει η συμφωνία των Πρεσπών μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Από την άλλη πλευρά, η ρωσική εξωτερική πολιτική εξαιτίας της αποτυχίας της στην ΠΓΔΜ, φαίνεται ότι στράφηκε προς την Ελλάδα έτσι ώστε να σαμποτάρει αυτή την συμφωνία. Η απέλαση των δύο ρώσων διπλωματών και η απαγόρευση εισόδου άλλων δύο στην Ελλάδα καταδεικνύει αυτή τη προσπάθεια, η οποία δεν είχε επιτυχές τέλος. Η απέλαση ελλήνων διπλωματών από τη Ρωσία φανερώνει το γεγονός ότι οι σχέσεις Ελλάδας και Ρωσίας επηρεάστηκαν εξαιτίας της προσπάθειας ανάμειξής της στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και της ΠΓΔΜ. Η ΕΕ επιθυμεί μια επιπλέον συνεργασία με την ΠΓΔΜ, η οποία είναι υποψήφια προς ένταξη χώρα. Η ελληνική εξωτερική πολιτική σε σχέση με την ΠΓΔΜ και αντίστροφα φαίνεται ότι δεν επηρεάζονται από τις προθέσεις της Ρωσίας. Τέλος, με τα διάφορα επικοινωνιακά δίκτυα ασκεί προπαγάνδα για τη συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ δείχνοντας την ενόχλησή της από την υπογραφή αυτής. Κατηγορεί επιπλέον άλλες χώρες (ΗΠΑ), ότι μέσω εκβιασμών και δωροδοκιών κατάφεραν να εγκριθεί η αλλαγή του συντάγματος της ΠΓΔΜ, γεγονός που αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση για την έγκριση της συμφωνίας και από την Ελλάδα.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με το Κόσοβο. Η Ελλάδα από το 1999 μέχρι σήμερα

έχει στρατιωτική παρουσία σε αυτή τη χώρα, ενώ η Ρωσία αποσύρθηκε από αυτήν το 2003. Η Ελλάδα όπως και η Ρωσία δεν έχει αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου από το 2008 (ενώ η ΕΕ το έχει πράξει) και επιθυμούν να επιλυθεί αυτό το ζήτημα με τις συνομιλίες που διεξάγονται κάτω από την αιγίδα της ΕΕ. Η Ελλάδα ανάλογα με την κατάσταση ψηφίζει είτε υπέρ είτε κατά της ένταξης του Κοσόβου σε διάφορους οργανισμούς. Η Ελληνική Κυβέρνηση ψήφισε θετικά για να ενταχθεί το Κόσοβο στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανοικοδόμηση και την Ανάπτυξη (Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs 2018), αλλά, όπως και η Ρωσία, ψήφισε κατά της ένταξης του Κοσόβου στην UNESCO, παρόλο που τα περισσότερα κράτη σύμμαχοι της στο NATO και την ΕΕ ψήφισαν υπέρ (B92, Kosovo's bid to join UNESCO fails; details of voting emerge 2015). Η Ελλάδα δεν επιθυμεί να αποτελέσει το Κόσοβο προηγούμενο φαινόμενο για την εισδοχή μια κρατικής οντότητας στον ΟΗΕ και τους οργανισμούς του, διότι ελλοχεύει ο κίνδυνος αναγνώρισης της εμπονομαζόμενης «Δημοκρατίας της Βορείου Κύπρου». Όσο δεν λύνεται το ζήτημα του Κοσόβου, υπάρχει ο κίνδυνος να υπάρξει κρίση σε γειτονικές με αυτό χώρες, κυρίως τη νότιο Σερβία και τη ΠΓΔΜ. Αυτό δύναται να αποτελέσει αφορμή αποσταθεροποίησης στις υπόψη χώρες. Η αποσταθεροποίηση στη ΠΓΔΜ θα μπορούσε να δημιουργήσει πρόβλημα στην ασφάλεια της Ελλάδας, αφού η ΠΓΔΜ συνορεύει με την Ελλάδα. Εξυπηρετεί την Ελλάδα να επιλυθεί το ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, έτσι ώστε να μην υπάρξει αποσταθεροποίηση των δυτικών Βαλκανίων.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Σερβία. Η Ρωσία ασκεί μεγάλη επιρροή στη Σερβία με διάφορους τρόπους και κυρίως με την υποστήριξη που της παρέχει στο ζήτημα του Κοσόβου. Η Ρωσία στηρίζει τις συνομιλίες μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου, που πραγματοποιούνται κάτω από την αιγίδα της ΕΕ, αλλά με κάθε τρόπο προσπαθεί να επιδείξει την έμπρακτη συμπαράστασή της προς αυτήν. Η Ελλάδα προσπαθεί με κάθε τρόπο να προσεγγίσει τη Σερβία ειδικά σε θέματα οικονομικού ενδιαφέροντος. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιούνται τετραμερείς συναντήσεις ανάμεσα στην Ελλάδα – Σερβία – Βουλγαρία – Ρουμανία με σκοπό να συζητηθούν οι περιφερειακές εξελίξεις στα Βαλκάνια (ενταξιακή πορεία Δυτικών Βαλκανίων) αλλά και για να συζητηθούν έργα υποδομών – μεταφορών – ενέργειας (CNN Greece 2018). Με αυτόν τον τρόπο γίνεται προσπάθεια η Σερβία να

έχει ως βασικούς συνομιλητές στην περιοχή τα κράτη των Βαλκανίων που ανήκουν στην ΕΕ και όχι τη Ρωσία. Η Ρωσία προσπαθεί τα τελευταία χρόνια να διατηρήσει το υπάρχον status quo στη περιοχή, έτσι ώστε να μπορεί να παρεμβαίνει στα δυτικά Βαλκάνια. Τον Αύγουστο του 2018 υπήρξε ένταση στη Σερβία, όσον αφορά το ζήτημα του Κοσόβου, με κάποια μέλη της κυβέρνησής της να εκφράζουν ανοιχτά την άποψη ότι πρέπει να γίνουν αλλαγές συνόρων στα δυτικά Βαλκάνια, έτσι ώστε το βόρειο Κόσοβο να ενσωματωθεί στη Σερβία, ενώ ένα μέρος της νότιας Σερβία (κοιλιάδα του Πρέσεβο) να ενσωματωθεί στο Κόσοβο. Με αυτόν τον τρόπο εκτιμάται ότι θα επιλυθεί το ζήτημα της αναγνώρισης του Κοσόβου (The New York Times 2018). Η αλλαγή συνόρων είναι μια πολύ δύσκολη υπόθεση και μια ενδεχόμενη εφαρμογή της στην περίπτωση Σερβίας – Κοσόβου δύναται να επηρεάσει και άλλα κράτη των Βαλκανίων με αποτέλεσμα να επηρεαστεί τόσο η ελληνική εξωτερική πολιτική όσο και η ασφάλεια.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με το Μαυροβούνιο. Το Μαυροβούνιο είναι το κράτος των δυτικών Βαλκανίων το οποίο παρά την φυλετική και θρησκευτική του συγγένεια με τη Ρωσία έπαψε σταδιακά να επηρεάζεται από αυτήν και ακολούθησε μια φιλοδυτική πολιτική. Το παράδειγμα του Μαυροβουνίου φαίνεται να εφαρμόζεται και στην ΠΓΔΜ, όπου το 2017 πραγματοποιήθηκε η αλλαγή στην κυβέρνηση με την ανάληψη της ηγεσίας της χώρας από ένα φιλοδυτικό κόμμα, το οποίο μετά τη συμφωνία των Πρεσπών με την Ελλάδα υπέβαλλε αίτηση προσχώρησης στο ΝΑΤΟ. Η ελληνική εξωτερική πολιτική πρέπει να διερευνήσει τα γεγονότα που πραγματοποιήθηκαν πριν την ένταξη του Μαυροβουνίου στο ΝΑΤΟ, έτσι ώστε να κατανοήσει τον τρόπο δράσης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής σε παρεμφερή ζητήματα και ειδικά στην ανάμειξή της στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ. Οι σχέσεις με τη Σερβία, η οποία αποτελεί πιστό σύμμαχο της Ρωσίας στα δυτικά Βαλκάνια, δεν φαίνεται να διαταράχτηκαν σε μεγάλο βαθμό λόγω της εισόδου του Μαυροβουνίου στο ΝΑΤΟ. Τέλος, το Μαυροβούνιο είναι μια από τις βασικές χώρες για τη δημιουργία του αγωγού φυσικού αερίου IAC, ο οποίος θα προσπαθήσει να ανεξαρτητοποιήσει τα δυτικά Βαλκάνια από το ρωσικό φυσικό αέριο και συνεργάζεται σε αυτόν τομέα με την Ελλάδα.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη. Η Ρωσία μπορεί να εμπλακεί στα εσωτερικά ζητήματα της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης λόγω της ύπαρξης των τριών διαφορετικών πόλων εξουσίας στη χώρα. Η Ρωσία υποστηρίζει με κάθε τρόπο και κυρίως μέσω διαφόρων επενδύσεων σε μεγάλες επιχειρήσεις της χώρας τους Βόσνιους Σέρβους. Η ύπαρξη του σερβο-Βόσνιου προέδρου αποτελεί ένα αποσταθεροποιητικό στοιχείο για την περιοχή εξαιτίας της πρόθεσής του να αλλάξει τη συμφωνία του Ντέιτον και οι Σέρβοι κάτοικοι της χώρας να αποσχιστούν από το υπάρχον κράτος. Η υπόψη πρόθεση μαζί με τις τελευταίες δηλώσεις για αλλαγή συνόρων ανάμεσα σε Σερβία και Κόσοβο μπορούν να αποσταθεροποιήσουν την περιοχή των δυτικών Βαλκανίων. Η ελληνική εξωτερική πολιτική στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη ταυτίζεται με αυτήν της ΕΕ, ενώ δεν φαίνεται να υπάρχει εμφανές πρόβλημα για την ασφάλεια της Ελλάδας.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Κροατία. Η Κροατία όντας μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ προσπαθεί να εφαρμόσει πιστά τις αποφάσεις τους που αφορούν τη Ρωσία, ενώ δεν έχει πολλές οικονομικές σχέσεις μαζί της. Από την άλλη πλευρά συνεργάζεται στον τομέα της ενέργειας με την Ελλάδα, λόγω της συμμετοχής της στον αγωγό φυσικού αερίου ΙΑC και προσπαθεί να μην εξαρτάται σε αυτόν τον τομέα από τη Ρωσία. Η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν έχει κάποιο πρόβλημα με την υπόψη χώρα και τις σχέσεις της με τη Ρωσία επειδή και οι δύο ανήκουν στους ίδιους οργανισμούς (ΝΑΤΟ,ΕΕ).

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική δεν φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Σλοβενία. Η Σλοβενία είναι μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ προσπαθεί να εφαρμόσει πιστά τις αποφάσεις τους που αφορούν τη Ρωσία, ενώ δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλες οικονομικές σχέσεις μαζί της. Η Σλοβενία αν και ανήκει στη βαλκανική χερσόνησο δεν ασκεί βαλκανική πολιτική. Δεν επιθυμεί να εμπλακεί με τους αγωγούς φυσικού αερίου που πρόκειται να κατασκευαστούν εντός των Βαλκανίων. Η ελληνική εξωτερική πολιτική δεν έχει κάποιο πρόβλημα με τη υπόψη χώρα και τις σχέσεις της με τη Ρωσία επειδή και οι δύο ανήκουν στους ίδιους οργανισμούς (ΝΑΤΟ,ΕΕ).

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Ρουμανία. Η Ρωσία δεν έχει πολύ καλές σχέσεις με τη Ρουμανία εξαιτίας κυρίως της εισόδου της τελευταίας στο NATO. Η Ρωσία θεωρεί τη βάση στο Deveselu απειλή για την εθνική της ασφάλεια εξαιτίας της χρησιμοποίησής της στην αντιπυραυλική ασπίδα των ΗΠΑ στην Ευρώπη. Η ύπαρξη αυτής της βάσης στη Ρουμανία έχει προκαλέσει επιδείνωση των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες. Η Ρουμανία στηρίζεται στην αλληλεγγύη των κρατών – μελών του NATO, όσον αφορά την προάσπιση της εθνικής της κυριαρχίας. Η δημιουργία του Στρατηγείου της Μεραρχίας Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης στη Ρουμανία υποδηλώνει την αλληλεγγύη των κρατών – μελών της Συμμαχίας προς αυτήν. Η Ελλάδα συμμετέχει στο υπόψη Στρατηγείο, δείχνοντας έμπρακτα την υποστήριξή της προς τη Ρουμανία. Η Ρουμανία επιδιώκει την μεγαλύτερη εμπλοκή του NATO στη Μαύρη θάλασσα, κάτι το οποίο δεν συμμερίζεται το NATO και κυρίως η Βουλγαρία και η Τουρκία, οι οποίες δεν επιθυμούν να προκαλείται η Ρωσία στην υπόψη περιοχή (REUTERS, NATO to launch Black Sea force as latest counter to Russia 2017). Στον οικονομικό τομέα η Ρουμανία ακολουθεί την ίδια πολιτική με την Ελλάδα σε σχέση με τη Ρωσία, επειδή είναι μέλος της ΕΕ. Η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου BRUA δείχνει την επιτακτικότητα απεξάρτησης της Ρουμανίας από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η Ρουμανία με αυτόν τον τρόπο προσπαθεί να εφαρμόσει μια ανεξάρτητη πολιτική σε σχέση με τα υπόλοιπα Βαλκανικά κράτη. Η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια θα έχει πρόβλημα αν κλιμακωθούν περαιτέρω οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ρουμανίας, επειδή ως κράτος – μέλος του NATO είναι αλληλέγγυη προς τη Ρουμανία.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Βουλγαρία. Οι δύο χώρες δεν έχουν πολύ καλές σχέσεις εξαιτίας της μη κατασκευής των αγωγών SOUTH STREAM και Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη. Πλέον η Βουλγαρία επιθυμεί να περάσει από το έδαφος της ο αγωγός φυσικού αερίου TURK STREAM, αλλά η ΕΕ δεν φαίνεται να εξετάζει θετικά αυτό το εγχείρημα. Η προέκταση αυτού του αγωγού προς τη Βουλγαρία και στη συνέχεια προς τη κεντρική Ευρώπη θα είναι αντίθετη προς τα ελληνικά οικονομικά συμφέροντα, αφού από την Ελλάδα τα επόμενα χρόνια θα διέρχεται αζέρικο φυσικό αέριο μέσω του αγωγού TAP. Επιπλέον, η Ελλάδα

βρέθηκε δύο φορές εκτεθειμένη προς τη Ρωσία, λόγω της ματαίωσης του έργου κατασκευής των δύο προαναφερθέντων αγωγών. Η Ρωσία ασκεί μεγαλύτερη επιρροή στην εξωτερική πολιτική σε σχέση με άλλες χώρες των Βαλκανίων λόγω της θρησκευτικής και φυλετικής συγγένειας των δύο χωρών. Η Βουλγαρία ως κράτος – μέλος του NATO και της ΕΕ, στηρίζει τις πολιτικές αυτών που αφορούν τη Ρωσία, αλλά, σε αντίθεση με τη Ρουμανία, δεν επιδιώκει την μεγαλύτερη εμπλοκή του NATO στη Μαύρη θάλασσα, διότι δεν επιθυμεί να προκαλείται η Ρωσία στην υπόψη περιοχή (REUTERS, NATO to launch Black Sea force as latest counter to Russia 2017). Η Βουλγαρία επιδιώκει μια πιο διαλλακτική πολιτική σε σχέση με τη Ρωσία και επιθυμεί να έχει τη Ρωσία σύμμαχό της κυρίως στον τομέα του φυσικού αερίου. Η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια δύναται να επηρεαστεί από την επιρροή που ασκεί η Ρωσία στη Βουλγαρία. Αν προχωρήσει η συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Βουλγαρίας στον τομέα του φυσικού αερίου, τότε η ελληνική οικονομία θα επηρεαστεί διότι θα υπάρχει ένας ανταγωνιστικός αγωγός φυσικού αερίου, ο οποίος θα διασχίζει ένα μεγάλο μέρος της βαλκανικής χερσονήσου.

Η ελληνική ασφάλεια και εξωτερική πολιτική φαίνεται να επηρεάζεται από τις σχέσεις της Ρωσίας με τη Τουρκία. Η Τουρκία συνεργάζεται με τη Ρωσία στον οικονομικό τομέα και ιδιαίτερα στην κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου TURK STREAM, ο οποίος φαίνεται να είναι ανταγωνιστικός του αγωγού φυσικού αερίου TAP, ο οποίος διέρχεται από την Ελλάδα. Σε αυτήν της την προσπάθεια φαίνεται να έχει βρει σύμμαχο τη Βουλγαρία, η οποία επιθυμεί ο υπόψη αγωγός να διέλθει από το έδαφος της. Αν και η Τουρκία είναι κράτος – μέλος του NATO από το 1952, τα τελευταία χρόνια έχει αναπτύξει συνεργασία με τη Ρωσία στον αμυντικό τομέα, με αποκορύφωση την υπογραφή συμφωνίας για την προμήθεια του αντιαεροπορικού συστήματος S-400. Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών έχουν περάσει από διάφορα στάδια. Ειδικά τα τελευταία χρόνια πέρασαν από τη φάση των προστριβών, με κύριο ζήτημα την κατάρριψη του ρωσικού SU-24, μέχρι τις συνομιλίες μεταξύ τους συμπεριλαμβανομένου και του Ιράν για το μέλλον της Συρίας. Η Τουρκία είναι σε σύμπλευση με τη Βουλγαρία και σε αντίθεση με τη Ρουμανία, διότι δεν επιδιώκει την μεγαλύτερη εμπλοκή του NATO στη Μαύρη θάλασσα για να μην προκαλείται η Ρωσία στην υπόψη περιοχή (REUTERS, NATO to launch Black Sea force as latest counter to Russia 2017). Η Τουρκία

επιδιώκει να ασκήσει μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια, εκμεταλλευόμενη του μουσουλμάνους που υπάρχουν σε πολλές βαλκανικές χώρες. Η εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας δύναται να δημιουργήσει προβλήματα στην ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια. Αρχικά, αν η Τουρκία υποστηρίξει τις θέσεις της Ρωσίας στην περιοχή των Βαλκανίων μπορεί να υπάρξει πρόβλημα με το μουσουλμανικό στοιχείο που διαβιεί στην ΠΓΔΜ. Από την άλλη πλευρά, μετά τις τεταμένες σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελλάδας το καλοκαίρι του 2018, ο ρώσος πρωθυπουργός αναφέρθηκε με τον όρο «Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου», προσπαθώντας να την συγκρίνει με το Κόσοβο (The Russian Government 2018). Το γεγονός αυτό φανερώνει μια φιλοτουρκική πολιτική σε αυτό το ζήτημα, σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια όπου η Ρωσία ζητούσε την επίλυση αυτού του ζητήματος μέσω του ΟΗΕ. Η αμυντική θωράκιση της Τουρκίας με ρωσικά οπτικά συστήματα δύναται να ανατρέψει το υπάρχον status quo ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία.

5 Συμπεράσματα – Προτάσεις

5.1 Συμπεράσματα

Τα Βαλκάνια αποτελούσαν και αποτελούν ένα πεδίο δράσης της Ρωσίας έτσι ώστε να μπορέσει να εξαπλωθεί προς τα δυτικά. Μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας σε μικρότερα κράτη, το NATO και η ΕΕ προσπάθησαν και κατάφεραν σε μεγάλο βαθμό να δεχτούν στους κόλπους τους ένα πολύ μεγάλο μέρος των κρατών των Βαλκανίων, ενώ η Ρωσία φαίνεται ότι επηρεάζει ολοένα και ένα μικρότερο μέρος αυτών με τάση σχεδόν το σύνολο των βαλκανικών κρατών να περάσει στη σφαίρα επιρροής του NATO και της ΕΕ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να υπάρχουν προστριβές με αυτούς τους δύο οργανισμούς, στους οποίους αποτελεί κράτος – μέλος η Ελλάδα και να επηρεάζεται η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια από τις σχέσεις της Ρωσίας με το NATO και την ΕΕ. Η ελληνική εξωτερική πολιτική ενδιαφέρεται περισσότερο για τις σχέσεις που έχει η Ρωσία με τα όμορα με αυτήν κράτη. Όσο μεγαλύτερη απόσταση έχει μια χώρα των Βαλκανίων από την Ελλάδα τόσο λιγότερο επηρεάζουν οι σχέσεις της με τη Ρωσία την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια.

Μετά τη πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού οι σχέσεις Ελλάδας και Ρωσίας βρίσκονταν σε ικανοποιητικό επίπεδο. Η Ρωσία καθώς και ο πρόεδρος της, Βλαντιμίρ Πούτιν, τυγχάνουν ευρείας αποδοχής από ένα μεγάλο μέρος των ελλήνων πολιτών, εξαιτίας κυρίως της κοινής θρησκείας που έχουν οι δύο χώρες. Οι Έλληνες πολίτες θεωρούν τη Ρωσία φίλη χώρα και θα επιθυμούσαν να έχουν μια προνομιακή σχέση μαζί της. Το τελευταίο όμως δεν δύναται να πραγματοποιηθεί λόγω της ένταξης της Ελλάδας στο NATO και στην ΕΕ, οργανισμούς με τους οποίους η Ρωσία έχει ανταγωνιστική σχέση. Στη Ρωσία διαβιούν πολλοί πολίτες ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι σε κάθε περίπτωση προσπαθούν να εμβαθύνουν τις σχέσεις τους με την Ελλάδα έχοντας δημιουργήσει διάφορους συλλόγους προάγοντας έτσι τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας. Από το καλοκαίρι του 2018 οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας είναι ιδιαίτερα τεταμένες εξαιτίας της ανάμειξης ρώσων διπλωματών στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και συγκεκριμένα στην προσπάθειά τους για ακύρωση της συμφωνίας των Πρεσπών μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ. Οι απελάσεις διπλωματών και από τα δύο

κράτη καθώς και οι δηλώσεις των υπουργών Εξωτερικών φανερώνουν την διατάραξη των σχέσεων ανάμεσα στις δύο χώρες αυτήν την περίοδο.

Η Ρωσία δεν διαθέτει στρατιωτική ισχύ και παρουσία στα Βαλκάνια, μετά την αποχώρηση των στρατευμάτων της από τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη και το Κόσοβο το 2003. Η μοναδική στρατιωτική παρουσία της στα Βαλκάνια είναι για την πραγματοποίηση κοινών ασκήσεων με τη Σερβία, στην οποία παρέχει στρατιωτική βοήθεια, προσφέροντάς της μεταχειρισμένα οπλικά συστήματα ρωσικής κατασκευής. Επιπλέον, η ύπαρξη της ναυτικής βάσης της προσαρτημένης από αυτήν Κριμαίας, έχει ως αποτέλεσμα να έχει ισχυρή παρουσία στη Μαύρη θάλασσα γεγονός που ανησυχεί κυρίως τη Ρουμανία και δευτερευόντως τη Βουλγαρία και την Τουρκία. Η Ελλάδα ως κράτος μέλος του ΝΑΤΟ είναι αλληλέγγυα προς τους άλλους βαλκάνιους συμμάχους και έχει αποστείλει προσωπικό για τη στελέχωση του Στρατηγείου της Μεραρχίας Νοτιο-Ανατολικής Ευρώπης στη Ρουμανία. Η διεξαγωγή επιχειρήσεων στρατηγικών επικοινωνιών καθώς και προπαγάνδας κυρίως από διάφορα επικοινωνιακά δίκτυα (Russia Today και Sputnik), έχει ως αποτέλεσμα να επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό η κοινή γνώμη διαφόρων κρατών (Βοσνία – Ερζεγοβίνη, Σερβία και ΠΓΔΜ), με αποτέλεσμα να υπάρχουν αρνητικές επιδράσεις πάνω κυρίως στην ελληνική εξωτερική πολιτική, όσον αφορά κυρίως την προσέγγιση Ελλάδας και ΠΓΔΜ, την οποία η Ρωσία δεν επιθυμεί και προσπαθεί με όλα τα μέσα που διαθέτει να τονίσει τα αρνητικά σημεία αυτής της συμφωνίας από την πλευρά της ΠΓΔΜ. Η ύπαρξη ενός συγκεκαλυμμένου κέντρου παρακολούθησης των κινήσεων του ΝΑΤΟ και της ΕΕ στη σερβική πόλη Νις φανερώνει ότι η Ρωσία είναι ενεργή στα Βαλκάνια. Από την άλλη πλευρά, η ΕΕ είναι ιδιαίτερα ανήσυχη για τις δυνατότητες κυβερνοπολέμου που διαθέτει η Ρωσία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την Εσθονία το 2007. Η Ρωσία μπορεί να δράσει σε αυτό το επίπεδο σε διάφορες χώρες των Βαλκανίων με αποτέλεσμα να δύναται να επηρεαστεί η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια. Η Ελλάδα είναι από τα λίγα κράτη - μέλη του ΝΑΤΟ που διαθέτει ρωσικά οπλικά συστήματα. Ενώ τα τελευταία χρόνια τα κράτη των Βαλκανίων προσπαθούσαν να ανανεώσουν με δυτικά οπλικά συστήματα το οπλοστάσιό τους, η Ελλάδα έκανε το ακριβώς αντίθετο.

Η Ρωσία από την περίοδο δημιουργίας των κρατών στα Βαλκάνια τους προηγούμενους αιώνες, ήταν πάντα παρούσα διπλωματικά. Σε κάθε περίπτωση προσπαθεί με διάφορες εκδηλώσεις να υπενθυμίσει σε διάφορες χώρες (κυρίως τη Σερβία και τη Βουλγαρία) ότι πρωτοστάτησε για την ανεξαρτησία τους και ήταν από τις πρώτες χώρες που σύναψαν διπλωματικές σχέσεις μαζί τους. Η Ρωσία, ως μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, μπορεί να επηρεάσει διάφορες χώρες των Βαλκανίων. Στην περίπτωση του Κοσόβου λόγω του δικαιώματος αρνησικυρίας που διαθέτει, κατάφερε να μην αναγνωριστεί ως ανεξάρτητο κράτος. Η Ρωσία επιθυμεί να υφίστανται διαφορές σε κάποια κράτη των Βαλκανίων, έτσι ώστε να μπορεί να παρεμβαίνει με διπλωματικά μέσα στην περιοχή. Μια ενδεχόμενη εισαγωγή του συνόλου των κρατών των Βαλκανίων στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ θα της στερούσε την δυνατότητα προαγωγής των αντικειμενικών σκοπών της. Επιπλέον, προσπαθεί με οποιονδήποτε τρόπο να αναμειχθεί διπλωματικά στα Βαλκάνια, προσπαθώντας να αποτελεί και αυτή συνομιλητή στα διάφορα ανοιχτά ζητήματα της περιοχής και συγκεκριμένα στη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, το Κόσοβο καθώς και την ΠΓΔΜ. Η περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης δεν φαίνεται να απασχολεί την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια, όμως η περίπτωση του Κοσόβου απασχολεί την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια, διότι μια αποσταθεροποίηση του Κοσόβου θα μπορούσε να προκαλέσει μια σειρά εξελίξεων σε όλα τα Βαλκάνια και ιδιαίτερα στην ΠΓΔΜ. Η ανάμειξη της Ρωσίας στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ, υποστηρίζοντας το εθνικιστικό κόμμα, έχει ως αποτέλεσμα να γίνεται προσπάθεια να μην επιλυθεί η διένεξη που υπάρχει ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ. Η Ελλάδα ακολουθεί πολλές φορές την ίδια πολιτική σε ορισμένα ζητήματα με τη Ρωσία όσον αφορά διάφορα ζητήματα των Βαλκανίων. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η μη αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητο κράτος και η προσπάθεια να μην γίνει αυτό δεκτό σε διάφορους διεθνείς οργανισμούς, όπως στην UNESCO. Από την άλλη πλευρά προσπαθεί να ενισχύσει το Κόσοβο οικονομικά με την εισδοχή του στην Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανοικοδόμηση και την Ανάπτυξη. Η Ελλάδα στη περίπτωση του Κοσόβου προσπαθεί να μην υπάρξει de facto αναγνώριση αυτού, ώστε να μην υπάρξει παράδειγμα για την αναγνώριση της «Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου». Η συσχέτιση ανάμεσα στην αυτοδιάθεση του Κοσόβου και της Κριμαίας, που επιθυμεί να υπάρξει η ρωσική εξωτερική πολιτική, είναι επικίνδυνη. Θα μπορούσε να αποτελέσει παράδειγμα και για την Κύπρο, με

απρόβλεπτες συνέπειες για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Τα ανοιχτά ζητήματα στα Βαλκάνια μπορούν να επηρεάσουν την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια με τρόπο που δεν μπορεί να προβλεφθεί.

Η Ρωσία εκμεταλλεζόμενη τη θρησκευτική και φυλετική συγγένεια που έχει με διάφορα κράτη των Βαλκανίων προσπαθεί να προωθήσει τα συμφέροντά της στην περιοχή. Φαίνεται να υπάρχει μια αποδοχή της ανάμειξης της Ρωσίας σε κράτη φυλετικά και θρησκευτικά συγγενή προς αυτήν, τα οποία δεν ανήκουν στο NATO και στην ΕΕ. Στα υπόλοιπα (Βουλγαρία, Μαυροβούνιο), τα οποία ανήκουν στο NATO ή στην ΕΕ, φαίνεται να μην μπορεί να ασκήσει μεγάλη επιρροή. Επιπλέον, τα καθολικά και μουσουλμανικά κράτη των Βαλκανίων δεν διακινείται θετικά προς τη Ρωσία, διότι γνωρίζουν ότι αυτή ευνοεί τα συμφέροντα των ορθοδόξων κρατών. Η περίπτωση της Βοσνίας – Ερζεγοβίνης αποτελεί ένα παράδειγμα, σύμφωνα με το οποίο η θρησκεία καθορίζει την πολιτική των διαφόρων εθνοτικών ομάδων. Το γεγονός αυτό παρέχει στη Ρωσία εσωτερική νομιμοποίηση για την άσκηση των ενδεδειγμένων πολιτικών για την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων. Από την άλλη πλευρά προσπαθεί να τονίσει τις πολιτιστικές σχέσεις που έχει με τους σλαβόφωνους πληθυσμούς των Βαλκανίων, αλλά και με την Ελλάδα κυρίως λόγω της θρησκευτικής συγγένειας μαζί της. Αν και σταμάτησαν οι διάφορες συγκρούσεις στα Βαλκάνια τον 21^ο αιώνα η Ρωσία προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τις προϋπάρχουσες διαφορές, έτσι ώστε να προωθήσει τα συμφέροντά της. Η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια δύναται να επηρεαστεί αν υπάρξει εκ νέου αποσταθεροποίηση των Βαλκανίων λόγω των θρησκευτικών και πολιτιστικών διαφορών που υφίστανται.

Η Ρωσία δεν φαίνεται να έχει τη δυνατότητα να προσεγγίσει οικονομικά τα κράτη των Βαλκανίων. Οι οικονομικές σχέσεις των διαφόρων κρατών των Βαλκανίων με τη Ρωσία είναι περιορισμένες. Το μεγαλύτερο μέρος των εισαγωγών των κρατών των Βαλκανίων αφορά την εισαγωγή κυρίως φυσικού αερίου, ενώ οι εξαγωγές τους προς τη Ρωσία είναι περιορισμένες. Τα κράτη των Βαλκανίων που είναι μέλη της ΕΕ, συμμετέχουν στις κυρώσεις που της έχουν επιβληθεί εξαιτίας της ουκρανικής κρίσης και για αυτόν τον λόγο το εμπόριο με τη Ρωσία μειώθηκε περισσότερο από το 2014 και έπειτα. Η Ρωσία δεν έχει προχωρήσει σε πολλές άμεσες επενδύσεις στα Βαλκάνια. Μέχρι σήμερα, ενώ η Σερβία έχει πολύ

καλές σχέσεις με τη Ρωσία δεν είναι δέκτης μεγάλων ξένων άμεσων επενδύσεων από την πλευρά της Ρωσίας. Από την άλλη πλευρά η απομάκρυνση του Μαυροβουνίου από τη Ρωσία απομάκρυνε τους ρώσους επενδυτές που δραστηριοποιούνταν ενεργά στην υπόψη χώρα. Ο τουρισμός αποτελεί έναν τομέα μέσω του οποίου πραγματοποιείται μεταφορά συναλλάγματος από τη Ρωσία προς διάφορες χώρες των Βαλκανίων. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται ότι η Τουρκία και η Ελλάδα είναι πολύ δημοφιλείς προορισμοί για τους ρώσους πολίτες, ενώ έπονται η Βουλγαρία και το Μαυροβούνιο. Οι ρώσοι πολίτες προσπαθούν να δραστηριοποιηθούν στην αγορά ακινήτων. Οι χώρες που αποτελούν δημοφιλείς προορισμούς για τους τουρίστες έχουν τη μερίδα του λέοντος και σε αυτήν την κατηγορία. Επειδή οι σχέσεις των διαφόρων κρατών με τη Ρωσία διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην αύξηση ή μείωση των τουριστών προς αυτές καθώς και στις ξένες άμεσες επενδύσεις προς αυτές, μια αλλαγή των σχέσεων τους με τη Ρωσία θα μπορούσε να έχει είτε θετικό είτε αρνητικό αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία. Οι τεταμένες διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρωσία το καλοκαίρι του 2018 δεν φαίνεται να έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στις οικονομικές σχέσεις ανάμεσα στα δύο κράτη. Η Ελλάδα έχοντας περισσότερες οικονομικές σχέσεις με τα κράτη της ΕΕ και μετά την πτώση των εμπορικών σχέσεων της με τη Ρωσία τα τελευταία χρόνια, δεν ανησυχεί για μια επιπλέον επιδείνωση των οικονομικών της σχέσεων με τη Ρωσία. Από την άλλη πλευρά, λόγω του χαμηλού επιπέδου των εμπορικών σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας, η τελευταία θα μπορούσε να είναι μια πολύ καλή αγορά για τις ελληνικές εξαγωγές. Η διπλωματική κρίση που υφίσταται ανάμεσα στα δύο κράτη μπορεί να επηρεάσει τον τουρισμό στην Ελλάδα τα επόμενα χρόνια.

Η Ελλάδα και η Ρωσία τα προηγούμενα χρόνια προσπάθησαν να συνεργαστούν για την κατασκευή των αγωγών SOUTH STREAM και Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη, χωρίς να ευοδωθούν αυτές οι προσπάθειες, οι οποίες ακυρώθηκαν λόγω κυρίως των διαφόρων αιτιάσεων που προέβαλλε η Βουλγαρία. Η Ελλάδα πλέον πρωτοστατεί στην κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου TAP, ο οποίος θα διοχετεύει αζέρικο φυσικό αέριο στην Ιταλία αλλά και μέσω του αγωγού IAC σε διάφορες χώρες των δυτικών Βαλκανίων. Οι σχέσεις των χωρών αυτών στον οικονομικό τομέα με τη Ρωσία δεν είναι οι καλύτερες δυνατές με αποτέλεσμα η Ελλάδα να ευνοηθεί από αυτή την κατάσταση και ο αγωγός TAP

να αποτελέσει την απαρχή απεξάρτησης των χωρών των δυτικών Βαλκανίων από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η Ρουμανία μέσω του αγωγού φυσικού αερίου BRUA προσπαθεί και αυτή να μην εξαρτάται από το ρωσικό αέριο, Η Βουλγαρία πλέον επιθυμεί να προσκολληθεί στον αγωγό φυσικού αερίου TURK STREAM και να αποτελέσει μαζί με άλλες χώρες των Βαλκανίων, χώρα από την οποία θα διέλθει το ρωσικό φυσικό αέριο προς την κεντρική Ευρώπη. Η ΕΕ θέλοντας να μην εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ρωσικό φυσικό αέριο δεν έχει εγκρίνει μέχρι στιγμής τα σχέδια της Βουλγαρίας. Η πολιτική της Ελλάδας στον τομέα των αγωγών φυσικού αερίου έρχεται σε αντίθεση με τα σχέδια της Ρωσίας στα Βαλκάνια. Η Τουρκία πλέον αποτελεί διαμετακομιστικό κόμβο, διότι μέσω αυτής θα πραγματοποιείται η προώθηση τόσο του αζέρικου όσο και του ρωσικού φυσικού αερίου. Η Ελλάδα με το πέρας κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου TAP, δεν θα εξαρτάται καθόλου από το ρωσικό φυσικό αέριο, ενώ θα τροφοδοτεί και άλλες χώρες των Βαλκανίων με αζέρικο φυσικό αέριο.

Το καλοκαίρι του 2018 με αφορμή το ζήτημα της αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις όσον αφορά την αλλαγή συνόρων. Η Ελλάδα και η Ρωσία δεν επιθυμούν κάτι τέτοιο για διαφορετικούς όμως λόγους. Η Ελλάδα δεν επιθυμεί μια αποσταθεροποίηση που θα έχουν διάφορα κράτη των Βαλκανίων, αν υπάρξει μια αλλαγή συνόρων σε άλλα κράτη. Επιπλέον, μπορεί να υπάρξουν προβλήματα κυρίως στη ΠΓΔΜ, με το αλβανικό στοιχείο που υπάρχει στην υπόψη χώρα, και να μην μπορέσει να λυθεί το ανοιχτό ζήτημα που υφίσταται ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ. Από την άλλη πλευρά όσο υπάρχουν ανοιχτά ζητήματα στα Βαλκάνια είναι θετικό για τη ρωσική εξωτερική πολιτική, γιατί μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να παρεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα διαφόρων χωρών και να τα αποθαρρύνει ώστε αυτά να μη γίνουν κράτη – μέλη του NATO και της ΕΕ.

Η Ρωσία έχει προστριβές με το NATO εξαιτίας της εξάπλωσης του τελευταίου προς την ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια και θεωρεί τις υπόψη περιοχές ζωτικό χώρο όσον αφορά την ασφάλεια της. Πλέον η Ρωσία και το NATO διαθέτουν κοινά σύνορα σε πολλές χώρες, ενώ στα Βαλκάνια τα κοινά τους σύνορα αφορούν την περιοχή της Μαύρης θάλασσας, όπου έχει ισχυρή στρατιωτική παρουσία. Η Ρωσία έχει τις μεγαλύτερες προστριβές με τη Ρουμανία, γιατί

αυτή φιλοξενεί στη βάση στο Deveselu τμήμα της αντιπυραυλικής ασπίδας των ΗΠΑ. Η Ρωσία θεωρεί ότι αυτό το οπλικό σύστημα στρέφεται εναντίον της εθνικής της ασφάλειας. Το NATO ανησυχεί για τις βλέψεις της Ρωσίας στη περιοχή της Μαύρης θάλασσας και κυρίως για την κατάσταση στην Ουκρανία και τη Γεωργία. Η Ρουμανία, σε αντίθεση με άλλα κράτη του NATO (Βουλγαρία, Τουρκία) επιθυμεί το NATO να έχει μια πιο ισχυρή παρουσία ειδικά στη Μαύρη θάλασσα. Επιπλέον, πολλά βαλκανικά κράτη του NATO, έχουν αποστείλει στρατιωτικές δυνάμεις σε κράτη της ανατολικής Ευρώπης τα οποία συνορεύουν με τη Ρωσία καθώς επίσης και έχουν στελεχώσει το Στρατηγείο της Πολυεθνικής Μεραρχίας στη Ρουμανία. Από την άλλη πλευρά τα βαλκανικά κράτη - μέλη του NATO (εκτός από την Ελλάδα, Τουρκία, Βουλγαρία και Σλοβενία), ακολουθώντας την σκληρή γραμμή αυτού προς τη Ρωσία, προχώρησαν σε απελάσεις ρώσων διπλωματών εξαιτίας της απόπειρας δολοφονίας του ρώσου πράκτορα Σκριπάλ στη Μεγάλη Βρετανία. Οι κακές σχέσεις ανάμεσα σε διάφορα κράτη – μέλη του NATO και τη Ρωσία δεν έχουν επηρεάσει την ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια. Η Ελλάδα ως συμμαχικό κράτος προσπαθεί να είναι παρούσα όταν τη χρειάζονται οι σύμμαχοί της όσον αφορά τη Ρωσία. Άλλες φορές δεν ακολουθεί την επίσημη πολιτική του NATO για τη Ρωσία, όπως στην περίπτωση των απελάσεων διπλωματών και την αποστολή στρατιωτικού προσωπικού σε χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Η Ελλάδα, ως κράτος – μέλος του NATO, ασκεί μια πιο διαλλακτική πολιτική σε σχέση με τη Ρωσία.

Υπάρχουν πολλά κοινά σημεία στην εμπλοκή της Ρωσίας στα εσωτερικά ζητήματα τόσο του Μαυροβουνίου όσο και της ΠΓΔΜ. Αρχικά και οι δύο χώρες επιθυμούσαν να ενταχθούν στο NATO. Στο Μαυροβούνιο αυτό πραγματοποιήθηκε εξαιτίας της σθεναρής στάσης της φιλοδυτικής κυβέρνησης του πρωθυπουργού Τζουγκάνοβιτς μετά τις εκλογές του 2016. Στην ΠΓΔΜ όλα τα κόμματα επιθυμούν η χώρα να ενταχθεί στο NATO. Η Ρωσία υποστηρίζει σε αυτήν την χώρα το αδιάλλακτο εθνικιστικό κόμμα, γνωρίζοντας ότι αυτό δύσκολα θα έλθει σε συμφωνία με την Ελλάδα, η οποία έχει ασκήσει βέτο για την εισδοχή της σε αυτό. Στις εκλογές του 2017 προσπάθησε να ενισχύσει το εθνικιστικό κόμμα με κάθε τρόπο και ήλθε σε αντιπαράθεση με το NATO, την ΕΕ και την Αλβανία, που προσέβλεπαν σε έναν συνασπισμό του σοσιαλιστικού κόμματος με τα αλβανικά κόμματα, έτσι ώστε να προωθηθεί μια συμφωνία με την Ελλάδα, όπως και τελικά

έγινε. Η Ρωσία αντέδρασε σπασμωδικά μετά τις εκλογές στο Μαυροβούνιο με αποτέλεσμα να υποκινήσει διαδηλώσεις κατά την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ και, στο τέλος, να κατηγορηθεί ότι συμμετείχε σε απόπειρα πραξικοπήματος εναντίον της κυβέρνησής του. Στην περίπτωση της ΠΓΔΜ φαίνεται να αναμειγνύεται στα εσωτερικά ζητήματα τόσο της ίδιας της ΠΓΔΜ όσο και της Ελλάδας. Η ελληνική εξωτερική πολιτική φαίνεται να έχει επηρεαστεί από αυτήν τη στάση της Ρωσίας και οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών να είναι ιδιαίτερα τεταμένες. Παρόλο που οι σχέσεις Ελλάδας και Ρωσίας βρίσκονταν σε πολύ καλό επίπεδο και η Ελλάδα ακολουθούσε μια πιο «φιλική» σχέση σχετικά με τη Ρωσία, σε αντίθεση με τα περισσότερα κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ, η εμπλοκή της Ρωσίας στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας έχει αντιστρέψει προς το χειρότερο το κλίμα στις διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες. Δεν μπορεί να προβλεφθεί πως θα αντιδράσει περαιτέρω η Ρωσία, κυρίως στην ΠΓΔΜ, επειδή δεν επιθυμεί να επικυρωθεί η συμφωνία με την Ελλάδα. Αν λάβουμε υπόψη την αντίδρασή της στην περίπτωση του Μαυροβουνίου όλα τα ενδεχόμενα είναι πιθανά. Η στάση που λαμβάνει η Ρωσία στο υπόψη ζήτημα για τη συμφωνία Ελλάδας και ΠΓΔΜ είναι αρνητική για την ελληνική εξωτερική πολιτική.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια ολοένα και μεγαλύτερη προσέγγιση μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Αρχικά έγινε προσπάθεια για περαιτέρω εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών με την κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου TURK STREAM. Επιπλέον, η Τουρκία θα αποτελεί έναν μεγάλο διακομιστικό κόμβο όσον αφορά την παροχή φυσικού αερίου και η άποψη της θα είναι βαρύνουσα σε αυτόν τον τομέα. Η Τουρκία έχει προχωρήσει στην προμήθεια του αντιαεροπορικού συστήματος S-400 από τη Ρωσία. Η συνεργασία της Τουρκίας με τη Ρωσία στον αμυντικό τομέα έχει ως αποτέλεσμα οι σχέσεις της με τις ΗΠΑ να μην βρίσκονται στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. Η Τουρκία προσπαθεί να ασκήσει μια δική της ανεξάρτητη πολιτική κυρίως από το ΝΑΤΟ. Προσπαθεί με κάθε τρόπο να εκμεταλλευτεί τις μουσουλμανικές μειονότητες που υπάρχουν στις βαλκανικές χώρες και μέσω αυτών να προωθήσει τα συμφέροντά της στην περιοχή. Η ελληνική εξωτερική πολιτική και ασφάλεια φαίνεται να επηρεάζονται από την εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας. Η ολοένα και μεγαλύτερη ταύτιση απόψεων μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας δύνανται να δημιουργήσει προβλήματα στην ελληνική εξωτερική πολιτική

τόσο στην Κύπρο όσο και στα όμορα με την Ελλάδα κράτη. Η Τουρκία μπορεί να επηρεάσει κυρίως την Αλβανία αλλά και χώρες που διαβιεί αλβανική μειονότητα (κυρίως την ΠΓΔΜ) για να εξυπηρετήσει συμφέροντα τόσο της ίδιας αλλά και της Ρωσίας. Στην πλευρά της ασφάλειας η απόκτηση του αντιπυραυλικού συστήματος S-400 δύναται να ανατρέψει την υπάρχουσα ισορροπία δυνάμεων μεταξύ ελληνικών και τουρκικών ΕΔ.

5.2 Προτάσεις

Η ελληνική εξωτερική πολιτική πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη το παράδειγμα της εμπλοκής της Ρωσίας στο Μαυροβούνιο για να μπορέσει να προλάβει καταστάσεις όσον αφορά την εμπλοκή αυτής στα εσωτερικά ζητήματα της ΠΓΔΜ. Η διατήρηση της υπάρχουσας κατάστασης στην ΠΓΔΜ φαίνεται να αποτελεί πρωταρχικό στόχο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, έτσι ώστε η ΠΓΔΜ να μην αποτελέσει κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ και η Ρωσία να μπορεί να επεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα της υπόψη χώρας.

Η περαιτέρω εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας στον οικονομικό και αμυντικό τομέα φαίνεται να παρέχει ευκαιρίες για την άσκηση μια περισσότερο φιλοδυτικής πολιτικής εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης. Η καλύτερευση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και ΗΠΑ δύναται να αποτελέσει αντιστάθμισμα όσον αφορά την προσέγγιση Τουρκίας και Ρωσίας.

Η απόψεις που εκφράζονται για αλλαγή συνόρων στα Βαλκάνια δύναται να αποσταθεροποιήσουν διάφορες χώρες. Μετά από πολλά χρόνια τα Βαλκάνια έχουν μια παρατεταμένη αλλά εύθραυστη ειρήνη. Αυτές οι απόψεις δύναται να διαταράξουν την υπάρχουσα κατάσταση με αποτέλεσμα πολλές μειονότητες να ζητούν την ένταξή τους σε κάποιο άλλο κράτος ή την αυτονομία τους. Η αποσταθεροποίηση της ΠΓΔΜ μέσω τέτοιων απόψεων μπορεί να έχει αρνητικά αποτελέσματα όσον αφορά την συμφωνία της με την Ελλάδα. Η ελληνική εξωτερική πολιτική θα πρέπει να είναι πολύ επιφυλακτική σε τέτοιες απόψεις.

Η Ελλάδα ως κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ και της ΕΕ πρέπει να στηρίζει την κεντρική πολιτική τους όσον αφορά τη Ρωσία. Η ένταξη των υπόλοιπων χωρών των Βαλκανίων στο ΝΑΤΟ θα πρέπει να είναι ένας από τους στόχους της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής έτσι ώστε να σταθεροποιηθεί η κατάσταση στη βαλκα-

νική χερσόνησο και να μην υπάρξουν στο μέλλον αντιπαράθεσεις μεταξύ των διαφόρων κρατών. Η Ρωσία, είναι αντίθετη σε αυτό το ενδεχόμενο και προσπαθεί με κάθε τρόπο να διατηρήσει το υπάρχον status quo, έτσι ώστε να μπορεί να επεμβαίνει και να αποκομίζει οφέλη σε διάφορα κράτη των Βαλκανίων. Η Ελλάδα θα πρέπει με κάθε τρόπο να δείχνει την έμπρακτη συμπαράσταση της προς τα βαλκανικά κράτη του NATO.

Η εμβάθυνση των σχέσεων μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας δεν φαίνεται να μπορεί να πραγματοποιηθεί στο μέλλον εξαιτίας κυρίως της επιθετικής στάσης της τελευταίας προς το NATO και την ΕΕ. Η Ελλάδα ως κράτος – μέλος αυτών των δύο οργανισμών τηρεί πιστά την πολιτική τους όσον αφορά τη Ρωσία, με αποτέλεσμα να μην δύναται να εξομαλυνθούν περαιτέρω οι σχέσεις ανάμεσα τους.

Η Ελλάδα θα πρέπει με κάθε τρόπο να υποστηρίξει την κατασκευή του αγωγού TAP, έτσι ώστε να έχει εναλλακτική πηγή φυσικού αερίου και να βοηθήσει τους συμμάχους της στην Ευρώπη και τα Βαλκάνια, για να μην εξαρτώνται εξολοκλήρου από το ρωσικό φυσικό αέριο. Η κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου TURK STREAM, θα αποτελέσει μια πρόκληση για την αλληλεγγύη μεταξύ των βαλκανικών κρατών – μελών της ΕΕ.

6 Επίλογος

Η ελληνική πολιτική ασφαλείας καθώς και η ελληνική εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια έχουν επηρεαστεί από τις επιδιώξεις της Ρωσίας στο πέρασμα των χρόνων. Μπορεί η Ρωσία να βοήθησε αποφασιστικά για την απελευθέρωση της Ελλάδας αλλά τα επόμενα χρόνια, μέσω του πανσλαβισμού προσπάθησε να την συρρικνώσει. Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, η Ελλάδα συνεργάστηκε με τη Ρωσία όσο της το επέτρεπαν τόσο το ΝΑΤΟ όσο και η ΕΕ και σήμερα τηρεί όλες τις υποχρεώσεις της απέναντι σε αυτούς τους οργανισμούς όσον αφορά τις διμερείς της σχέσεις με τη Ρωσία.

Τα Βαλκάνια αποτελούν μια σχετικά μακρινή περιοχή για τη Ρωσία. Η ενασχόληση της με την περιοχή θεωρείται θέμα γοήτρου για αυτήν, επειδή μετά την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού δεν κατάφερε να αποτρέψει την είσοδο στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ πολλών κρατών των Βαλκανίων. Η κατάσταση δεν είναι αναστρέψιμη για αυτήν σε αυτόν τον τομέα και το μόνο που μπορεί να επιτύχει είναι να θέτει εμπόδια έτσι ώστε οι εναπομείναντες χώρες των Βαλκανίων να μην αποτελέσουν κράτη – μέλη του ΝΑΤΟ και της ΕΕ. Η ύπαρξη θρησκευτικής και φυλετικής συγγένειας με διάφορα κράτη των Βαλκανίων αποτελεί την απαραίτητη συνθήκη έτσι ώστε να μπορεί να επεμβαίνει στα εσωτερικά ζητήματα διαφόρων χωρών της περιοχής.

Η εμπλοκή της Ρωσίας στις σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και την ΠΓΔΜ έχει αρνητικές επιπτώσεις στις διμερείς σχέσεις ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Ρωσία. Οι απελάσεις διπλωματών από τις δύο χώρες αποτελούν την απόδειξη ότι οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες πέρασαν σε άλλο επίπεδο. Επιπλέον, η προσέγγιση της Ρωσίας με την Τουρκία δύναται στο μέλλον να επηρεάσει την πολιτική ασφαλείας της Ελλάδας, μέσω της ανατροπής της ισορροπίας δυνάμεων που υπάρχει, και την ελληνική εξωτερική πολιτική ιδιαίτερα στην επίλυση του κυπριακού ζητήματος.

Στα υπόλοιπα Βαλκάνια, η στάση της Ρωσίας στο ζήτημα του Κοσόβου θεωρείται ότι εξυπηρετεί τα συμφέροντα της Ελλάδας, λόγω των προεκτάσεων που μπορεί να λάβει όσον αφορά την Κύπρο. Στο ζήτημα της αλλαγής συνόρων

στα Βαλκάνια δεν μπορούν να προβλεφθούν οι εξελίξεις που αυτό μπορεί να έχει σε σχέση με την ελληνική πολιτική ασφαλείας και την εξωτερική πολιτική.

Τέλος, φαίνεται ότι η Ελλάδα την τελευταία περίοδο έχει επιλέξει να ασκήσει μια περισσότερο φιλο-δυτική πολιτική σε σχέση με τη Ρωσία. Ο αγωγός φυσικού αερίου TAP αποτελεί την απόδειξη απεμπλοκής της Ελλάδας από τη Ρωσία. Επίσης, η απαρέγκλιτη εφαρμογή των αποφάσεων του NATO και της ΕΕ από την Ελλάδα όσον αφορά τη Ρωσία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της χώρας.

Βιβλιογραφία

- Stronski , Paul, και Richard Sokolsky. «The Return of Global Russia: An Analytical Framework.» *CARNEGIE*. 14 12 2017. <https://carnegieendowment.org/2017/12/14/return-of-global-russia-analytical-framework-pub-75003> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- Arms Control Association. «Brief Chronology of START II.» *Arms Control Association*. 4 2014. <https://www.armscontrol.org/factsheets/start2chron> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- B92. «Kosovo's bid to join UNESCO fails; details of voting emerge.» *B92*. 9 11 2015. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=11&dd=09&nav_id=95984 (πρόσβαση 8 17, 2018).
- . «Moscow clarifies who can enter Russia with Kosovo passport.» *B92*. 31 7 2015. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2015&mm=07&dd=31&nav_id=94956 (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Russia concerned about position of Serbian Church in Kosovo.» *B92*. 16 2 2018. https://www.b92.net/eng/news/world.php?yyyy=2018&mm=02&dd=16&nav_id=103506 (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Russian Patriarch Kirill visiting Serbia.» *B92*. 14 11 2014. https://www.b92.net/eng/news/society.php?yyyy=2014&mm=11&dd=14&nav_id=92243 (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Russia's Lavrov to unveil mosaic in Serbia's largest temple.» *B92*. 15 2 2018. https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2018&mm=02&dd=15&nav_id=103501 (πρόσβαση 8 4, 2018).
- B92, και THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH. «His Holiness Patriarch Irinej of Serbia visits Representation of the Serbian Orthodox Church in Moscow.» *THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH*. 25 5 2018. <https://mospat.ru/en/2018/05/25/news160402/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Bechev, Dimitar . «Easing Tensions in the Western Balkans.» *CARNEGIE*. 7 2 2018. <https://carnegie.ru/commentary/75427> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- Bloomberg. «Nord Stream 2 Hits Back at Trump's Attack on Russian Gas.» *Bloomberg*. 11 7 2018. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-11/nord-stream-2-hits-back-at-trump-s-attack-on-russian-gas> (πρόσβαση 8 21, 2018).

- BRICS INFORMATION PORTAL. «History of BRICS.» *BRICS INFORMATION PORTAL*. 21 8 2018. <http://infobrics.org/page/history-of-brics/> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- Center for the Study of Democracy . «Assessing Russia's Economic Footprint in Serbia.» *Center for the Study of Democracy* . 2 1 2018. www.csd.bg/fileSrc.php?id=23330 (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Center for the Study of Democracy. «Assessing Russia's Economic Footprint in Bosnia and Herzegovina.» *Center for the Study of Democracy*. 28 1 2018. www.csd.bg/fileSrc.php?id=23349 (πρόσβαση 8 5, 2018).
- . «Assessing Russia's Economic Footprint in Montenegro.» *Center for the Study of Democracy*. 3 1 2018. www.csd.bg/fileSrc.php?id=23347 (πρόσβαση 8 5, 2018).
- . «Assessing Russia's economic Footprint in Macedonia overview.» *Center for the Study of Democracy*. 13 1 2018. <http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=23329> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- CNBC. «Over 100 Russian diplomats and counting: The list of countries punishing Moscow after UK poisoning grows.» *CNBC*. 28 3 2018. <https://www.cnn.com/2018/03/27/russian-diplomats-expelled-the-list-of-countries-punishing-moscow-grows.html> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- . «Russia and China vie to beat the US in the trillion-dollar race to control the Arctic.» *CNBC*. 6 2 2018. <https://www.cnn.com/2018/02/06/russia-and-china-battle-us-in-race-to-control-arctic.html> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- CNN Greece. «Τετραμερής Ελλάδα, Βουλγαρίας, Ρουμανίας και Σερβίας στη Θεσσαλονίκη.» *CNN Greece*. 4 7 2018. <https://www.cnn.gr/news/politiki/story/137255/tetrameris-elladas-voylgarias-roymanias-kai-servias-sti-thessaloniki> (πρόσβαση 10 15, 2018).
- Congressional Research Service. «Serbia: Background and U.S. Relations.» *Congressional Research Service*. 4 1 2018. <https://fas.org/sgp/crs/row/R44955.pdf> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Deutsche Welle. «EU officials warn of 'underestimating' Russian propaganda in Balkans.» *Deutsche Welle*. 14 11 2017. <https://www.dw.com/en/eu-officials-warn-of-underestimating-russian-propaganda-in-balkans/a-41371020> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. «Albania.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 4 8 2008. <https://www.britannica.com/place/Albania> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Bosnia and Herzegovina.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 5 8 2018. <https://www.britannica.com/place/Bosnia-and-Herzegovina> (πρόσβαση 8 5, 2018).

- «Bulgaria.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 10 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Bulgaria> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- «Croatia.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 5 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Croatia> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- «FYROM.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 4 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Macedonia> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Greece.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 15 10 2018.
<https://www.britannica.com/place/Greece/> (πρόσβαση 10 15, 2018).
- «Kosovo.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 4 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Kosovo> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Montenegro.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 5 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Montenegro> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- «Romania.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 10 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Romania> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- «Russia.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 15 7 2018.
<https://www.britannica.com/place/Russia> (πρόσβαση 7 15, 2018).
- «Serbia.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 4 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Serbia> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Slovenia.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 5 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Slovenia> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- «Turkey.» *ENCYCLOPEDIA BRITANNICA*. 17 8 2018.
<https://www.britannica.com/place/Turkey> (πρόσβαση 8 17, 2018).

EUObserver. «EU names China and Russia as top hackers.» *EUObserver*. 16 1 2018. <https://euobserver.com/justice/140558> (πρόσβαση 8 17, 2018).

— «Free movement of organised crime in Europe.» *EUObserver*. 18 7 2017.
<https://euobserver.com/justice/138535> (πρόσβαση 8 17, 2018).

EUR-Lex. «Κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ).» *EUR-Lex*. 21 8 2018. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/foreign_security_policy.html?locale=el (πρόσβαση 8 21, 2018).

Euronews. «Κυπριακό, διμερείς σχέσεις, περιφερειακά θέματα συζητούν Χριστοδουλίδης - Λαβρόφ.» *Euronews*. 27 4 2018.
<http://gr.euronews.com/2018/04/27/synantisi-ypourgon-ekswterikwn-rwsias-kyprou-mosxa-xristodoulidis-lavrov> (πρόσβαση 8 21, 2018).

European Council on Foreign Relations . «Do the Western Balkans face a coming Russian storm?» *European Council on Foreign Relations*. 4 4 2018.

- https://www.ecfr.eu/publications/summary/do_the_western_balkans_face_a_coming_russian_storm (πρόσβαση 11 5, 2018).
- European Council on Foreign Relations. «Fellow travellers: Russia, anti-Westernism, and Europe's political parties.» *European Council on Foreign Relations*. 14 7 2017. https://www.ecfr.eu/publications/summary/fellow_travellers_russia_anti_westernism_and_europes_political_parties_7213 (πρόσβαση 8 1, 2018).
- European Union. «EU sanctions against Russia over Ukraine crisis.» *European Union*. 5 8 2018. https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en (πρόσβαση 8 5, 2018).
- FINANCIAL TIMES. «Russia's \$55bn pipeline gamble on China's demand for gas.» *FINANCIAL TIMES*. 3 4 2018. <https://ig.ft.com/gazprom-pipeline-power-of-siberia/> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- FORBES. «The Bronze Soldier Explains Why Estonia Prepares For A Russian Cyberattack.» *FORBES*. 7 7 2018. <https://www.forbes.com/sites/francistapon/2018/07/07/the-bronze-soldier-statue-in-tallinn-estonia-give-baltic-headaches/#cef074b98c7a> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- G7 Information Centre. «Statement by G7 Nations.» *G7 Information Centre*. 2 3 2014. http://www.g8.utoronto.ca/summit/2014sochi/ukraine_140302.html (πρόσβαση 8 21, 2018).
- Gazprom. «Turkey.» *Gazprom*. 17 8 2018. <http://www.gazpromexport.ru/en/partners/turkey/> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- GlobalSecurity.org. «Deveselu Base, Romania.» *GlobalSecurity.org*. 10 8 2018. <https://www.globalsecurity.org/space/facility/deveselu.htm> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Kosovo - Russia Relations.» *GlobalSecurity.org*. 4 8 2018. <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/ks-forrel-ru.htm> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Serbia - Russia Relations.» *GlobalSecurity.org*. 4 8 2018. <https://www.globalsecurity.org/military/world/serbia/forrel-ru.htm> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Headquarters Multinational Division South – East. «About.» *Headquarters Multinational Division South – East*. 17 8 2018. <http://www.en.mndse.ro/about> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs. «Kosovo.» *Hellenic Republic / Ministry of Foreign Affairs*. 17 8 2018. <https://www.mfa.gr/en/blog/greece-bilateral-relations/pristina/> (πρόσβαση 8 17, 2018).

- INVEST IN TURKEY. «FDI in Turkey .» *INVEST IN TURKEY*. 17 8 2018. <http://www.invest.gov.tr/EN-US/INVESTMENTGUIDE/INVESTORSGUIDE/Pages/FDIinTurkey.aspx> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- National Bank of Romania. «Foreign Direct Investment in Romania in 2016.» *National Bank of Romania*. 22 9 2017. <http://www.bnr.ro/DocumentInformation.aspx?idDocument=26095&idInfoClass=14364> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- NATO. «Boosting NATO's presence in the east and southeast.» *NATO*. 2 3 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Defence Expenditure of NATO Countries (2010-2017).» *NATO*. 28 3 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_180315-pr2018-16-en.pdf (πρόσβαση 8 17, 2018).
- . «NATO Ballistic Missile Defence.» *NATO*. 7 2016. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160630_1607-factsheet-bmd-en.pdf (πρόσβαση 8 21, 2018).
- . «NATO's Enhanced Forward Presence.» *NATO*. 1 2 2018. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_02/20180213_1802-factsheet-efp.pdf (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «NATO-Russia Council.» *NATO*. 31 5 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50091.htm (πρόσβαση 8 20, 2018).
- . «Relations with the former Yugoslav Republic of Macedonia.» *NATO*. 11 7 2018. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_48830.htm (πρόσβαση 8 4, 2018).
- NEWSWEEK. «EXCLUSIVE: RUSSIAN MILITARY SPIES BACKED ATTEMPT TO ASSASSINATE LEADER OF MONTENEGRO, REPORT SAYS.» *NEWSWEEK*. 3 7 2018. <https://www.newsweek.com/exclusive-russian-military-spies-backed-attempt-assassinate-leader-montenegro-1007324> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- OECD. «Greece.» *OECD*. 16 7 2018. <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/grc/> (πρόσβαση 7 16, 2018).
- . «Russia.» *OECD*. 4 8 2018. <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/rus/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Oliker, Olga , Christopher S. Chivvis, Keith Crane, Olesya Tkacheva, και Scott Boston. «Russian Foreign Policy in Historical and Current Context.» *RAND CORPORATION*. 2015. <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE144.html> (πρόσβαση 8 20, 2018).

- Oliker, Olga , Keith Crane, Lowell H. Schwartz, και Catherine Yusupov. «Russian Foreign Policy Sources and Implications.» *RAND CORPORATION*. 2009.
https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG768.pdf (πρόσβαση 8 20, 2018).
- President of Russia. «News conference following Russian-Bulgarian talks.» *President of Russia*. 30 5 2018.
<http://en.kremlin.ru/events/president/news/57608> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy.» *President of Russia*. 10 2 2007.
<http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034> (πρόσβαση 8 20, 2018).
- Radin, Andrew , και Clinton Bruce Reach. «Russian Views of the International Order.» *RAND CORPORATION*. 2017.
https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1826.html (πρόσβαση 8 21, 2018).
- REUTERS. «Bulgaria suspends \$50 million MiG fighter jet overhaul deal.» *REUTERS*. 20 12 2017. <https://www.reuters.com/article/us-bulgaria-defence-airplane/bulgaria-suspends-50-million-mig-fighter-jet-overhaul-deal-idUSKBN1EE1BM> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Bulgaria to build new link to Turkey in hope of Russian gas.» *REUTERS*. 26 6 2018. <https://www.reuters.com/article/bulgaria-turkey-pipeline/bulgaria-to-build-new-link-to-turkey-in-hope-of-russian-gas-idUSL8N1TS2WM> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Don't use our case to justify Crimea, Kosovo PM tells Russia.» *REUTERS*. 27 3 2014. <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-kosovo-idUSBREA2Q14V20140327> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- . «Germany says it has to assume Russia behind recent cyber attack.» *REUTERS*. 15 4 2018. <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia-maas/germany-says-it-has-to-assume-russia-behind-recent-cyber-attack-idUSKBN1HM0TZ> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- . «Kosovo, Serbia consider a land swap, an idea that divides the Balkans.» *REUTERS*. 6 9 2018. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-kosovo/kosovo-serbia-consider-a-land-swap-an-idea-that-divides-the-balkans-idUSKCN1LM2A7> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- . «Nationalist Serb, Bosniak leaders win Bosnia's presidential vote.» *REUTERS*. 8 10 2018. <https://www.reuters.com/article/us-bosnia-election/nationalist-serb-bosniak-leaders-win-bosnias-presidential-vote-idUSKCN1MH12J> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- . «NATO to launch Black Sea force as latest counter to Russia.» *REUTERS*. 9 10 2017. <https://www.reuters.com/article/russia-nato/nato-to-launch-black>

- sea-force-as-latest-counter-to-russia-idUSL8N1MK150 (πρόσβαση 8 17, 2018).
- «Russia accuses NATO, EU and Albania of meddling in Macedonia.» *REUTERS*. 2 3 2018. <https://www.reuters.com/article/us-russia-macedonia-idUSKBN169262> (πρόσβαση 8 4, 2018).
 - «Russia conducts first post-Soviet training flight via North Pole to North America: RIA.» *REUTERS*. 28 3 2018. <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-northpole/russia-conducts-first-post-soviet-training-flight-via-north-pole-to-north-america-ria-idUSKBN1H4210> (πρόσβαση 8 21, 2018).
 - «Russia to expel Montenegro diplomat over Skripal case.» *REUTERS*. 2 4 2018. <https://www.reuters.com/article/us-britain-russia-montenegro/russia-to-expel-montenegro-diplomat-over-skripal-case-idUSKCN1H91AA> (πρόσβαση 8 5, 2018).
 - «Serbia hosts joint military exercises with Russia.» *REUTERS*. 3 11 2016. <https://www.reuters.com/article/us-serbia-defence-russia-idUSKBN12Y1JX> (πρόσβαση 8 4, 2018).
 - «Tough talks, no agreements at Merkel, Putin meeting near Berlin.» *REUTERS*. 18 8 2018. <https://www.reuters.com/article/us-germany-russia/tough-talks-no-agreements-at-merkel-putin-meeting-near-berlin-idUSKBN1L22B2?il=0> (πρόσβαση 8 21, 2018).
 - «U.S. imposes sanctions on Bosnian Serb nationalist leader Dodik.» *REUTERS*. 17 1 2017. <https://www.reuters.com/article/us-usa-sanctions-bosnia-dodik-idUSKBN1512WI> (πρόσβαση 8 5, 2018).
 - «UPDATE 1-Gas pipeline through central Europe to go ahead as planned - Romania.» *REUTERS*. 28 9 2017. <https://www.reuters.com/article/romania-pipeline-eu/update-1-gas-pipeline-through-central-europe-to-go-ahead-as-planned-romania-idUSL8N1M93LS> (πρόσβαση 8 10, 2018).
 - «UPDATE 2-Greece presses charges over alleged '08 plot against PM.» *REUTERS*. 14 3 2012. <https://www.reuters.com/article/greece-plot/update-2-greece-presses-charges-over-alleged-08-plot-against-pm-idUSL5E8EE7AP20120314> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- Roberds, Alexander . «Kremlin Containment: Moscow's Ongoing Asymmetric Attempts to Obstruct NATO Enlargement.» *The German Marshall Fund of the United States*. 21 9 2018. <http://www.gmfus.org/blog/2018/09/21/kremlin-containment-moscows-ongoing-asymmetric-attempts-obstruct-nato-enlargement#> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- ROMANIAN MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE. «ROMANIAN DEFENCE 2017.» *ROMANIAN MINISTRY OF NATIONAL DEFENCE*. 2017. http://www.mapn.ro/publicatii/2017/revista_2017.pdf (πρόσβαση 8 10, 2018).

- RUSSIAN FEDERATION PRESIDENT . «Russian National Security Strategy.» *Spanish Institute for Strategic Studies (IEEE)*. 31 12 2015. <http://www.ieee.es/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/2016/Russian-National-Security-Strategy-31Dec2015.pdf> (πρόσβαση 7 15, 2018).
- Serbianmonitor.com. «West and Russia competing for Balkan gas corridors.» *Serbianmonitor.com*. 17 7 2017. <http://serbianmonitor.com/en/west-and-russia-competing-for-balkan-gas-corridors/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- SPUTNIK. «US Uses Bribery, Blackmail to Interfere in Macedonia's Affairs - Moscow.» *SPUTNIK*. 25 10 2018. <https://sputniknews.com/world/201810251069216796-russia-macedonia-us-violation/> (πρόσβαση 11 5, 2018).
- STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE. «SIPRI databases.» *STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE*. 21 8 2018. <https://www.sipri.org/databases> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- TAP. «Strategic partnerships.» *TAP*. 4 8 2018. <https://www.tap-ag.com/the-pipeline/the-big-picture/strategic-partnerships> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- The Alliance for Securing Democracy. «Russia's Efforts to Destabilize Bosnia and Herzegovina.» *The Alliance for Securing Democracy*. 25 4 2018. <https://securingdemocracy.gmfus.org/russias-efforts-to-destabilize-bosnia-and-herzegovina/> (πρόσβαση 8 5, 2018).
- THE GUARDIAN. «Montenegro finds itself at heart of tensions with Russia as it joins Nato.» *THE GUARDIAN*. 25 5 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/may/25/montenegro-tensions-russia-joins-nato-member> (πρόσβαση 8 14, 2018).
- The Guardian. «Russian destabilisation of Balkans rings alarm bells as EU leaders meet.» *The Guardian*. 9 3 2017. <https://www.theguardian.com/world/2017/mar/08/top-mep-says-eu-must-do-more-to-stop-russia-destabilising-balkans> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian . «Comment by the official representative of the Ministry of Foreign Affairs of Russia, Alexander Lukashevich, regarding the anti-Russian statements by Romanian leaders.» *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian* . 14 4 2014. http://www.mid.ru/en/maps/ro-/asset_publisher/WzuFsB3Aw7t3/content/id/67214 (πρόσβαση 8 10, 2018).
- The Ministry of Foreign Affairs of the Russian. «the Republic of Bulgaria.» *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. 10 8 2018. <http://www.mid.ru/en/maps/bg?currentpage=main-country> (πρόσβαση 8 10, 2018).

- The Ministry of Foreign Affairs Russian Federation. «Foreign Policy Concept of the Russian Federation (approved by President of the Russian Federation Vladimir Putin on November 30, 2016).» *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation*. 1 12 2016. http://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6BZ29/content/id/2542248 (πρόσβαση 8 21, 2018).
- The New York Times. «Kosovo's President Rejects Ethnic Land Swap With Serbia.» *The New York Times*. 1 8 2018. <https://www.nytimes.com/aponline/2018/08/01/world/europe/ap-eu-kosovo-serbia-president.html> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- THE REPUBLIC OF BULGARIA - COUNCIL OF MINISTERS. «NATIONAL PLAN FOR INCREASING THE DEFENSE SPENDING TO 2% OF THE GROSS DOMESTIC PRODUCT UNTIL 2024.» *THE REPUBLIC OF BULGARIA - COUNCIL OF MINISTERS*. 2017. https://www.mod.bg/en/doc/programi/20180202_National_Plan_EN.pdf (πρόσβαση 8 10, 2018).
- The Russian Government. «Dmitry Medvedev's interview with Kommersant newspaper.» *The Russian Government*. 7 8 2018. <http://government.ru/en/news/33568/> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH. «Patriarch Kirill meets with President Gjorge Ivanov of Macedonia.» *THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH*. 23 5 2017. <https://mospat.ru/en/2017/05/23/news146474/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- The Shanghai Cooperation Organisation. «The Shanghai Cooperation Organisation.» *The Shanghai Cooperation Organisation*. 1 9 2017. http://eng.sectsc.org/about_sco/ (πρόσβαση 8 20, 2018).
- THE TELEGRAPH. «Montenegro asks for British help after cyber attacks in wake of 'Russian-backed coup plot'.» *THE TELEGRAPH*. 28 2 2017. <https://www.telegraph.co.uk/news/2017/02/28/montenegro-asks-british-help-cyber-attacks-wake-russian-backed/> (πρόσβαση 8 18, 2018).
- . «Pro-Russian candidates win presidential votes in Bulgaria and Moldova.» *THE TELEGRAPH*. 14 11 2016. <https://www.telegraph.co.uk/news/2016/11/14/pro-russian-candidates-win-presidential-votes-in-bulgaria-and-mo/> (πρόσβαση 8 10, 2018).
- The Washington Post. «Iran, Russia and Turkey plan Syria's future as Trump seeks an exit.» *The Washington Post*. 4 4 2018. https://www.washingtonpost.com/world/iran-russia-and-turkey-meet-over-syrias-future-as-trump-mulls-troop-withdrawal/2018/04/04/c607e27c-3770-11e8-af3c-2123715f78df_story.html?utm_term=.7c7a4842af5b (πρόσβαση 8 21, 2018).

- TIRANA TIMES. «Russia’s Patriarch Kirill visits Albania, meets top state reps.» *TIRANA TIMES*. 30 4 2018. <http://www.tiranatimes.com/?p=136847> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- Trans Adriatic Pipeline. «Trans Adriatic Pipeline.» *Trans Adriatic Pipeline*. 16 7 2018. <https://www.tap-ag.gr/> (πρόσβαση 7 16, 2018).
- Wikipedia. «Bulgaria–Russia relations.» *Wikipedia*. 10 8 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Bulgaria%E2%80%93Russia_relations (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Croatia–Russia relations.» *Wikipedia*. 5 8 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Croatia%E2%80%93Russia_relations (πρόσβαση 8 5, 2018).
- . «Romania–Russia relations.» *Wikipedia*. 10 8 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Romania%E2%80%93Russia_relations (πρόσβαση 8 10, 2018).
- . «Russia–Slovenia relations.» *Wikipedia*. 5 8 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Russia%E2%80%93Slovenia_relations (πρόσβαση 8 5, 2018).
- . «Russia–Turkey relations.» *Wikipedia*. 8 17 2018. https://en.wikipedia.org/wiki/Russia%E2%80%93Turkey_relations (πρόσβαση 8 17, 2018).
- ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ. «Άσκηση “TRIDENT JAGUAR 2018”.» *ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ*. 11 6 2018. <http://www.geetha.mil.gr/el/briefing-el/press-el/6683-askhsh-%E2%80%93Trident-jaguar-2018%E2%80%93D.html> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- . «Άσκηση ΝΑΤΟ “NOBLE JUMP 2017”.» *ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΗΣ*. 26 5 2017. <http://www.geetha.mil.gr/el/briefing-el/press-el/6059-askhsh-nato-> (πρόσβαση 8 17, 2018).
- διαΝΕΟσις. «Τι Πιστεύουν Οι Έλληνες Το 2018.» *διαΝΕΟσις*. Μάρτιος 2018. <https://www.dianeosis.org/2018/03/greeks-believe-2018/> (πρόσβαση 7 15, 2018).
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ. «Ειδικά Θέματα Εξωτερικής Πολιτικής.» *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ*. 1 8 2018. <https://www.mfa.gr/eidika-themata-exoterikis-politikis/> (πρόσβαση 8 1, 2018).
- . «Η Ελλάδα στους Διεθνείς Οργανισμούς.» *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ*. 15 10 2018. <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stous-diethneis-organismous/> (πρόσβαση 10 15, 2018).
- . «Πολιτιστικές και Μορφωτικές Σχέσεις / Η Ελλάδα και η Ρωσία.» *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ*. 16 7 2018.

<https://www.mfa.gr/russia/ellada/ellada-kai-rosia/politistikes-kai-morphotikes-skheseis.html> (πρόσβαση 7 16, 2018).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ;. «Διμερείς Σχέσεις της Ελλάδος/Ρωσία.» *ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ / ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ*. 15 7 2018. <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/rosia/> (πρόσβαση 7 15, 2018).

ΕΡΤ. «Στο Άγιον Όρος ο Πούτιν – Συγκίνηση και Βυζαντινή μεγαλοπρέπεια (video).» *ΕΡΤ*. 28 5 2016. <http://www.ert.gr/eidiseis/ellada/politiki/sto-agonion-oros-o-routin-syginisi-ke-vyzantini-megaloprepia-video/> (πρόσβαση 7 16, 2018).

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ. «Εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας.» *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ*. 21 8 2018. https://europa.eu/european-union/topics/foreign-security-policy_el (πρόσβαση 8 21, 2018).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο/Συμβούλιο Ευρωπαϊκής Ένωσης. «Περιοριστικά μέτρα της ΕΕ λόγω της κρίσης στην Ουκρανία.» *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο / Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. 9 7 2018. <http://www.consilium.europa.eu/el/policies/sanctions/ukraine-crisis/> (πρόσβαση 8 17, 2018).

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. «Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα.» *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. 11 7 2018. <http://www.kathimerini.gr/974240/article/epikairothta/politikh/apelash-rwswn-diplwmatwn-apo-thn-a8hna> (πρόσβαση 7 16, 2018).

—. «Άσκηση μονάδων ειδικών επιχειρήσεων από Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία και Σερβία εξελίσσεται από σήμερα στην Αττική.» *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. 31 5 2018. <http://www.kathimerini.gr/966893/article/epikairothta/ellada/askhsh-monadwn-eidikwn-epixeirhsewn-apo-ellada-voylgaria-roymania-kai-servia-ezelissetai-apo-shmera-sthn-attikh> (πρόσβαση 8 17, 2018).

—. «Διακρατική συμφωνία Ελλάδας – Ρωσίας για την «επέκταση ορίου ζωής οπλικών συστημάτων».» *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. 4 4 2018. επέκταση ορίου ζωής οπλικών συστημάτων (πρόσβαση 7 16, 2018).

—. «Ο Ναύαρχος Ευάγγελος Αποστολάκης ΠΝ στην πολυεθνική άσκηση «SABER GUARDIAN-17».» *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. 20 7 2017. <http://www.kathimerini.gr/919264/gallery/epikairothta/ellada/o-nayarxos-eyaggelos-apostolakhs-pn-sthn-polye8nikh-askhsh-saber-guardian-17> (πρόσβαση 8 17, 2018).

—. «Ρωσία κατηγορεί Αλβανία για παρέμβαση στα της ΠΓΔΜ.» *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. 19 1 2018. <http://www.kathimerini.gr/944072/article/epikairothta/politikh/rwsia-kathgorei-alvania-gia-paremvash-sta-ths-pgdm> (πρόσβαση 8 4, 2018).

Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ. «Έτος τουρισμού Ελλάδος-Ρωσίας.» *Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*. 15 3 2018. <https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1330461/etos-tourismou-ellados-rosias> (πρόσβαση 7 16, 2018).

- «Κρεμλίνο: Το δημοψήφισμα στην τηλεφωνική συνομιλία Αλ. Τσίπρα - Βλ. Πούτιν.» *Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*. 6 7 2015. <https://www.naftemporiki.gr/story/975019/kremlino-to-dimopsifisma-stin-tilefoniki-sunomilia-al-tsipra-bl-routin> (πρόσβαση 8 21, 2018).
- «Στη Ρωσία για συνάντηση με Πούτιν ο πρόεδρος της ΠΓΔΜ Ιβανόφ.» *Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*. 23 5 2017. <https://www.naftemporiki.gr/story/1238515/sti-rosia-gia-sunantisi-me-routin-o-proedros-tis-pgdm-ibanof> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Συνάντηση Τσίπρα με την ελληνική κοινότητα της Ουκρανίας.» *Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ*. 9 2 2018. <https://www.naftemporiki.gr/story/1203251/sunantisi-tsipra-me-tin-elliniki-koinotita-tis-oukranias> (πρόσβαση 7 16, 2018).
- Καραγιάννης, Μάνος . «Η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας στα μετακομμουνιστικά Βαλκάνια.» 2011. media.ems.gr/ekdiloseis/2011/event_balkania_karagiannis.pdf (πρόσβαση 8 20, 2018).
- Παπασωτηρίου, Χαράλαμπος. *ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ*. ΑΘΗΝΑ: Ποιότητα, 2011.
- Πρεσβεία της Ελλάδος Μόσχα Γραφείο ΟΕΥ. «Πρεσβεία της Ελλάδος Μόσχα Γραφείο ΟΕΥ.» *Πρεσβεία της Ελλάδος Μόσχα Γραφείο ΟΕΥ*. 20 2 2018. http://www.agora.mfa.gr/infocfiles/20180220-%CE%94%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AD%CF%82_%CE%B5%CE%BC%CF%80%CF%8C%CF%81%CE%B9%CE%BF_2017_%CE%A1%CF%89%CF%83%CE%AF%CE%B1_AGORA%20ru.pdf (πρόσβαση 7 15, 2018).
- ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ. ««Πυρά» Ρωσίας σε ΝΑΤΟ, Αλβανία και ΕΕ: Προωθείτε «αλβανική ατζέντα» στην ΠΓΔΜ.» *ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. 2 3 2017. <https://www.protothema.gr/world/article/658965/pura-rosias-se-nato-alvania-kai-ee-prootheite-alvaniki-atzedastin-pgdm/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Αλβανία: Την απέλαση δύο Ρώσων διπλωμάτων ανακοίνωσε το υπουργείο Εξωτερικών.» *ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. 26 3 2018. <https://www.protothema.gr/world/article/773540/alvania-tin-apelasi-duo-rosion-diplomaton-anakoinese-to-ourourgeio-exoterikon/> (πρόσβαση 8 4, 2018).
- «Κοτζιάς εναντίον Μόσχας: Εκδικητική η απέλαση Ελλήνων διπλωματών - Η Ρωσία σύντροφος εν όπλοις της Τουρκίας.» *ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. 10 8 2018. <https://www.protothema.gr/politics/article/812028/kotzias-enadion-moshas-ekdikitiki-i-apelasi-ellinon-diplomaton-i-rosia-sudrofos-en-oploistis-tourkias/> (πρόσβαση 10 15, 2018).
- «Κοτζιάς: Πριν πάω διακοπές θα έχω λύσει και τις εκκρεμότητες με την Αλβανία.» *ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*. 18 6 2018.

<https://www.protothema.gr/politics/article/796244/kotzias-prin-pao-diakopes-tha-eho-lusei-kai-tis-ekkremitites-me-tin-alvania/> (πρόσβαση 8 21, 2018).

ΤΟ ΒΗΜΑ. «Η Βουλγαρία ακύρωσε τον αγωγό Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη.»
ΤΟ ΒΗΜΑ. 8 3 2013. <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=502054>
(πρόσβαση 7 16, 2018).

